

EGYÜTT

A Magyar Írószövetség Kárpátaljai
Írócsoportjának folyóirata

IRODALOM

MŰVÉSZET

KULTÚRA

VII. évfolyam

2005

4

2005
4
EGYÜTT

A MAGYAR ÍRÓSZÖVETSÉG KÁRPÁTALJAI ÍRÓCSOPORTJÁNAK FOLYÓIRATA
AZ 1965–67 KÖZÖTT UNGVÁRON MEGJELENT SZAMIZDAT KIADVÁNY JOGUTÓDJA

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök: Vári Fábián László

Főszerkesztő: Nagy Zoltán Mihály

Tagok: Barzsó Tibor (olvasószerkesztő), S. Benedek András (főmunkatárs, alapító főszerkesztő 1965-67), Botlik József, Dupka György (lapigazgató), Fodor Géza, Füzesi Magda, Horváth Sándor, Ivaskovics József (művészeti szerkesztő), Penckófer János, Pomogáts Béla

Megjelenik negyedévente az Intermix Kiadó, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, a Nemzeti Kulturális Alapprogram, az Illyés Gyula Közalapítvány és a Credo Alapítvány támogatásával

Levélcím: Nagy Zoltán Mihály, 90221 Csonkapapi, Mező u. 168., Beregszászi járás, tel.: 06 70 231 72 20. Versrovat: Vári Fábián László, 90255 Mezővári, Városderék u. 28., Beregszászi járás, vez. tel.: (00 380 31 41) 73 2 01, mobil: 06 20 334 34 69
A szerkesztőbizottság ungvári címe: 88000 Ungvár, Babuskin tér 5/a,
tel.: (00 380 31 22) 4 37 37, fax: (00 380 31 26) 1 70 27
E-mail: titkarsag@mekk.uz.ua; <http://www.hhrf.org/mekk/egyutt.pdf>

Felelős kiadó: Dupka György

Magyar Értelmisségek Kárpátaljai Közössége, 88000 Ungvár, Babuskin tér 5/a

E-mail: gyorgy@d.uzhgorod.ua

Tördelés, képfeldolgozás, nyomdai előkészítés: CA Stúdió

Készült a Borneo Kft-ben

Terjesztő: Ugocsa Könyvesbolt-hálózat, dr. Kovács Elemér és Kovács Katalin.

Tel./fax: 8 243 214 54, Nagyszőlős, Gagarin út 47.

Magyarországon terjeszti a Kárpátaljai Szövetség, Magyarok Háza,
1052 Budapest, Semmelweis u. 1/3.

Lapengedély száma: 3 T No. 188

A folyóiraton nyereség nem képződik

TARTALOM

- 4 CZÉBELY LAJOS: Gyökérszakadás előtt (vers)
4 PENCKÓFER JÁNOS: [Ez az első...] (vers)
5 VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: Tábori posta (regényrészlet)
12 NAGY ZOLTÁN MIHÁLY: Szembenézni (jegyzet)
13 BAKOS KISS KÁROLY: (Baudelaire), Víziszonett, Hagyja már (versek)
14 BECSKE JÓZSEF LAJOS: Iszonyat, Ahol én lapulok (versek)
16 DIENES ESZTER: Kettőnk dolgai (vers)
18 HORVÁTH SÁNDOR: Álmos tájakon járok (novellák)
21 FÜZESI MAGDA: Őszi nocturne, Fuit... (versek)
22 VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: Táltosok (vers)
23 FERENCZI TIHAMÉR: Halottak Napja, Éjem, Expozíció 4 (versek)
24 LENGYEL JÁNOS: Töredékek egy szélmalomharcos legendájából, valamiről valami (versek)
25 BERNICZKY ÉVA: Földet az égtől (novella)
32 SZILÁGYI SÁNDOR: egyedül, IX., Az 5. felvonás (versek)
34 KARCAGI M. MARGIT: Első szerelem (vers)
35 TÓTH FERENC: Helyzetkép (vers)
36 PETROVTSIJ IVÁN: Vigaszul önmagamnak, Három jótanács, Ének az elmúlásról (versek)
38 TÁRCZY ANDOR: Négy szerelmes (vers)
40 BARTHA GUSZTÁV: Panoptikum (drámarészlet)
47 NYILAS ATILLA: *Két ráolvasó*. Jézus az őserdőben, Az akaratról (versek)
48 Az anyósa által elátkozott menyecske (ruszin népballada VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ fordításában)
50 DEÁK FERENC: Megismerni önmagunkat (tanulmány)
54 S. BENEDEK ANDRÁS: A nagy hegyi tolvaj és a faluját elhagyó lány balladája, avagy egy européer a legendák földjén (recenzió)
58 IVÁN ZSUZSANNA: Kötéltánc (tanulmány)
68 EKLER ANDREA: „Az igazi olvasó” (tanulmány)
73 PENCKÓFER JÁNOS: Érvényes mondatok – tetetöltő mondatok (recenzió)
81 RISKÓ ÉVA: „A világvégéket sohasem ott kell keresni, ahol hirdetik” (recenzió)
83 TÓTH FERENC: Egy mai zsoltáros (könyvismertetés)
85 KUDLA GYÖRGY: Ember, madárral a vállán (könyvismertetés)
87 BARZSÓ TIBOR: 60 éves a Kárpáti Kiadó (jegyzet)
92 D. GY.: Művelődési életünk krónikája
98 Új könyvek
98 Szerzőink
ZAS LÓRÁNT-IVASKOVICS JÓZSEF: Mig átkozódva (megzenésített vers)
JÓZSEF ATILLA: Nem emel föl (vers)

CZÉBELY LAJOS

GYÖKÉRSZAKADÁSELŐTT

*Ne vigasztaljatok!
Már tudom, nem marad a kő.
Emlékké kopik,
mállik homokká,
s csőrével a madárszárnyú szél
szemembe szórja pornak,
hogy fakadjak sírva.*

*Hogy fakadjak sírásra,
majd fanyar nevetésre,
zsiros halotti torokon
hizlalt merengő fajta,
önsajnálatom pocsolyaágyából
hogy végre keljek,
s ne csillogjon,
de hulljon agyamról
a másság fénypenésze.*

*Ne biztassatok!
Elmúlnak a hegyek is,
a hajdan sötétzöld erdők
most sápadtan sóhajtanak itt,
s a tegnap még idegen szelektől*

*óvó merész magaslatok
mára az omlások öreg őrei.*

*Ne is hívjatok!
Rossz nekem látogatóként
a családi házban,
fáj szelíd szépsége,
bár mindig öröm.
Szívemre hull hideg eső,
gyöngye kicsattan homlokomon,
mint a megrontott forrás vize,
ki-kitör a Várhegy-oldalon.*

*Hogy ne lássam az elvadult határt,
behunyom szemem,
s e magam teremtette sötétben
hallom, hogy zokog a víz,
hörög a sár,
csikorog a homok,
mint bennem az erek,
s a mélyben szakadásig
feszülnek a gyökerek*

PENCKÓFER JÁNOS

[EZ AZ ELSŐ...]

*Ez az első olyan év, hogy
nem láthatta meg a Jézus
Szívét, ami valamit jelent.
De úgy higgyem el, sehol
sem fog kivirítani, ami
ugyancsak valamit jelent.
Csupán a nevéhez kötődő
történet szívárog át, a
szívbe döfött lándzsa
nyomán kifolyt vér át-*

*változása, csak az időn
átütő beszéd. Az összes
csöpp, az összes vér, mi
akkor, egyszer, ott a porba
hullott, egy-egy szívvirággá
vázolt. Ha ezt az utat
választom, tudjam, hogy
arrafelé már csak Szív-
virágként fogják felismerni.*

TÁBORI POSTA

(Folytatás)

Az egyhónapos légvédelmi ügyelet hivatalosan április 8-án éjfélkor telt le, de csak másnap, az utolsó tábori reggeli elköltése után kezdtünk szedelőzködni. Ez sem tartott tovább, mint megérkezéskor a kirakodás és az elhelyezkedés. A menetoszlop felállt, indulás előtt a személyi állomány felsorakozott. A tűzérosztály parancsnokára vártunk. Aztán a kis terepjáró is a menet élére állt, s kilépve belőle, Kede elindult felénk. Egy visszafogott, elégedett mosollyal végignézett a soron, majd megállt. Egy darabig a csizmája orrát bámulta, aztán felemelte a fejét, s tekintetét néhány centivel a fejünk fölé irányítva megszólint:

– Harcosok! A ránk bízott feladatot teljesítettük. Most visszatérünk állandó szálláshelyünkre, a géppark területén megtisztítjuk a technikát, s a nap további része a pihenésé. Az ügyeletben eltöltött időszak értékelésére hamarosan sor kerül. Előzetesen én csak annyit mondhatok, hogy nem csalódtam bennetek! Köszönöm!

Minden további ceremónia nélkül megfordult, s elindult a kocsija felé. Tisztjeink intettek:

– Mindenki a helyére! Indulás!

A hajtóművek felbúgtak, s a szürkésfekete füstben a menetoszlop nehézkesen megmozdult. A gépparkba érve a bokszyok előtti nagy betonplaccon állítottuk le a láncaltapasokat. Fél óra múlva újra a világos és tiszta, csempepadlós étkezdében ebédelhetünk, de addig irány a kaszárnya, hogy valamelyest rendbe hozzuk magunkat.

A bejáratí lépcsőn Kondratyenko apánk strázsál. Két keze csípőre rakva, a képén széles vigyor. Láthatólag örül nekünk, de az ajtóból nem mozdul. Így adja tudtunkra, hogy poros lábbelivel, a fekete overallokban nem tehetjük be lábunkat a kaszárnyába. Elvonulunk a dohányzóhelyre, s a padokat is igénybe véve, kelletlenül cibáljuk magunkról ruházatunk felső rétegét. Valaki, akinek a csizmákra is van gondja, bokszyos kezét hoz, amely kézről kézre jár. A lehúzott *kombizonokat* összehajtogatjuk, de a századraktárba még korai lenne visszavinni. Ebéd után úgyis visszabújunk belénk, ezért a bejárat közelében, az ajtó mögött rakjuk le őket.

A sorakozóig még van annyi időnk, hogy kezet mossunk, leöblítsük az arcunkat. A félig tábori körülmények után jó újra bemenni a tágas, tiszta kaszárnyába! Látszik, hogy vártak ránk, a vaságyak támláján ott a hófehér törölköző. A Lenin-szoba ajtaja nyitva áll, a mosdó felé sietve

oda is bedobom a tekintetem. No, még ilyet! Az asztalok körül idegen katonák. Némelyek csak úgy ücsörögnek, mások egymás közt beszélgetnek vagy az újságkötegeket lapozgatják. Honnan szalasztották ezeket? Vásznonöltözékük tiszta ugyan, de agyonmosott, kifakult, széttaposott csizmaikon feslik a varrás. Az itteniek méregzöld színű felsővet mundérban, takaros marhabőr csizmában járnak. Micsoda kontraszt! Valóban: ki tudja, kik ezek?

Az ebéd előtti sorakozónál mindhárom ütegparancsnok jelen van, ők mutatják be az újoncokat. De nem is újoncok, csak újonnan érkezettek. Valamennyien egy sorozásból valók, a harmadik félévüket töltik. Szintén légvédelmissek voltak, parolijukon a szokásos tűzér-emblémát viselik, de az alakulatukat feloszlatták, s őket – kilencüket – hozzánk irányították. Ütegünk tehát három fővel gyarapszik. Egyikük, Kucenko nyílt tekintetű, barna hajú ukrán fiú, a másik kettő moszkvai, illetve karagandai orosz, ám a vezetéknévük azonos: Ivanov. De ugyan milyen beosztást szántak nekik? Az alegységek szervezése a szabályzat által meghatározott keretek és feladatkörök szerint történik, tudtommal itt nincs több státusz. De hát nem is engem kérdeznek, miért töröm ezen a fejem? Aki lovat teremtett, majd csak rendel hozzá szekeret is.

Ebéd után Mólnyikovval hozzáfogtunk a gépünk tisztogatásához. Szerencsére olyan terepen, ahol agyag vagy híg sár tapadt volna a futóműre, nem jártunk; ezen a vidéken főként homok terem, azt pedig már kiverte magából a lánc talp a betonon. Ellenkező esetben a hernyótalpat szét kellene szedni darabjaira, a tizenöt kilós láncszemekből egyenként kivájni az agyagot, majd bitumennel telt kádba mártani, megszáritani, összerakni, s a vezető fogaskereké lassú forgatásával újból a helyére rakni. A tanezredben ehhez is volt már szerencsém, s ha csak egy mód van rá, többet nem kérek belőle. A jármű hasa alá azonban be kell kúsznom, mert a görgetőkerek oldalüregeiben és a lengéscsillapítók körül maradt még szennyeződés bőven. De ez így van rendjén, mert a mérsékelt katonahumor szerint a futómű kenőanyaga általában nem a *szolidol* és a *konsztalin*, amint a kiképzőalakulatban tanították, hanem egy sokkal természetesebb anyag: a sár.

Operátor társam közben a rakétái ezüstsínű cápatestét törölgeti, mert a porból tán azok kapták a legtöbbet. Mire nagyjából letisztogatja, én is előmászok a hűvösről, mert nem jó ott sokáig heverészni. A beton hidege a többszörösen réteges öltözéken is áthatol, a hely meg igencsak szűk. A mindössze harminchárom centis fenékmagasság nem sok lehetőséget ad a fészkelődésre, s az ember nyaka elgémberedik, mert munka közben a fejét tartani meg forgatni kell.

Gépünk külső borítólemezeit már ketten takarítjuk, illetve a társam még egy darabig a saját területén, az emelőszerkezet részeivel van elfoglalva. Alaposabb takarítást most senki sem vár tőlünk. Tolik is tudja, rámegy még jó néhány délelőttünk erre a haszontalan tevékenységre, ezért gyorsít, és újabb fél óra elteltével beállítjuk kedvencünket a boksza. Akkor figyelünk csak fel, hogy nem mi voltunk a legügyesebbek: ütegtársaink egy része már a kaszárnyában van. Induljunk hát.

Poroszkálunk a gépparkon át, jobb vállunkon a hátizsák, bal karunkon a köpenyeg. Az órára pillantva számolgom, hogy vacsoráig jócskán van szabad időnk, ha ki nem találnak még addig valami haszontalan sorakozót. A mellettem lépdelő fiúra nézek. Előre szegett fejjel jár, de nem az utat figyeli. Ugyan mi járhat a fejében? Rám pillantva észreveszi szememben a kérdést:

– Képzeld el, László, hogy májusban a két öreg, Vaszilenko és Roglják leszerel. Csak ketten maradnak – Borogyij és Abdrahmanov, a baskir –, akik másfél évüket letöltve, szolgálatuk utolsó szakaszában átveszik a szerepüket. Semmi gondunk nem lenne velük, hisz a mi sorozásunk a legnépesebb az ütegben: nyolcan vagy kilencen vagyunk? Ők minket nem háborgatnának. Erre most hozzánk csaptak még hármat, s így már ötten lesznek. Sejtetted ugye, mit akarok mondani?

Hogyne sejtettem volna! Ha félévi szolgálat után még nem is, de esztendő jártával teljesen természetes, hogy a katona a hátramaradt szolgálati ideje eltöltésének taktikáján gondolkodik. Azt mérlegeli, hogyan alakulnak majd az alegységen belüli erőviszonyok, milyen mértékben kell alkalmazkodnia az öregekhez, akiket feljebbvalóink csak végső esetben osztnak be szolgálatra. Van is ilyenkor mit hallgatni: – Hát nem húztam én még eleget az igát? *Szántottam, mint Papa Carlo*, egy egész éven át! Szántsanak most már a fiatalok, vannak épp elegendő!

Hát ilyenek. Az alegységre kiosztott feladat rájuk eső része mindig a fiatalabbakra hárul. De van ennek az évtizedek alatt kialakult hierarchiának egyéb fontos vonatkozása is. Az öregek, vagy ahogyan a seregben nevezik magukat: a „nagyapák”, legyenek bár altisztek vagy közlegények, jelentős erőfeszítéssel és komolysággal vesznek részt a rendcsinálásban, a fegyelem fenntartásában, lelkesen közreműködnek a fiatalabbak alaki kiképzésében. Ritka eset, amikor ezt hazafiúi meggyőződésből teszik: érdekeik többnyire önősek, mert a tisztek így elnézik nekik a lazítást, pontosabban: ez az ő ellenszolgáltatásuk azért a belső rendért és fegyelemért, amelyért valójában nekik kellene megdolgozniuk.

Nem árt megfigyelni, milyen eszközökkel érik el a „nagyapák” a kívánt eredményt. Ha altiszti rangjuk tekintélyével, akkor rendben van. Ha az ütegtársak között megszerzett befolyással, természetesen akkor is. Ha

azonban erőszakkal, ököllel, zsarolással, ez esetben szégyellnivalón csorbul az emberi méltóság, mégsem jajdul fel az igazságérzet, mégsem szisszen fel senki. A sértett legtöbbször lenyeli, feldolgozza a testi és lelki fájdalmat, vagy eltökleli magában, hogy ideje érkezével ő is elveri majd a port a neki kiszolgáltatott zöldfülüken. Ha ezt valaki nem így értelmezi, és orvoslatoz próbál keresni a jogosan vélt igazságtalanságra, bizonytalan kimenetelű kalandra vállalkozik, mert találhat ugyan olyan feljebbvalót, aki meghallgatja, de olyat soha, aki segíteni is hajlandó lenne. Azt viszont elérheti, hogy megjegyzik, s mint megbízhatatlant, mint ragályos beteget, a csorda kiközösíti.

– Nem baj, Tolik, fél évet akkor is kibírunk, ha fát hasogatnak a hátunkon – szólalok meg néhány gondolatnyi szünet után.

– Kibírni kibírjuk, de alakulhatott volna jobban is – biggyeszi le ajkát a lányos arcú, szőke szuzdali srác.

Amikor a küszöböt átlépjük, a kaszárnnyát már birtokba vették lakói. Itt is, amott is apróbb kupacokban szórakoznak, nevetgélnek, de beljebb haladva, ágyaink felől az általános zsongáson átszűrődik egy ismeretlen hang, s abból egyelőre egy-két mondatfoszlány. Az új fiúk egyike, a moszkvai Ivanov tartja szóval a kisebb társaságot. Rögtön látszik, hogy az ismerkedésen már túl vannak, s a beszélő – bizonyára az ütegtársak kérdéseire – most éppen előző állomáshelyükről, az ottani szolgálati körülményekről mond nagyokat.

– Én például az alakulat parancsnokának a sofőrje voltam, így rengeteget jártam különböző városokba. Nekem jó dolgom volt, de a többiek sem panaszkodhatnak, mert a faluban élő németek hozzánk jártak benzinért, s amellet olykor egyebet is eladtunk nekik. A pénzt könnyű volt elkölteni: a gasztettbe bármikor kimehettünk, s ha néhány sört megittunk, azért még nem szóltak a feletteseink.

A sör hallatára többen is eltátották a szájukat, mert mi, akik majd fél éve itt vagyunk, eddig a színét se láttuk, s arról sincs tudomásunk, hogy a „nagyapák” gyakran kóstolgatnák. Annak előbb-utóbb híre kelne!

A vézna, örökké virgonc Kalinyin viszont nagyon beleéli magát, s megpróbál témát váltani:

– És nőkkel találkoztatok?

Ivanov most kissé megemeli hátsóját az ágy sarkán, a félrecsúszott matracot megigazítja, s visszaereszkedik. Lélegzetvételnyi szünethez jut így, mely alatt futó pillantással azt próbálja kifürkészni, mit is szeretnének hallani a többiek. Mint aki jól ismeri az efféle kíváncsiság természetét, ujjával a hajába túr és nekiveselkedik – hadd élvezzenek a srácok:

– Hát persze! Többször is! Az első csajomat úgy ismertem meg, hogy a kapunál álltam ügyeletben. Nem messze egy iskola volt, s a hosszabb szünetekben arrafelé sétált a barátnőivel. Miután nevetgélve néhányszor elhaladtak a kapu előtt, már sejtettem, mit akarnak. Valamennyire tudtam németül, az iskolában kitűnő tanuló voltam, hát megszólítottam az egyiket, amelyik éppen rám nézett: – Hogy hívnak, fraulein? Jó jelnek, biztatónak véltem, hogy egy cseppet elpirult, mégse hiszem, hogy megglepte a kérdés. Inkább várta azt, ám ennek ellenére csodálkozó szemmel válaszolta: – Inge. Csak így, egyszerűen. Azt hittem, megállnak pár szóra, ám a társnője mintha szorított volna egyet a karján, s erre megszaporázták a lépteiket, továbbmentek az iskola felé.

Késő délután azonban – a szolgálatból alig egy óra maradt hátra – ismét arra jött, mégpedig egyedül, krómozott sárhányójú szép kis kerékpáron. Amikor fékezett előttem és biciklijét a fal mellé állította, ugyancsak feldobogott a szívem. Beszélgetni kezdtünk, de néhány szó után – mintha megbénult volna a nyelvünk – csak néztünk egymásra zavartan, s a szánk helyett a tagjaink kezdtek el beszélni. Május közepén járhatott az idő, s rajta egy rövid szoknyácska meg valami könnyű kis blúz volt. Egészen közel húzódott hozzám, s amikor a kezem meztelen karjáról – már azt is milyen jó volt érinteni! – a derekára siklott, éreztem, hogy forró a teste. Ő felemelte nyitott tenyerét, elhúzta a homlokom és arcom előtt, oly finoman jelezve a simítást, hogy érintését nem, csak ujjai sugárzó melegét éreztem, s attól-e vagy valami mástól, egy jóleső áramütés futott végig rajtam – azt hittem, felforr ereimben a vér. A szolgálatvezető törzsőrmester az őrszoba ablakából figyelt bennünket, s maga ajánlotta fel, hogy helyemre áll a kapuban, de kikötötte, hogy aztán cserélünk. Bántam is én, mit beszél. Alig léptünk be a kis őrszobába, Inge azonnal a prices felé indult, s közben már gombolta le magáról a blúzt. Na, ne gondoljátok – nem volt valami jó melle, csak annyi, akár egy nagyobb alma. Hol állt az a mi erőskeblű moszkvai lányainktól?! De azért képzelhetitek: nagyon akartam, s mohón átöleltem. Ekkor suttogott valamit, amit nem igazán értettem; talán azt, hogy zavarom a vetkőzésben, aztán a szoknyáját egyetlen kapocs kioldásával a padlóra ejtette. Dehogyan zavartam, hisz attól a tenyérszínű ruhadarabtól már én szabadítottam meg. Kis lapos hasa mentén a gumi alá nyúltam, s a másik kezemmel hátulról ugyanígy. Ujjaim átforrósodtak, amint lassan, két oldalról csúsztatni kezdtem róla, s szeméremdombjára, a csapdamba esett madárkára ráborítottam a tenyerem. Bal karját ekkor a nyakam köré fonta, szája a számat, nyelve a nyelvemet kereste, jobb keze meg a nadrágom elejét gombolgatta. Nem kellett sokáig keresgélnie –

ügyesen kiszabadította a fűtykőst, mely már maga is nagyon igyekezett. Ezután egyik térdét alig emelve, Inge kilépett a bugyiból. Én sem a csizmát, sem a nadrágot nem mertem levenni magamról – mégiscsak szolgálatban voltam –, de nem is volt rá szükség, s ő sem igényelte. Hátradőlt és csak húzott magára, akár egy nagydarab takarót...

Itt elhallgatott. Elégedetten nézett körbe elkábított közönségén: szájtátva, majdhogy a nyálukat csorgatva tapadtak szavaira, de ő maga is belehevült, jó volt neki újból átélni az egészet. A szíve is szaporább ritmusra váltott, tüdeje gyorsabban vette a levegőt. De a fiúknak ez nem volt elég. Egyik is, másik is sürgette:

– Na és? Aztán mi volt?

– Ugyan mi lett volna? Először ő öntött el engem, aztán én őt.

Ma már bevallhatom, hogy az utolsó mondat tartalmaért jegyeztem meg ilyen pontosan a felidézett epizódot. Addig fogalmam nem volt róla, hogyan beszélnek az oroszok a női orgazmusról, ezért gyorsan elismételtem magamban, hogy megjegyezzem azt a nyers, hűvös közönnnyel odaköpiött választ: *Sznácsalá oná menyá zászcálá, potom já jejo*. Nem állítom, hogy teljesen idegen lett volna tőlem a hím felsőbbrendűség tudata, de ez a hozzáállás engem egyenesen sokkolt. Jó, jó, tudom, hogy abban a környezetben akár hitelesen is szólhatott, mégis, azóta is felháborít az a szenvtelen kijelentő mondat, merthogy a nő behugyásáról fecseg, mintha a két élettani jelenség között különbség sem lenne! Micsoda szánni való nyelvi és lelki igénytelenség – kioltja a szerelem iránti alázat leghalványabb szikráját, de a költészet utolsó esélyeit is elpocsékolja. Mert azok után, hogy olyan érzékletesen számolt be szerelmi sikeréről, fogalmazhatott volna a végén egy árnyalattal finomabban az a moszkvai szoknyapecér.

Bár ki tudja. A női szeplőtelenségről az oroszok sokkal illendőbb módon, szinte metaforikusan gondolkodnak. A szűzlány szerintük *celka* vagy *celájá*, azaz: *egész*, tehát érintetlen. Így már logikus, mint ahogy a deflorációra használt kifejezéseik is sokkal rokonszenvesebben hangzanak: *ők letörik, elszakítják*, vagy inkább *leszakítják* a *celkát*, ahogyan a virágot szokás.

Amikor a nagy hosszú Szemjonov a történet végén feleszmélve megkérdezte Ivanovtól, hogy szűz volt-e az a német lány, jóízű, többszólamú hangos röhögés volt rá a válasz. Valaki, hogy szintén mondjon valami figyelemreméltót, megjegyezte:

– Hát hol élsz te, *Fityil*? Bizonyára még az óvodában *letörték*!

A másik Ivanov, Vologya nem volt ilyen szószátyár. Egész idő alatt ott ült egy atlétatrikóban, s mintha oda se figyelne, a gombokat erősítette

zubzonyán. Most azonban sapkája hajtókája mögé, az anyagba szúrta a tűt, a benne maradt cérnát két kiálló vége köré tekerte, és felnézett:

– Hát, az enyém szűz volt. Több mint fél éve kísérgettem, de csak az előtt feküdt le velem, ahogy bevonultam. Ma sem tudom, mi volt a baja: csak vonaglott alattam, s közben valóságosan sírt, jajgatott, ezért többször nem is erőltettem. Igaz, idő se nagyon volt már rá.

– Látod, azt rosszul tetted – vette át a szót egy rekedtes, gyenge, szinte mutáló hangú fiú, az alacsony növésű, foltos arcú csúnya kis törpötyű, az első félévét koptató ukrán legényke.

Vologya Ivanov – mint aki nem akar hinni a fülének – homlokát ráncolva alaposan szemügyre vette a fiút, de mások is felkapták a fejüket. Galcsenko? Hát ez meg miért szól bele az idősebbek dolgába? A fiú már érezte, hogy egy fokkal alázatosabb hangnemben kellett volna megszólalnia, de nincs visszaút, be kell fejeznie a gondolatot.

– Akarom mondani: azt tetted rosszul, hogy nem ismételted meg vele az aktust. Mert az előfordul, hogy első alkalommal a lány csak fájdalmat érez, de az a kis seb hamar begyógyul. Akkor kezdheted újra, s meglásd, a végén neki is tetszeni fog. Ellenkező esetben – mert csak a fájdalomra emlékezteti –, ha lehet, kerülni fogja az együttlétet.

A karagandai fülig vörösödve, vörös-szőke szemöldökét összevonva az ukrán szemébe nézett:

– Nem azt akarod tán mondani, hogy már neked is volt dolgod nővel?

– Miért ne lett volna? Nekem vadonatúj Zsigulim van otthon, én válogathattam a lányok közt. Ha szombat este elmentem a táncra, elég volt valamelyikre ránézni, az már az enyém volt. Az ülés alatt mindig tartogattam egy üveg *sámpánszkit*, a kesztyűtartóban két poharat, meg valami csokoládét. Megittuk, aztán az ülést hátra... Volt olyan, aki úgy begerjedt, hogy cipője sarkával szétrúgta nekem a műszerfalat – az utolsó szavakat már egészen felbátorodva, hangosan és jóízűen nevetve ejtette, s hogy részéről lezárja a témát, a szájatató bajtársakat egy huncut kacsintás kíséretében így vigasztalta: – Ilyen egyszerű ez. Csak nem kell megijedni tőlük.

A kis Galcsenko, akinek eddig a hangját is alig hallottuk, aki szó nélkül septe a folyosót, az udvart, mosta a végét, mosogatott a konyhán olykor hajnalokig, aki a száját panaszra soha nem nyitotta – most sokat nőtt a szemünkben. De ez a jópofa, felszabadult megnyilatkozás Ivanov kiengeszteléséhez kevésnek bizonyult. Sértődöttsége akkor sem engedett fel, amikor rendbe hozott zubzonyát felöltve szó nélkül elindult a kijárat felé. Vitte, menekítette felsértett büszkeségét, s homlokán az elsímitatlan ráncokat.

SZEMBENÉZNI

Az évfolyamzáró szám tálcán kínál alkalmat némi számvetéshez, az úgynevezett eredmények felmutatásához és a hiányok feltérképezéséhez.

Az eredményekről legyen elég ennyi: létezésünk óta van állandó fóruma a Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának, amely természetesen nyitott – az alapító okiratban foglaltak szerint kötelezően, egyébként a világ legtermészetesebb módján – a nem szövetségi tagként alkotó költők-írók és szakírók előtt is. Érdemünknek tudható be a fiatal tehetségek felfedezése és bemutatása, valamint az anyaországi és az elszakított országrészekben élő alkotók műveinek publikálása.

Szerzőink száma évfolyamról évfolyamra bővül, a példányszám szükségszerűen növekszik, ami kétségtelenül arra utal, folyóiratunk idehaza és külföldön egyre (el)ismertebbé válik. Többek közt ezért vélte úgy a szerkesztőbizottság, hogy eljött az ideje az Együtt Nívódíja megalkotásának vers, széppróza és tanulmány kategóriában. Ezt a díjat azok a szerzőink kapják, akiknek írásait egy adott évfolyam anyagainak mérlegelésekor a legjobbnak ítéli a szerkesztőbizottság. A díjat előreláthatólag 2006 januárjában, a Magyar Kultúra Napjával kapcsolatos rendezvénysorozat keretében, a folyóirat szerzőinek és barátainak találkozóján adjuk ki először.

Mégsem lehetünk elégedettek, mert vannak gondjaink. Az elsők közt említendő a többé-kevésbé szervezett irodalmi élet, a rendszeres író-olvasó találkozók és lapbemutatók hiánya. Sok jel mutat a terjesztés megoldatlanságára; a folyóirat például nem minden iskolai könyvtárba jut el, esetenként hiányzik a beregszászi Bereg Könyvesboltból is.

Ami részben érthetetlen, másrészt (valószínűleg) szellemi restségre utal: vannak alkotóink, akik – bár elismerően viszonyulnak folyóiratunkhoz – sokszori felkérésre is nagyon ritkán vagy egyáltalán nem hajlandók kéziratot adni publikálásra, csak a beváltatlan ígéreteket mérik bőkezűen. Akad köztük olyan, aki jó másfél évvel ezelőtt vállalt recenziót egyik pályatársunk irodalomtörténeti jelentőségű monográfiájáról, és ma is adós azzal...

A gondok persze arra való, hogy megküzdjünk velük. Az ember, adott esetben a szerkesztő pedig reméli: a következő évfolyam lezárultával kevesebb megoldatlan problémával kell majd szembenézni. S ezért igyekszik megtenni, ami tőle telik.

NAGY ZOLTÁN MIHÁLY

BAKOS KISS KÁROLY

(BAUDELAIRE)

*Albatroszát az ég leejti már
A víz színére színes sanzonok
A szív akár egy tengerár lobog
Mint hűvös illatok lehull a nyár*

*A Földre ön majd hófehér homok...
Még ragyog a lomb hát ragyogj számár
Míg ágyadnál ha fészkel asszonyod
A holdkaréjú éj ezüstje vár*

*Te tört madár hajók padlatáról
Ki hullton is csak tiszta kékre vágysz
Elkötik a vén lovat a fától*

*Te tél tövében görnyedő akác
Ki jól tudod kialszik magától
Ha távol reszkető tüzekre látsz*

VIZISZONETT

*Sirály szája vizet ér
Karcos és csíkokat
Vonaglik a résnyi tér
S beforr híre sem marad*

*Csapongása oly fehér
Ejt tükörre ráncokat
Elkezdődik s véget ér
Végtelen e láncolat*

*Uram várjon még a baj
Körbeúsznak halrajok
Magam is csak hal vagyok*

*Súrlódás aortazaj
Habmoraj a vadvizen
Tengeremhez elviszen*

HAGYJAMÁR

*Hagyja már a bódulat
Kit a gitárhúr fojtogat
Kinek dala néma lárma
Ne keresse azt a nap
Ne fogadja mosolyába
Kiben erdőtüzek égnek
Prédájául van a szélnek
Hadd lobogjon csak magába
Ki se lépve az utcára
Hagyja már a kábulat*

*Mert kik maguk ígygen élik
El is vesznek azt mesélik
Harang merül el a tóba
Sötét vizek fenekéig
Minek hát a nap az óra
Akit nem a karok öble
Csak a habok nevetése
Hagyja már a bódulat*

De ne hagyja mégse mégse

ISZONYAT

*Felsorakoznak előttem
kristály-völgyek, jég-atomok,
ereimben kalapálnak
vést dübörgő néger dobok.*

*Kezemben a halál: játék.
Vad ösztön űz, nem hibázok,
ősz eredet mocsarában
gyöngye áldozatra várok.*

*Ha szemedre villan töröm,
kővé dermed a szivárvány,
szentté avatva küldelek
túl a csúcsok jeges vállán.*

*Barátom, jól figyelj! Harapj,
menekülj, üssél, védekezz!
Néger dobokon tépett bőr,
a pillanat elém szegez.*

*Égben mártóznál galádul?
Ólj meg, ha élni hajt a vágy!
De oldódik már a rög bús
fejemben, lásd iszonyatát:*

*Uram, mire vetemedtem...
Magad kínálsz fatálon,
hisz érted kaszáltam kertem,
kenyérnek búzakalászom.*

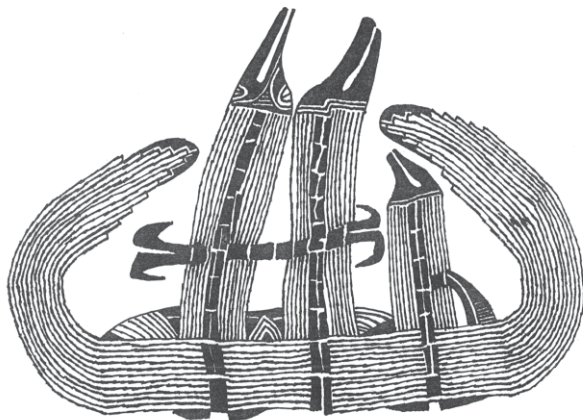
AHOL ÉN LAPULOK

*Ahol lapulok, ott a csend
vérmезőn, a holdsugarban
mormolja pogány imáit
fehér templomi ruhában.*

*Velőmbé szűrjétek eget,
anyaggá gyúrva vegyjelét,
szemembe fényt tereljétek.
Káromkodjam? Imám elég?*

*Zálognak önmagam hozom,
életem, és ami még kell.
Áldozati vérem hulljon
az oltárra hetvenhétyszer.*

*Mi kéne még, agyam sejtje,
nyelvemről egy íz csupáncsak?
Dér, mely itt szorult e testbe?
De csend! Érzem: várnak, várnak.*

KETTŐNK DOLGAI

József Attilának

(Részletek)

*Milyen éhes a holdvilág,
milyen éhes vagyok én!
Mi ez a lepra költemény?*

*Tolvaj hazám, te cukorédes,
rabló-pandúr ez az élet.
Szemem éhes, szívem táltos,
a halálom folytatásos.*

*Szorítsd arcodhoz koszos kicsi párnád.
Ez volt az élet. Belehaltál,
s ülsz most az égbolt peremén.
Száll-e még szádról a remény?
Eljön a tenger, elviszi tested,
álmos halakkal egy vízbe fektet.
Nap süt, hold süt, csillagok égnek,
bölcsőhal vagy – tengernyi mélyen.*

*Halott, mély, vidéki csend.
Kérj, könnyörögj, esengj!
Holnap... én holnap messzire megyek
a távolsági köddel, akár a fellegek.
Lehet, hogy különjárat, lehet, hogy távolsági...
Kezemben könyveddel nem vagyok akárki.*

*Nincsen már semmim. Eddig tartott, eddig.
Se félni, se féltetni valóm.
Nagyalföldi éjem csupa guanó.*

*Ez a város befogadott.
Időm letelt, befogatok.
Nem vágyam visz, nem akarát,
szeretnék még egy-két nyarat.*

*Ölemben összes verseid,
mellemen medáliák. (Ez, persze, vicc.)*

*Ez magyarázza az életet,
amaz értelmet ad neki.
Ez meg az én siratóm érted –
a kései.*

*Üldögélsz itt köztünk,
mint aki senkié.
Sok rossz szerető közt
egyiké, másiké.*

*Nem haragszom, Uram,
nem haragszom rád.
Te olvasod,
Ő írja Bibliád.*

*Attila, én nagyon szerettem Apámat,
de téged Apádtól messze vitt a bánat.
Voltál lelenc, árva kisgyerek,
sajnáltalak és nagyon hittelek.
A testvérem vagy, érzem, hatalmas bátyám,
a város peremén valahol vársz rám.*

*Talán csak árnyék, talán a világ.
Talán csak gyertya-ispiláng.*

*Milyen rendes az élet,
hogy ennyit is adott:
minden többnek
szabott az ára, szabott.*

*Jaj, kék a föld, vagy zöld a föld,
a kék a zölddel összenőtt.
Óceánok mélye felett
Attila és Eszter mereng.
Azt hiszik, hogy kék az ég,
pávatoll a messzeség.*

ÁLMOSTÁJAKON JÁROK*

Ilyenkor már nehezen találom a helyem. Nyáron, meg amíg szép az idő, barangolok, bókászok naphosszat. Felugrok valami vonatra, csak úgy, megy, ahova megy. Buszra nem, mert ott biztos, hogy fizetni kell. A tricskán legtöbbször lehet bliccelni.

Ha erdőt látok, leugrok, gyűjtök, ami akad. Málnát, szedret, gombát, tölgyágakat. Azokat a gőzfürdő előtt adom el. A többi a piac környékén. Nem rossz bolt ez. Van úgy, hogy egy húszas is összejön. Ha úgy adódik, szedek az útszélen cseresznyét, almát, diót, elhagyatott kertekben egyebet is. Ha éppen más nem akad, igaz, ami igaz, beugrok egy-két dácsatelekre, kukoricásba. Paradicsom, uborka, tengeri. Ebből is lehet egy kis pénzt csinálni.

Ez nem lopás. A legtöbb helyen csak szórakozásból természetnek ezt-azt. Ismerek helyeket, ahol évről évre ott rohad a vetemény java. Én csak összeszedem. Aki októberre is otthagyja a paradicsomot, hagymát, annak az nem is kell. Nekem meg jól jön. Csak gondoljon bele, megjáróm én ezért a magamét. Mondhatnám úgy is, megdolgozok a kis haszonért.

Á! Dehogya félek. Egy ilyen idős asszonynak elnézik. Még ha meg is látnak, nem bántanak. Volt olyan, hogy még szóltak is: csak szedjem nyugodtan.

Hát így élek, meg a kis nyugdíj.

Nem panaszkodom. A szép hónapokban éppen hogy nem. Az ócskapiacra vettem egy jó kis bakancsot, gumicsizmám még az árvízi osztogatásból van. Hátizsák, kosár. A múltkor valami újságíró turistának nézett. Mondom neki az igazat. Aztán a szomszéd mutatja az újságot. A táj szerelmese, a szikrázó napsütés, az ezer színben pompázó erdő... Ilyen marhaságok voltak a cikkben. Pedig mutattam a kezemet. Éppen hecsét szedtem. Úgy össze volt marva, hogy na. Ez neki pompázó erdő!

Pókháló, szűnyog.

Az utazgatás, az még valami. Az ember leül, beszélget. Jól elvan. Az özvegyasszony már csak ilyen. Keresi a társaságot.

Van, aki röhög: mit akar ez a vén szatyor. Néha belém köt valami ficsúr. Még élvezem is. Úgy kiosztom, hogy még a vagonban se marad meg. Láthatja, van itt erő. A nyelvemben meg még több is. Olvasott asszony

* Részletek a szerző novellafüzéréből.

vagyok én. Az uram összegyűjtött vagy ötszáz könyvet. Jókai, Mikszáth, Rejtő Jenő, Berkesi, Albatrosz-könyvek... Én nem szeretem az édeskés dolgokat. Egy kis történelem. Jó krimi. Aztán alszok, mint a bunda.

Ja, hogy egy kis snapsz... Hát, miért is ne. Úgy tud esténként kavarogni a magány, és ettől a sötétség beleszakad az emberbe.

Televízió? Á. Elcseréltem egy szekér fára.

A cigány előbb kevesellte. Az asszonya viszont győzködte, puhította. Hogy a rákba, hát hadd nézze a pulya. Láthassa a vak szemivel, hogy már mindenkinek van. Nem fog maga minden kopikát legurítani azon a redves torkán. Oszt maga is nízheti, amikor nem akar pinázni.

Úgy röhögtem, hogy na.

Megittunk hárman egy üveg pálinkát, és belement a koma.

A cigányasszony úgy kuporgott a televízió mellett a szekérderékban, mintha oltáriszentség lenne. Ölelte, vigyázta. Nekem meg meglett a melegem a téltre. Hasogatott száraz fa volt. Ki tudja, hol szerezte a csávó. Mert hogy lopta, az már biztos. Már csak azért, mert maga nem vágta fel, az hétszentség.

Akárhogy is. Ebben a nyálkás novemberben már nem találom a helyem. Ezért is ülök be ide-oda.

Hogy megbámulnak?

Ez egy cseppet se érdekel. Még imponál is, hogy belevaló csajnak hisznek.

Hát, az is vagyok.

Nem tartozom én senkinek, senkihez. Ami az enyém, az az enyém. Ez a kis élet. Már amennyi hátra van. Öt év? Tíz év?

Nyáron nem is gondolkodom ilyesmin. Élek, mint mezőn a virág. Csókolom a napot.

De amikor a pucér földet veri az eső, én már inkább belebújnék. Úgy elegendem van.

Látja, ilyen bolondos vagyok.

Megyek, főzök egy jó kis hecseteát. Hagytam ám magamnak is. Mert akárhogy is van, mindent nem adogatunk el.

* * *

Na, látta, látta?! Hogy eléum ugrott az a kis szöcske. A nagy pénzével. Azt hiszi, ha százassal fizet, már övé a világ. Akkor már mindent szabad. Kis mitugrársz. De mind ilyenek ezek. Kapnak valami küldki-hídbe állást valami nagyfőnöknél, s máris olyan mellényük van, hogy ráférne Brezsnyev minden kitüntetése. Én meg dögöljek meg, mert csak olcsó

pálinkát veszek. Na, nézze már, konyakoznak. A senkik. Ilyen senkikkel van tele a világ. Ide jutottunk a nagy demokráciában.

Mit nézegeti maga is a poharamat. Sztogramm, na, sztogramm. Na és aztán? Köze hozzá? Annyi se, mint nekem a zűr kutatáshoz.

Na. Jól van, na. Nem vagyok én haragszínáló ember. Én a békeség pártján állok. A kóbor kutyába se rúgok bele. Nem vagyok én olyan. Csak bosszant ez a sok felkapaszkodott pitiáner senki. Ne gondolja, hogy csak a kocsmában ilyenek. Á. Könyökölnek, tolakodnak, verik a nyálukat ezek mindenütt.

Hogy kik azok az ezek?

Hát maga se egy Ejzensten, vagy Ejsten, szóval lumen.

Úgy nézi ezt a poharat, mintha sajnálná vagy irigyelné ezt a kis tárgyat. Ne csinálja már.

Szóval ezek az újbizniszesek. Ezeké most a világ. Kocsi, kefehaj, vagy lófarok, mint valami borotválkozó nőnek, selyem nyakkendő. És az a fontoskodó pofa, azok az én-vagyok-a-jani mozdulatok. Bizonyég, ezeket futószalagon csinálják, vagy klónozzák. Ha tudja, hogy mi az.

Szóval, tudja.

Hát ez nagyszerű.

Maga nem egy elveszett ember.

Na, én se vagyok az.

Túléljük mi még ezeket. Lesznek ezek még kicsik a böhöm autójukban.

Tudja mit? Megkedveltem magát. Olyan csendes.

Fizethetne egy sztogrammot.

Valami jobbat. Ne mondhassák ezek a konyakvitézek, hogy csóreszek vagyunk.

ŐSZI NOCTURNE

*Hold pásztorolja a megdermedt tájat,
a tegnap vére mindent elborít,
a rét fölött már szelek zsolozsmáznak,
hajnal csipkézi a múlt ágait.*

*Szívemre szállt az októberi bánat,
hajamba hullt egy tetszhalott bogár,
avarba sülyyedt fénylő glóriámat
temeti ősz és elsiratja nyár.*

FUIT...

*Láng voltam, bíbor ballada,
égerfán a kakukk szava...*

*...selymes lobogásban
– utolsó rózsza vére –
halott pillangó szárnyán
zuhantam le a fénybe,
szárnyaszegett madárnak
halálos rikoltása,
szárnyatlan falevélnék
nesztelen, víg halála.*

TÁLTOSOK

*Ki engem egyszer
kinéz magának,
sose nevezzen
kerti virágnak.*

*Ne itasson az
metszett pohárból.
szomjam eloltom
lába nyomából.*

*Pihenő párnám
keble friss halma,
vacsorám is két
jánysecsű alma,*

*s mint csillagomban
meg vagyon írva, –
(egy) magvát mutató
muskotály szilva.*

*Kinek velem van
hintázni kedve,
ágyékom völgye
legyen a nyerge,*

*álljon fölém,
rogyjon rám árván.
Teste azúrral
erezett márvány,*

*nyelve idegen –
orosz vagy lengyel?
Tenyerem lába
alá kengyel,*

*s hogy örömet
szét ne kiáltsam,
gyöngye csuklója
zabla a számban.*

*Szerelemről már
ne énekeljünk.
Két felleg között
villám a testünk,*

*nyelve belém vág,
szívem a porban, –
nem baj, megmossuk
villányi borban –*

*de mintha lelkem
elkapta volna,
forró szeleket
zúdít rám torka,*

*szájának olvadt
méze kicsordul,
az én lovagom
gerincre fordul.*

*Vérbolond vércse,
vágok utána,
s lábát mögöttem
lakatra zárja.*

*Melyünk a préda?
Ha nem ő, én se.
Hátamban mégis
körmei kése,*

*szisszenek, rántom
vissza magamra,
hadd védekezzen
vállát harapva,*

*hasonlítsunk két
tüzes kerékre,
gördüljünk ki a
mennydörgő égre.*

HALOTTAKNAPJA

*Hazám,
házam lehetnél,
ha
pitypangszín
ködök
nem rejténék
hiányzó
lényed
hűlt helyét.*

*Ametiszt
szívedért
gúnyt, gáncsot, stigmát
viselnék.
Sírodra,
fejfádra
krizantém-könnyeiből
koszorút
ölelnék.*

*Az idő
vágat.
Tapintani
vágylak.*

*Aranylok,
ezüstlők.
Percegnek tücskök
és percek
a fű közt.*

*Itt vagy,
s nem vagy itt.
Egyszerre vagy
csillag
és malachit.*

ÉJEM

*Vers-
csillagokkal*

*kövezett
makadám.*

*Tövis-
koszorúval*

*koronázzon
a Teremtő,*

*hogya
megtagadnám.*

EXPOXÍCIÓ 4

*Kő landol
pitypangon
Fény csöndlik
Csillagzom*

LENGYEL JÁNOS

**TÖREDÉKEK
EGY SZÉLMALOMHARCOS
LEGENDÁJÁBÓL**

*Elvéreznek
arcod
hamvas féltekéi
ráncok
labirintusában
kétes diadalt
ül
kerge kábulat*

*Hagyni a múlt
bűzlő tetemét
bátor voltál
és a világ
máris
részévé
ragadott mohón
fogaskerekek közt
morzsolódsz*

*Hiába másra
vágyni
ha a penge
éléről
sötétén csordul
szemedbe
a való
elérhetetlenek
a legszebb
csillagok*

*Túl
a vágyak
csalfa színein
ülsz
egy szoba mélyén*

*filmsztárok fotóira
meredsz bután
s valahol
legbenned
kisiklik
menthetetlenül
az álomvonal*

*Roppannak szárnyaid
ijesztő
raktári homályban
polcról polcra
rakosgatod
szegényes jussodat*

*Megáldva lettél
átkozott
pedig az anyaöl
vétkezett
világra hozva
veled benned
nagy hiányokat*

valamiről valami

*valami szép volt
valami nem
valami mindig
valamilyen*

*valaha szép volt
mégis milyen
valaha úgy volt
ma meg ilyen*

*valami elmúlt
valami van
valami régtől
bizonytalan*

Berniczky Éva 1962-ben született Beregszászban, most Ungváron él.

Tizenéves korában megnyilvánuló érdeklődése az irodalom iránt tartósnak bizonyult, a befogadás szintjén túllépve immár (több éve) műveli is a szép szót. Fő műfaja a novella. Számos kötet társszerzője, első önálló novelláskötetét **A tojásárus hosszúnapja** címmel a Magvető Kiadó adta ki 2004-ben. Déry Tibor-díjas.

Kötetének egyik novelláját a szerző szíves hozzájárulásával adjuk közre.

BERNICZKY ÉVA

FÖLDET AZ ÉGTŐL

*Vannak borzasztó kalandok,
mik nem férnek el a világ rendjében,
s még ha akarnának,
sem történhetnének meg.*

Wisława Szymborska

Fundánicsot nem nyomasztották a reggelek. Éveken át csavarokba vágott menetet, így aztán koponyákat lékelni és felmetszeni sem esett neheze, nem viselte meg túlságosan a váltás. Továbbra is ugyanúgy nyúlt át a kerítés kis szuronyai között, kitapogatta a csengő melletti kampót, vaktában is ügyesen ráakasztotta a kulcsot, mintha mi sem változott volna, holott néhány hónapja nem a vasgyár felé vette az útját, hanem letért a hullaház irányába. Megszaporázta a lépteit, s még el sem tűnt a kanyarban, amikor már befordult utcájukba a menetrendszerű rendőrautó, végiggurult a sárban hagyott cipőnyomokon, a kerék abroncsa átmintázta az eredeti rajzolatot, felülírta a távozót, mintha valami kivetnivalót talált volna az indulásában. A terepszínű dzsip legtöbbször éktelen szirénázással és villogással érkezett, a szomszédok már megszokták, nem kapták fel riadtan a fejüket, belefásultak a látásába, hallásába, ki se dugták az orrukat, mert megértették, hogy ezt az egész felhajtást közönséges kontaktushiba gerjeszti, amíg jár a motor, a kék lámpák kikapcsolhatatlanok. Pár másodperc múlva a motorzajjal együtt elhalt a vijjogás, és elhalványult az egyesekben felöltő gyanú, miszerint kell lennie valami összefüggésnek a két történés, az indulás és az érkezés mozzanatai között, hiszen Taran Tula, a körzeti megbízott ugyanúgy pipiskedett, nyújtózkodva érte el a kampót, s bár fordított sorrendben végezte el a műveletet, a szertartás nem változott, hiszen ugyanazzal a

kulccsal nyitotta ki az ajtót, amelyikkel pár perccel ezelőtt Fundánics bezárta. Csak a sokat megélt Dániel atya rágódott a különbségen, mégsem akadályozta meg a személycserét, keresztet vetett, és behúzódott az alagsori kuckójába. Hiába szűrődött le hozzá fentről Ljubocska kéjes sikítóása, az öreg egy ideje már nem próbálta elnyomni maga keltette zajokkal, nem öntött rá vizet a kancsóból, éles pengéjével nem kaparta le, nem mosta le az arcáról, nem törölte, dörzsölte szárazra, mint korábban. Inkább nem borotválkozott többé, szakállat eresztett és hagyta, hogy fülkagylójának járatát bozótosan benője egy-egy szőrpamacs. Reggelente, amikor a fia dolgozni ment, ideiglenesen megsüketült.

Fundánics gépiesen tette meg az utat a hullaház szürke épületéig, fel sem tűnt neki, hogy indulása mindennap többet és többet veszített érvényességéből. Mióta a vasgyárat egyik napról a másikra felszámolták, a kezdetek fokozatosan belemosódtak a folytatásba, semminek sem volt pontosan kivethető, beazonosítható eredete, ha mégis, akkor időben visszametszették, furcsa csonkok meredeztek a helyén, a kiteljesedés az elmúlásból vette gyökereit és a halállal végződött. Ha megelőzhette egyáltalán valamelyik irányból az elkerülhetetlen véget valami, az egyedül a hullaház előterében párlódó pálinka lehetett, amelynek ismeretlen eredetű és összetételű alapanyaga óriás kémcsövekben cirkulált. A bonyolult szerkezet bárminek a cefréjéből szamogont csepegtetett a horpadt fémbödönbe, egy olyanformába, amilyenbe az esővizet szokás felfogni az eresz csurgója alatt. Fundánics egyenesen ebből a kiszolgált edényből csapolhatta védőitalát a bögréjébe. A legelviselhetlenebbek a dregány felhajtása előtti és közvetlen utána következő másodpercek voltak. Még meg sem ízlelte, épphogy a szájához emelte, az ismerős lötyy szagára elindult a nyála a torka felé, undorral előnyelte az ocsmány kotyvalékot, amelyről tudta, mennyire ihatatlan, de bensője heves tiltakozása ellenére felhajtotta, mert inni muszáj. Mindig türelmesen megvárta, amíg a szesz metamorfózisában orra kellőképpen benáthásodott, szemét belepte a pára, feje jótékony ködbe merült. Aztán belépett a jéghideg helyiségbe, belevetette magát az elmúlásba, s azzal az elszántsággal kotorászott benne, amellyel a természetjárók matatnak a penészes, rothadó őszi avarban, mikor a megemelt rétegekből bódultan szippantják be az oszlásnak indult pudvás gomba kiszabaduló bűzét. Nem mindennapi helyzetében rózsaszínű férgek emésztették fel kételyeit, lemondását finomlisztté örölték, s ez a fehér por kellő mennyiségű boldogsághormonná oldódott az alkoholban, amitől a töredezett betonasztalokon elfuserált szoborrá nemesült valamennyi holttest. Egy

kis jóindulattal elkezdődhetett az a nagyszabású átalakító munka, amely során gondosan előkészítették a porhüvelyeket a feljebbvalónak, aki majd a kapott formák szerint megalkotja, és magasba emeli az arra érdemeseket. Mivel mindehhez elengedhetetlennek látszott a tiszteletlenség fesztelen gyakorlata, az egyszerűség kedvéért az itt ügyködők kölcsönösen felmentették egymást. Néhány hónapja, amikor az utolsó szakavatott orvos is véglegesen távozott, szűz kezekbe került a kés, amely elválasztotta a földet az égtől. Szellemek törhetik a diót egy elátkozott kúriában ahhoz hasonlóan, ahogyan Fundánics feszegette, nyitogatta a koponyákat, precízen, ügyelve a kidolgozott eljárás betartására. Az ördögien forgó pengeél a varratok érintkezésénél felpatintotta a csonthéjat, a csattanáson kívül semmi sem látszott a vágószerszám végén, mert nem a munkálkodó kezéből nőtt ki a körfűrész, hanem éppen fordítva, használója vált a szerszám nyelének részévé. Tárgyasulásának a folyamata nemigen foglalkoztatta, észre sem vette, hogy egy álmos reggelen az éles penge tövig beleszaladt az életébe, és lenyisszantotta sorsáról, amelyhez azontúl bizonytalan leffegés kötötte. Kizárólag jól beidegződött mozdulataihoz ragaszkodott, rajtuk keresztül pedig a merev, hajlíthatatlan anyaghoz, semmi másához. Acélon és koponyacsonton kívül megbízhatatlanul puhának, süppedősnek talált minden egyebet, igyekezett nem belegabalyodni az érzéseibe, de ennél is jobban irtózott mások véleményétől, távol tartotta magát mindenkitől és mindentől. Aki vagy ami kívülről megváltoztatta volna belső kiterjedéseit, a fagyáshoz vagy a forrósághoz hasonlóan. Addig őrizgette sivár állandóságát, mígnem a csendes vegetálásban bárkivel összetéveszthetővé vált.

Főképpen a feleségétől óvakodott, aki szerinte merő lustaságból nem eresztett időben vasfogakat, s most már, ha szeretné, sem nőhetnének ki az igaziak, mert nincs hová. Tejfogai összeértek, végleges rácsként akaszkodtak egymásba, hely híján nem hullhatnak ki, ezért szürcsöli gusztustalanul Ljubocska a szavakat, majd átszűri száján, mint bálna a tengervizet. És Fundánicsot épp a nyelve körül gyülemelő hordalék riasztotta, amely teljességgel kiszámíthatatlan volt, el-eltűnt a hullámzó mimi-kriben, néha alig látszott belőle valamicske, de bármelyik pillanatban habos bujasággá verődhetett, akár egy jelentéktelen tojásfehérje. Nősténységének ez a szintelen, szagtalan folyása leginkább az ősz beálltával vált érzékelhetőbbé, amikor együtt sűrűsödött a tűzön pöfögő reszelt vadgesztenyebéllel, mígnem bekocsonyásodott a piszkos színű keverék, az üzletben kapható méregdrága pillanatragasztó filléres változata.

A gesztenyeenyv goromba kipárolgása minden kétséget kizáróan a posztahivatalok ormótlán csomagjait idézte fel, az azokon éktelenkedő pecsétzárakat, amelyek a postáskisasszonyok vegyítisza ostobaságával keveredve tették érinthetetlenekké a cukorspárgával átkötött küldeményeket. Ljubocska hajdani munkahelye feloldódott a kétes kinézetű és állagú, ám a célnak igazán megfelelő habarcsban, ezt árulta a Részegpiacon, ahol ugyancsak vég nélkül mérték a vodkát éjjel-nappal, hát nem csoda, ha mindenki a gesztenyéből főzött ragasztóra esküdött, tudni valóan nincs hálásabb vevő a mámoros vásárlónál. Kivéve Taran Tulát, a nagydarab rendőrszázadost, aki első találkozásukkor még ellentmondást nem tűrve szedette össze a tejfogú asszonnyal a cókómókját, azzal fenyegette, legközelebb bevonja az egész tételt az utolsó tégelyig. Ljubocskát megcsapta a férfiből áradó végzetes, kitörölhetetlen fokhagymaszag, amit még a gesztenyecsiriz büze sem nyomhatott el, s azonnal rádöbrent, hogy ez az ő embere, akivel kötelessége félrelépni. Nem mintha eddig ez sohasem esett volna meg, ezúttal azonban úgy érezte, végre méltó szeretőre talált, hiszen nem csalhatja meg akárkivel Fundánicsot.

Taran Tulából süttött az őserő, szelídebb perceiben grúznak tartották, pedig valójában kurd volt, igaz, a vérbosszú már civilizáltan csordogált ereiben, a vékony- és vastagbélén keresztül az adzsika perzselő lávájával hömpölygött a vérébe, s keserűvé csupán azokban a rövidke intervallumokban vált, amikor kénytelen volt megszabadulni a már elhasznált elixír salakjától. A kis- és nagyvérkörök ilyenkor áttörtek a bőrén, vörösen hálózta be arcát és testét, s ebben a zseniális szövetékben, önmaga rafinált fogságában fickándozott egészen addig, míg egy újabb adaggal ördögien megsokszorozhatta végtagjait. Ljubocska teljességgel elveszett karmaiban, a nyolclábú zsarnok leállította az anyagcseréjét, elakasztotta a lélegzetét, elkötötte a petevezetékét, pillanatok alatt meddővé szédült a keze között, és soha többé nem akart más gyereket, mint ezt az óriás szeretőt. De az is meglehet, hogy az adzsika boszorkányos keverékétől öntötte el a kéjes vágyakozás, erjedt fűszereivel mohóvá, telhetetlenné tette ízlelőbimbóit, attól kezdve, hogy első alkalommal megkóstolta és nem köpte ki undorral, úgy maradt, többé nem volt képes abbahagyni az evését, addig nyelte, amíg égő torkát kettéhasította a fokhagyma, a paprika, a paradicsom, a bors együttes ereje. Taran Tula ezért kezdte az őrjáratot minden áldott nap Ljubocskánál, mert biztos lehetett abban, hogy előző nap befektetett magvai másnapra megsokszorozzák hozamukat, szorgalmasan járt szüretelni, nem hagyhatott semmit veszendő-

ben, egy szemet, egy magocskát sem, az utolsó gerezdig végigmezgerélte, nem telhetett be vele, utoljára a mamuskáján érezte ezt a vadgesztenye-bűzzel keveredő penetráns nőstényszagot, az anyján, aki már harmincévesen öregasszonnyá ráncosodott. Addigra végigélte szegény pára az egész életét, mert idő híján napok alatt pergette le az éveket valahol magasan a hegyekben, és mintha légnyomás préselte volna ki elhasznált, száraz testéből a nedveit, szüntelenül nyáladzott, a fogatlan gyermekhez hasonlóan, aki csak úgy ismerheti meg a környezetét, ha szájába veszi, és jóízűen szopogatja, megropogtatja. Kizárólag a megízlelt falatokban bízott meg, így azzal etette a családját, amit előzőleg kemény ínyével alaposan szétnyomott, nyelvével megcsócsált, majd nyálán áteresztett. Az ünnepeket megelőző napokon sohasem evett, kitartóan koplalt, hosszú böjtben gyűjtögette megtakarított váladékát, hogy a vendégek tiszteletére majd jól megköpködhessen a kondérban gőzölgő juhtúrós galuskát. Ez után az elsorvadt kannibalizmus után nosztalgiazott, ezt hajszolta azóta is Taran Tula, amíg meg nem találta a képzeletében őrzött fiatal szülőjét a Részegpiacon. Amióta Ljubocskába ereszhette, és ugyancsak belőle meríthette nedveit, megnyugodott, végre biztonságban növeszthette tovább az erejét. Naponta zárándokolt szeretőjéhez szükséges adagjáért, a rend kedvéért ilyenkor megfigyelte Dániel atyát, és hidegvérrel érvénytelenítette fia reggeli indulásait, szétaposta a cipője ejtette nyomokat, minden tőle függő eszközt bevetett, hogy elhitesse a közelben lakókkal, szomszédjuk el sem ment, hiszen nincs hová, a vasgyárban leálltak a gépek, senki sem vág menetet a csavarokba, a hullaházról meg maguk is szívesen hallgattak, a viláért meg nem említették volna.

Miközben Fundánicsról fokozatosan lekopott maradék sorsa, egyre kevésbé emlékezett a történetekre. Lelkét mind gyakrabban szállta meg a kétely, talán nem is vele, hanem valaki mással esett meg az élete, s ettől a kínos bizonytalanságtól csak akkor szabadult, amikor felhajtotta az első bögre szamogont. A távozó sejtések jócskán megkínózták, fájdalmasan szakadtak fel, a torkáig emelték a gyomrát, a máját, egész testében undorodva remegett. A második adaggal aztán újratöltötte élmény nélküli, kiürült zsigereit, ettől határozottan jobban lett. Egyesével rakta vissza belső szerveit, szervezete begyakoroltan végezte befogadásukat, a transzplantáció alatt végig érezte, mennyire idegen, akivel azonosul. Pedig az apja kiváló donornak bizonyult, a görög katolikus atya nem hiába állt állandó megfigyelés alatt egészen a haláláig. Szegény azt hitte, kijátssza megfigyelőit, éveken át titokban készítette fel a papjelölteket,

akik a lebukás veszélyét vállalva vízvezeték- vagy gázszerelőnek, bádogosnak vagy villanyóra-leolvasónak álcázták magukat, úgy érkeztek okitójukhoz a foglalkozásokra. Dániel atya tisztában volt azzal, mit kockáztat, addigra megjárta a vorkutai bányákat. Akkor hibázta el, amikor szabadulása bizonyítékeként könyvelte el a fia születését. Hamarosan nyilvánvalóvá vált, hogy a kis Fundánics világra jötte értelmetlen és hiábavaló igazolása a létezésnek, de akkor már késő volt, a fölösleges anyagból a kenyér mellé került a maradék vakaró. Az apa hiába tartotta gyermekei fölé a kezét reggelente, a megfigyelők arra gondosan ügyeltek, a vasgár néhány utcával lejjebb essen, no meg a postahivatal, ahol a menyé dolgozott, szintén kilógjon alóla, így rekedtek az áldásán kívül mind a ketten. Dániel atya egy ideig ennek ellenére sem adta fel, azzal biztatta magát, a türelem kevés, a kitalált rendszer előbb-utóbb embernyivé zsugorodik, lehullik róla a túlméretezett irha, kinyúlik törzséből keze-lába, fejében egyetlen nemes gondolat tekeredik, s óriáskígyóként egészben nyeli el emésztésre a világot. Akkor majd végre vezekelhet, mert a ragadozó kegyetlenség, amelyért bűnhődni kell, az is jobb az előre kicentizett életnél, amelyben a mozdulatok nem valamiért történnek, az izmok csak beidegződésből rángnak.

Taran Tula szerette megfigyelni Dániel atyát. Annak ellenére, hogy hivatalosan rendelték mellé, valamiért személyes ügyének tekintette a szemmel tartását. Ezt a túllihegést semmi sem indokolta, egy bizonyos ponton túl azonban képtelen volt leállni. Valószínűleg azokért az álságos pillanatokért gerjedt be, amikor vadságát megmártogathatta a szelídség glazúrájában, s felfedezte a testen kívül helyezett jóságát. Talán Ljubocska is e nemes kontraszt jegyében lett a szeretője, a fiatal Fundánics meg igazán nem számított. A legbonyolultabb gépezet szétszedésekor is ki szokott derülni néhány csavarról, hogy fölösleges, nélkülük ugyanolyan jól működik összerakás után, mint előtte. A körzeti megbízott kizárólag az öregről tett jelentéseket az illetékeseknek, bár ezt akkor már nem különösebben várták el tőle, ő azonban ragaszkodott hajdan kijelölt posztjához, mert többé nem tudott nem megfigyelni, a végsőkéig kitartott, egészen a pap haláláig. A beszédéből sejtette, nem sokáig él már, mert a halálukon lévőkhöz hasonlatosan furcsán kezdte képezni a hangokat, a hangszálai gyakran összegabalyodtak, nyelve nem tapadt többé a szájpaddlásához, sipító ékszíjként csúszott rajta, és emberi füllel észlelhetetlen magas vibrálását időnként nem értette senki, csak az alagsor párkányáról lelógó denevérek. Dániel atya közvetlenül a távozása előtt belátta, vesztesre áll. Szomorúan ismerte be, hogy ez nem gyötři

annyira, amennyire környezete elvárná. Sőt, jól megfontoltan készült arra a pillanatra, amikor Taran Tula véglegesen elfoglalja fia helyét, s neki, édes szülőjének kell időben visszafogadnia magába a sorsából kiszakadó Fundánicsot. Hatalmas lelkiemelő kellett ahhoz, hogy bekebelezhesse egyetlen gyermekét, átélve a kronoszi bűnök bűnét, kikotorhassa maradéktalanul az emlékekből, mielőtt édesanyja kihordaná és megszülné, könyörtelen önzéssel visszaszippantsa ondóvezetékébe, mint egy oltóanyagot, amely egyszer s mindenkorra meg nem történtté teszi nemzését, az azt követő hiábavaló éveket, amelyek nem voltak elégségesek a túlélés bizonyítására. Az öreg szivacsként szívta fel a gyilkos felismerést, a végsőkéig elnehezedett, s hamarosan eljött a pillanat, amikor már nem bírta tovább elviselni annak a súlyát, hogy miközben retteg tőle, titokba az elátkozott csere beteljesüléséért fohászkodik.

Azon a napon, amikor apja tetemét boncolni szállították a hullaházba, Fundánics szótlánul készülődött, búcsúzkodás nélkül lépett ki az ajtón, a szokásos érzéketlenséggel kétszer fordította meg a zárban a kulcsot, kitapogatta a kampót, ráakasztotta, és úgy hagyta ott használtas sorsát, mintha el sem ment volna. A szomszédok egy darabig még ízlelgették a képtelenséget, néhány hét múlva azonban Fundánicsnak szólították Taran Tulát. Eleinte nehezen állt rá a szájuk, kicsit szégyenkeztek, röstellték kicsinyes gyanakvásukat. Végül, ha másnak nem, a saját szemüknek hinniük kellett, a két férfi magassága ugyanis kínosan megegyezett. Hát pápaszemet toltak kettős látásukra, s a homályos dioptriákon keresztül egygyé olvadt a látszatra különböző. Egy ideig újra izgatottan kapták fel a fejüket, ha befordult az utcájukba a kéken villogó rendőrautó, aztán napirendre tértek a nyomasztó képzelgéseik fölött, és halálosan irigyelték Ljubocskát, akinek nem kell többé azt a pocsek gesztenyeragasztót árulnia a Részegpiacon, mióta csoda esett ezen a jelentéktelen, vérszegény Fundánicson, s mindenki meglegegedésére igazi vérbő férfivá változott. A reggelek attól kezdve fölöslegessé váltak, beolvadtak a délutánba, az estébe, az éjszakába, hisz azt, aki eget rengető szirénázással jött haza, soha senki nem látta elmenni. Remekül eltitkolták a hajnalt, mert leginkább ehhez értettek. Mindig időben láttak az elhallgatásához, a legideálisabb sötétségben, amelynek sűrűjében még olyan nehéz elképzelni a derengést, a valódiról pedig, mire pirkadni kezdett, ügyesen elterjesztették, hogy nem más, mint közönséges szemfényvesztés. És ezekről a tökéletesen alakító amatőrökről most már sohasem fog kiderülni, az öröklétre rendezkedtek-e be, vagy éppen ellenkezőleg, türelmesen várják a világvégét.

Szilágyi Sándor 1986-ban született a beregszászi járási Csetfalván. Ma is ott él, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola magyar-angol szakán tanul Beregszászban.

Fő műfaja a vers. Írásai először jelennek meg nyomtatásban.

SZILÁGYI SÁNDOR

egyedül

*nem akarok magam meghalni
magam akarok meghalni
célt elhagyva futok tovább
nincs kezem testem lábam szemem
kinyitja szírmát bennem a bánat
végül is locsoltam sokat
magamnak kapartam
megeszem*

*lecsorog államon a félsz
a hálójában fekszem
lassan beteker
darabokra tép*

*egyedül vagyok
nagyon egyedül
fáradtan fájva
magamba halva
valamit hiányolva
sírva-kiáltva-vérezve-halva
hiányodban felbomolva
felrobbanva eloszolva
szétmállva sok darabra
halott darabokra*

te ölelj össze

IX.

*szeretném ha beolvasztanának
egy szoborba
nem volnék éhes fáradt beteg
nem hiányolnék semmit
csak állnék és nézném
az embereket
s ha valaki visszanézne
rákacsintanék
lepődjön meg kicsit
kell egy kis izgalom
abban a lapos életében*

*aztán ha megunnak
ledöntenek feldarabolnak
széthordanak
lassanként kellene
összeszednem magam
és mennék utána
inni egy 5 cukros
feketét*

KARCAGI M. MARGIT

ELSŐSZERELEM

*Játékos évődés.
Elkapja karomat.
Incselkedés,
hajamat kibontja.
Fonott hullám –
nyakamba omlik.
Szőkeség.
Elbűvöli
Magához von.
Hagyom.
Fények.
Fák levelein villannak.
Vörösek,
 sárgák,
 kékek.
Villámok árnyékképeinken.
Frissen kaszált zöld.
Pille blúzomat bontogatja.
Ágaskodó mellem
a férfit óhajtja.
Forró ölem.
Alácsúszik.
Tuják ringatózása.
Vércse sikoltása.
Titkunk
messze tájra repíti.*

ÉBREDÉS

*Faluszéli bükkfa tövén bizsereg a hajnal.
Madarak lepik el a mezőt:
szürke bohócok tánca.
A pirkadat maga mögött hagyja a tájat.
Foszló ruhája tűnni látszik.*

HELYZETKÉP

*Fent állok kis világom tetején,
ember-vakondtúrások alattam.
Zavar a nappali fény, akár egy
másnapos vámpírnak, már túlzottan.*

*Cigarettám parázsfénye innen
egy a lámpákéval a városban.
Meztelen talpam hó harapja –
legalább ő eszik normálisan.*

*Jómagam a számban pattogatott
kukorica-fogakat morzsolok.
Ujjaim jól bírják a hideget –
marokbörtön, füsttel tartósított.*

*Néha fáj szúrása, de kibirom,
hogy ruháimat az eső varrja.
Az árnyék egyedüli kísérőm –
sorsom, dühöm fegyverhordozója.*

*Ráncok nyomnak hályogot szememre,
a korpa sárrá hígul fülemben,
és vékony, fehér bőrjegem alatt
talán már nem is folyik a vérem.*

*– De lám: tőlem függetlenül gyönggyé
érik a Hold, gyönyörűségemre;
színe mintha meztelen szerető
telt combjaira emlékeztetne.*

Petrovtsij Iván, a jeles ruszin költő, prózairó és műfordító 1945-ben született az ilosvai járási Szajkófalván (Oszij), Ungváron él.

Az Ungvári Állami Egyetem francia nyelv- és irodalom szakának elvégzése (1973) után előbb tanárként, majd újságíróként dolgozott.

Évtizedek óta publikál, önálló kötetei ukrán és ruszin nyelven egyaránt megjelentek. Műfordítóként többek közt Charles Baudelaire, Arthur Rimbaud, Paul Verlaine, Alekszandr Puskin, Petőfi Sándor, Ady Endre, Babits Mihály, Radnóti Miklós és Balla D. Károly költeményeit ültette át ukrán nyelvre.

1986-tól az Ukrán Írószövetség tagja, irodalmi munkássága elismeréseként több nemzetközi díjjal tüntették ki.

Legutóbb (2004-ben) két verskötete jelent meg: a ruszin nyelvű **Utolsó dalok**, valamint az **Ember, madárral a vállán** című ukrán nyelvű válogatás. E kötetekből választott költemények fordításainak közreadásával köszöntjük a hatvanadik életévét betöltő szerzőt.

PETROVTSIJ IVÁN

VIGASZULÖNMAGAMNAK

*Életem során nevem
Milliószor törlik el kíméletlenül,
S holtom után sem kerül elő,
Nem fedezik fel.*

*Csupán irattáram átböngészésekor
Bukkan föl néhány találó költeményem,
Melyekre azt mondják – szépen csengenek,
Mint létünket vezérlő harangok.*

*Ám tényleg hallottam eme harangokat,
Hiszen szívemig hatoltak el,
Akárcsak dallamai gyönyörű zenének –
Így költöttem a hozzájuk illő szavakat.*

*Hadd vesszen el nevem.
Az eljövendő aranykorban
Inkább a zenében visszhangozzanak
Szavaim –
S egyben lelkem.*

HÁROMJÓTANÁCS

*Ne hivalkodj szerencséddel,
Hidd el – vendégként megbízhatatlan.
Oly kutyához hasonló, ki jóllakottan
Azonmód máshoz szegődik el.*

*Ne óbégass, hogy balsorsod mily nagy.
Mérd föl önerőd a szerencsétlenségben:
Ne szűkölj, mint vad a veremben,
Inkább csendben szabadítsd meg magad.*

*A szerelmet magasztald csak,
Mert vele szabadon hivalkodhatsz,
Még ha nem is kölcsönös néha,
Égig dicsérd dalaidban!*

*Hívd össze erdők-mezők madarait,
Hadd zengjék szépségét szerelmednek!
Mindez számodra boldogság – hisz szeretsz!
Amint kedvesednek is – hisz szeretik!*

ÉNEK AZ ELMÚLÁSRÓL

*Miként éltem én, ne kérdezd, drága barátom,
az életben nem jutott más ki számomra – csak a fájdalom.*

*Éveimen úgy lépkedtem át, akár a tüskés szegeken,
adósságokkal s szenvedésekkel telítetten.*

S lám, földi létem egyszerre elmúlt.
Mégis, valaki rólam eme költeményben hallhatott.

*Elhaláloztam,
s ezzel évszázadokra megszűnt
összes adósságom s fájdalmam.*

Fordította: KUDLA GYÖRGY

NÉGY SZERELMETES

I.

*Rút vagyok – sírtad. Tükröt törtél,
Remegtél.*

*Káromlottad, szídtad, ami szent.
Testedet*

*Ölted sötétbe, gyáva színekbe,
Befalazott magányba.*

Am egyszer pajzán margaréta

Simult lábadhoz a küszöbről.

Másodszor pajkos rózsabimbó

Kuncogott ajtód előtt.

Harmadjára, mikor már te is vártad,

Trillázó tündér

Nyitott rád ablakot.

Tükröt kértél, remegtél.

Éledtél szivárványba,

Beöltöztél szépjó kívánságba.

Most együtt lebegsz velem.

„Rút” kacérságod megbabonáz.

II.

koros fűzfatörzsek

ölelésbe dőltek

ágaskodott a hold

kibucskáztak a halak

csak téged lássanak

hozzám dajkált a víz

dombszellem sáskirály

éjmadár kacagása

*karolt lila homály
cseppektől ékesen
illeggetted magad
tárulkozó ritmusban
csak téged lássalak*

III.

*Akarnok karmok hátamon.
Kitüremlik az éhség.
Türelmetlen, de tiszta.
Forró igád derekamon.
Bohó igéd igézet, hajlít.*

*Olcsó szövetből drága kelme.
Az elme ott, a szövőszéken.
Mintát rajzol a kéz, a száj.
Aszály-tikkadt, szűszívta ágy.
Sejtek, inak készen szövődnek.*

*Hajít, röptet az éji láz.
Csapodár hópehely kövérlik,
Mikor a perc levét beissza.*

IV.

*Ha most játszanék, bolondoznál velem?
Égető hóban, szénapadlás penészén,
Verdeső patakban, tintakék kabáton,
Vonatulóknén, fakéreggel a háton?*

*Tüskét vállalnál, lucsokban mosdatnál,
Vackorral etetnél, nedvekkkel itatnál?
Görcseim oldanád, életfám metszenéd?
Művelnél zenét, raknál oltár-tüzet?*

Ha most játszanál, bolondoznék veled...

BARTHA GUSZTÁV

TÉBOLY IV.

P A N O P T I K U M

Dráma két felvonásban

(Folytatás. Elejét lásd a 2005/3. számban)

14. BEÁLLÍTÁS

Gizu, Nyomozó, Ödi

Gizu (a Nyomozóhoz): Mit akar még tőle? Miért nem hagyja békén?

Ödi: Gizu, ez nem a te dolgod, ne szólj bele!

Nyomozó: Tessék, hallgatom!

Gizu: Maga egy... utálatos fráter!

Nyomozó: Tudná ezt bizonyítani?

Gizu: Bizonyítani kell?

Ödi: Menj a helyedre!

Nyomozó: Maradhatunk a feltételezés szintjén, de akkor ahhoz kell igazítanunk a hangnemet.

Gizu: Ödi, én ezt nem értem.

Ödi: Miért ütötted az orrod olyan dolgokba, amelyekről fogalmad sincs! Megmondtam: eredj a helyedre!

Nyomozó: Feltételezem, a tanárnő szintén rokon.

Gizu: Tessék???

Ödi: Az édesanyám húga.

Gizu: Igen, a Mami húga vagyok, és ukrán nyelvet tanítok az itteni iskolában. Családi állapotom: hajadon.

Nyomozó: Gyerek?

Gizu (felháborodva): Tisztességes nő vagyok!

Nyomozó: Bocsánat! Soha nem vágyott családra?

Ödi: Miért kérdez ilyen marhaságokat?

Gizu: Vágyni vágytam, de amire vágyunk, ritkán kapjuk meg.

Nyomozó: A család akarata erősebbnek bizonyult. A későbbiekben nem nyílt alkalma arra, hogy férjhez menjen?

Ödi: Mi ez? Lelki segítségnyújtást?

Gizu: Ha megismerne egy csodálatos nőt, aztán arra kényszerülne, hogy a pótlékával érje be, ön mit tenne?

Ödi: Gizu, ennek semmi értelme sincs!

Gizu: Még hogy semmi értelme! Ha nem úgy történtek volna a dolgok, ahogy történtek, a világon se lennél!

Nyomozó: Az előbbiekre visszatérve: a férfiaknál ez másképp működik.

Gizu: Gyenge nő létemre mit tehettem volna? Mami volt az idősebb lány, neki illet előbb férjhez menni.

Nyomozó: Így már érthető...

(A Nyomozó visszamegy a székéhez. Ödi átkarolja Gizut, visszakíséri az asztalhoz. Leülnek. Ványa és Icu feláll, a terített asztalhoz megy.)

15. BEÁLLÍTÁS

Ványa és Icu

Ványa: A vesztemet akarod? Ha rájönnek, hogy ami köztünk van, több mint jópofa pajtáság, elevenen nyúznak meg. Nehéz ezt megérteni?

Icu: Nem akarom!

Ványa: Nem akajom!... Mint egy gyerek. Hogy sulykoljam bele a szép buksidba: nem vagy több az életemben egy strigulánál. Szép volt, jó volt, elég volt! Nézz rám, nézz meg jól: ez a pókhasú, nyugtatókon élő, kopaszodó valaki lenne álmaid lovagja? A te helyedben szégyellnék kiállni az emberek elé egy ilyen alakkal, nemhogy egy életet rááldozni.

Icu: Nem taszithatsz el magadtól, nincs hozzá jogod!

Ványa: Hetyere-petyere... Ezt a mondatot a szappanoperákban naponta hússzor elismétlik, és te most elvárnád, hogy gáláns lovagként a lábad elé vessem magam, ígérjek füt-fát, valljak sirig tartó szerelmet? Nem, kislány...

Icu: Semmit nem akarok. Ígérem: szófogadó leszek, hűséges... Bebizonyítom... Az ajándékaid sem kellenek, a pénzed sem. Szerelmes vagyok...

Ványa: Hagyjuk a témát! Te, meg a szerelem! Tudod is te, mi az! Nem egy fantáziadús leányzó érzelgése, nem a kaland izgalma, a klassz dolog, a menő érzés, hencseregés az ágyban... Eredj dolgozni, tanulni, unalmadban ne azzal kényeztesd az egódat, hogy éltes férfiak fonnyadékát markolgathatod! A veled egykorú lányok tíz-tizenkét órát güriznek a varrógépeknél, kórházak folyosóit törlik fel, kiszolgáltatott vendégmunkások a nagy idegenben, vagy tanulnak, esetleg tanítanak. Tudják, mi az élet! De te mit tudsz, mihez értesz? Mi az, amiért egy férfinak érdemes lenne felfigyelni rád? Te csak a pénzt tudod költeni,

feszíteni az apád pénzén szerzett kocsiban... Nevetséges! Icu: nincs idegem, türelmem a kisdéd játékaidhoz. Öregszem.

Icu: Mondhattad volna, amikor dugtál, hogy strigula vagyok! Hogy egy pókhasú, ideggyenge... valaki azért csöcsöréshi sorra a falubeli lányokat, mert olyan közhelyes, hetyere-petyérés az élet, hogy azt csak árokháti kiskirályként lehet elviselni. Vedd tudomásul, én nem... mosónő vagyok. Tudom, ki vagyok, és ha kell, bebizonyítom!

Ványa: Az isten szerelmére, csendesebben!

Icu: Csak nem félsz?!

Ványa: Félek. *(Csend)* Nem vagy buta lány.

Icu: Vasárnap hová kirándulunk?

Ványa: Ahová csak akarod.

Icu: Szeretsz?...

(Ványa sietve távozni akar, a Nyomozó azonban útját állja. Icu a terített asztalnál marad és jó étvággal enni kezd.)

16. BEÁLLÍTÁS

Ványa és a Nyomozó

Ványa: Nincs mondanivalóm!

Nyomozó: Kissé ingerült.

Ványa: Csodálja? Kezdődik a szavazás, és nem elég, hogy nekem kell mindenről gondoskodnom, még egyesek hascsikarásával is foglalkoznom kell.

Nyomozó: Relaxáljon. Lélegezzen mélyen és közben gondoljon valami megnyugtató dologra: hegyekre, a tengerre... Nálam bevált. *(Csend)*

Ványa: Kifogyott a kérdésekből? Nem hiszem, hogy az ügyosztályuk beosztottjai különórát vesznek udvariasságból.

Nyomozó: Kíváncsivá tett. *(Leül a székére)* Milyennek lát bennünket egy kívülálló?

Ványa *(fől-alá jár a Nyomozó előtt)*: Milyennek...?

Nyomozó: Például: felkeresem önt, a falu jegyzőjét a hivatalában. hogyan képzei el a találkozást?

Ványa: Miért nem keresett még?

Nyomozó: Mondjuk, kiképeztek a türelemre. Hogy kívárjam, amíg elkövet valami ostobaságot. Most ön következik...

Ványa: A regulájuk így szólhat: ha belépsz egy hivatali szobába, úgy ülsz le arra a kibaszott székre, hogy közben nem kérdezel senkitől semmit. Elutasítod a kínálgatást, nem csevegsz az időjárás viszontagságairól.

Közönyös, megközelíthetetlen vagy. A delikvens közben előadja a magánszámát: esküdözik, vádaskodik, bizonygat, majd beszél a nehéz gyermekkoráról, és amikor már ott tart, hogy a jó öreg édesanyját is feladná – felteszel egy banális kérdést.

Nyomozó: Például?

Ványa: Például ezt: „Hogy szolgál a kedves egészsége?”

Nyomozó: Hogy szolgál a kedves egészsége?

Ványa: Majdnem elfelejtettem: a szerelő Józsi üzeni, megjavította a kocsiját, mehet érte.

Nyomozó: Nem az enyém, hivatali kocsi. *(Feláll)* Amit mondott, annyit tudnék hozzáfűzni: régen talán így működött, talán nem. De hogy önök miért nem képesek szakítani a múlttal, az a kívülálló számára rejtély. Olvasom a bizottság névsorát: tag a mezőgazdasági dolgozók részéről; tag a közétkeztetési dolgozók részéről... Nincs hazánkban elég párt, társadalmi szervezet? Ragaszkodásuk egy letűnt korszak formuláihoz az én szememben ostobaságnak tűnik. Hol van már a közétkeztetés, a szervezett mezőgazdaság! A faluban nagy a munkanélküliség, a halandóság, a születések száma meg... maholnap bezárhatják az iskolát!

Ványa: Az állam a hibás!

Nyomozó: Hát hogyne! Tegnap Pista bácsi ugyanezt mondta, és én azt feleltem: lehet, hogy igaza van, Pista bácsi. De egy közhivatalt viselő, magát értelmiséginek tartó ember hogy mondhat ilyet! Ne várja tőlem, hogy minősítsem. *(Csend)*

Ványa: Ön magyar? *(Csend)* Azért kérdezem, mert akcentus nélkül beszéli a nyelvet, és azt nagyon tudom értékelni. Én ugyanis ukránnak születtem, mint maga...

Nyomozó: A szart sem érdekli, hogy maga minek született! Még egy ilyen célzás, és úgy a nyakába varrom a nemzetiségi izgatás vádját, hogy arról koldul! *(Hosszú csend)* Egyébként: ha ebben a faluban tutuul beszélnének, akkor egy tutu nyelvet beszélő munkatársat küldtek volna ide, és ő is éppúgy kíváncsian várna választ a következő kérdésre, mint én. A bizottság összetételét illetően egy családfa-félét próbáltam felállítani, de az mindinkább családgyökerhez kezd hasonlítani, amely ezen a szerencsétlen falun élőködik. Erről mi a véleménye? *(Hosszú csend)*

Ványa: A magyar sógor-koma nemzet.

Nyomozó: Ostobaság! Szerintem mindaz, ami itt van, az elpofátlanodás felső foka; itt az árokparti fűszál is ügyészért kiált.

17. BEÁLLÍTÁS

Mami és Icu

Mami: Icu kám, drága!

Icu: Igen!

Mami: Kis beszédem volna veled.

Icu (abbahagyja az evést): Miről?

Mami: A Bedek fiúról.

Icu: Péterről? Tudtommal gyógyíthatatlan beteg.

Mami: A Pálról.

Icu: Kész röhej! Elhajtja a háztól a feleségét, odaveszi a szeretőjét, aztán visszaveszi az asszonyt, elzavarja a szeretőt; jön a válóper és az újabb szerető, majd megint a régi asszony... *(Nevet)* Most a szerencsétlen Pali ott ül tökegyedül a bazi nagy házában és a kutyának sem kell.

Mami: Ennyire mulatságosnak találod?

Icu (tovább nevet): Siratnom kellene?

Mami: Mondok valami fontosat: odaígértük neki a kezedet. *(Hosszú csend)*

Icu: Ez most... komoly? És engem meg sem kérdeztek: te hülye tyúk, ez van, mit szólsz hozzá?!

Mami: Az első, amit tenni fog: rád íratja a bazi nagy házának a felét.

Icu: Kevés! *(Csend)* Mit nézel? Azt vártad, hogy jelenetet rendezek, hogy rátok borítom az asztalt, vagy bánatomban kútba ugrok? Nekem új kocsi kell és sok-sok pénz. Ezek fejében ígérem nektek, annyira boldogtalanná teszem azt a szerencsétlent, hogy kínjában vonítani fog.

Mami (döbben): Nem ismerek rád!

Icu: Rég unom a szende szűz szerepét. Most, hogy nekem is osztottatok lapot, bolond lennék, ha nem használnám ki.

Mami: Én a te korodban...

Icu: Lenyúltad Gizu szeretőjét. Sebaj, részemről megbocsátva.

Mami: Hazugság!

Icu: A Tata tuti tudja. Ede előbb volt az ő testvérbátyja, mint a te férjed...

(Etu jön vissza, részegen)

18. BEÁLLÍTÁS

Etu: Mit néztek? Nézzetek!... Ti vagytok a hibásak! Ti tehetek mindenről! Mi az? Érdekes, ezen még nem gondolkodtam. Először van Isten, azután vagyunk mi. Nézzétek, repedezettek a körmeim. A lábujjaimon is. Mutassam meg? Borzasztó, mennyire öregszem! Tegnap... Mégse... Volt egy rémálmom... Nekem olyan rémálmaim vannak, néha fel sem akarok ébredni belőlük. Nem tudjátok, miért? Már semmit nem tudok. Miért vagyok itt? Nagyon sok a piros. Honnan szedtétek a sok pirosat? Zöldeket hozzatok! Tengerzöldet, annak megnyugtató a hullámozása. Értitek? Nem értitek... Ezek vagytok ti! El akarok töletek menni! Menni, mendegélni csak úgy, neki a világnak... Ismeritek a szerelmet? A boldogságot? Mit tudtok ti? Falni, baszni, azt igen, de az élet valami más: tengerzöld hullámozás. *(Térdre rogy)* Imádkozom. Ne zavarjatok. hagyjatok! Nevetséges... Szánalmas... Kicsi... Ámen! *(Megpróbál felállni, de visszaroxy)* Ne segítsetek! Engedjétek! Világgá akarok menni. Felülni a tízórás vonatra... Adjatok kölcsön egy kis pénzt! *(Négykézláb az asztal irányába indul)* Nem kell sok... Veszek műkörmöt, meg mit veszek? Na, mondjátok már! *(Elterül a padlón)* Mit kell még megvennem? Vajon mi hiányzik?...

(Mami és a Nyomozó egyszerre indulnak el Etu felé)

19. BEÁLLÍTÁS

Mami és a Nyomozó

Mami: Ezt akarta? Elérte!

Nyomozó: Nem kellene orvost hívni?

Mami: Honnan? És miért? Magához, hogy kigyógyítsa a rögeszméjéből? Mondja már: mit akar ránk bizonyítani? Élünk, ahogy lehet: máról holnapra.

Egyikünknek sincs tengerparti üdülője.

Nyomozó: Szokott sakkozni?

Mami: Nem játszadozással ütöm agyon az időt. De ha érdekli, megmondom: tudok sakkozni.

Nyomozó: Több mint egy hete kerülgetem a gyalogokat, támadom a tisztéket. Az utóbbiak hol huszárosan menekülnek, hol létszámfölénnyel támadnak, és közben sejtem, érzem: nem az irhájukat mentik, hanem valaki mást védenek. Ki az a valaki? Kiért áldoznák fel magukat, ha arra kerülne a sor? Ez a legfontosabb kérdés számomra. Ki az az ember, aki

úgy annyira meg tudja válogatni, kézben tartani a segítőt, hogy azok a bajban ennyire kitartanak mellette?

Mami: Hova akar kilyukadni? Nekem erre nincs időm!

Nyomozó: Olvasom az ágyban a kedvenc költőmet...

Mami: Nem érdekel a kedvenc költője. Azt kérdezze, amit tudni akar!

Nyomozó: Honnan indultak? Mi volt az a gazdasági szédelés, ami összehozta, összekovácsolta ezt a választási bizottságot?

Mami: Nem tudom, miről beszél. Olvassa inkább a kedvenc költőjét, általa kedvére képzeleghet!

Nyomozó: Tudja, asszonyom, épp ilyennek képzeltem el az első csörténket, méghozzá a költőm versei nélkül.

Mami: Én semmilyennek. Megbocsát, de nekem ezt az asszonyt illik lefektetnem.

Nyomozó: Ki fog helyette aláírni?

Mami: Annyi lelket még biztosan tudunk beléje verni.

(A választási bizottság tagjai felállnak, az asztal bal végénél egymás mögé sorakoznak, kivéve Véghet és Erőst, akik az asztalhoz viszik, székre ültetik Etut. Megkezdődik az aláírási procedúra.)

(Folytatjuk)

KÉTRÁOLVASÁS

Jézus az őserdőben

*Álmodtam. Álmom szép volt.
Álmomban láttam születni Jézust.
Nagy burjánzás volt. Telített élet.
Őserdőben született a Gyermeke.
Mélyben-magasban, lila füzérek közt
áfonya-illatú fények hajladoztak.
Hangok ébredtek. A föld színén terjedve
halkultak, százegyszer visszhangoztak.
Közben emléked százszor átalakult,
de minden nagyság csak innen indulhat,
a szeretet útjain hozzád jutottam,
tisztán láttalak ma éjjel álmomban,
napfényes tisztáson, Jézus testvérem,
nagy burjánzásban. Élet az életben.*

Az akaratról

[Marno Jánosnak]

*„Ha azt gondolod,
hogy akarsz valamit,
attól az még nem akarat.*

*Ha azt gondolod,
hogy akarni akarsz,
attól az még nem akarat.*

*Ha azt gondolod,
hogy akarni kéne,
attól az még nem akarat.*

*Gondold bármiről,
hogy akarsz,
attól még nem fogod akarni.*

*Ha azt gondolod,
hogy akarni szeretnéd,
attól az még nem akarat.*

*Gondold bármiről,
hogy az akaratos,
attól az még nem lesz akarat.*

*Ha azt gondolod,
hogy akarnod kell,
attól az még nem akarat.*

*S ha ez már veled is így van,
mennyre így van
bármilyen mással.*

*Most azért megmarad a hit, remény, akaratos,
e három; ezek között pedig
legnagyobb az akaratos.”*

AZ ANYÓSA ÁLTAL ELÁTKOZOTT MENYECSKE

(Ruszin népballada)*

– Miért nem leled a helyed,
derék szép Ivánom?
Egész télen nyugton voltál,
s most mehetnél, látom.

– Maruszenykám, meglátod csak,
rendben lesz majd minden.
Elmegyek világot látni,
megsegít az Isten!

Háborúba indult Iván,
csaták kürtje hívta,
ifjú feleségét addig
ősz anyjára bízta.

– Kedveskedjen neki, anyám,
jó búzakenyérrel,
ha szomjazik, itassa meg
aranyszínű mézzel!

Vén boszorka jól tartotta
csúszó nyers húzával,
megitatta méregerős
répapálinkával...

Pirkadattól délig himzett,
a tűt le sem tette,
fényes déltől alkonyatig
az orsót pörgette.

Éjjelre életet adott
egy szép csecsemőnek,
s lelkét reggel visszaadta
a jó Teremtőnek.

Vége lett a háborúnak,
megjött Iván gazda,
kapuja alatt a lovát
vígán táncoltatja.

Nyihog a mén, patkó dobog
cifra kapuszárnyon:
– Nyiss már ajtót, Maruszenykám,
aranyos virágom!

Maruszája helyett anyja
jött a kisajtóra:
– Feleséged ruhát mosni
ment ki a folyóra.

Templom mögött a kis ösvény
hozzája visz éppen:
megleled őt a temető
bánatos ölében.

Hol a szomorúfűz lombja
rábukik egy sirra,
ott van a Maruszád neve
a keresztre írva.

Lovát Iván kipányvázta,
zabot tett eléje,
ő maga meg letérdelt
az új kereszt tövébe.

– Aluszol-e, Maruszenykám,
bús szavamat hallod?
Hányadik napja viseled
ezt a nehéz hantot?

*V. P. Lintur gyűjtéséből

– Dehogy alszom, csak azt várom,
hogy elgyere hozzám.
Harmadnapja szívja a föld
hervadt-piros orcám.

– Sírod fölött meggyfa virít,
fehér a virága,
szép kedvesem, fiatal vagy
te még a halálra!

Sírod fölött, Maruszenykám,
bangita bíborlik,
árván hagyott kis gyermeked
könnye érted hullik!

– Holtomban is fáj a szívem,
mikor sírva ébred.
Anyja helyett anyja lesz majd
az új feleséged.

– Kelj fel sírodból, hitvesem,
vigasztalj meg, párom,
ideje lesz házasodnom,
áldásodat várom.

– Énfelelem házasodhatsz,
hozzám nem köt hála,
de tudd meg: anyád boszorkány,
s húgod se jobb nála.

Anyád híres tudományát
a húgod folytatja,
amit az ég egybekötött,
azt ő szétválasztja.

Követ víztől, téged tőlem –
erről szólt a nóta.
Kakukkmadár, kiabáld szét,
okuljanak róla!

Fordította: VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

MEGISMERNI ÖNMAGUNKAT

A világ megismerése érdekes, hasznos, gyönyörködtető, félelmes vagy tanulságos; önmagunk megismerése a legnagyobb utazás, a legfélelmetesebb felfedezés, a legtanulságosabb találkozás.

Márai Sándor

A pszichológia jeles tudorai közül többen elégedetlenek az önismeret eddigi eredményeivel. Rókusfalvy Pál szerint „...az emberről alkotott képünk megdöbbenően sivár, egyoldalú és hézagos, illetve mozaik-szerű.”¹

Pedig már Szókratész hirdette: „Ismerd meg tenmagad, a meg nem ismert életet nem érdemes élni”², és az ókori delphoi jósa (Görögország) jelmondata szintén a kérdés örök időszerűségét jelzi: „Ismerd meg önmagadat, és tudni fogod a sorsodat.”

Az önismeret folyamatáról megoszlanak a vélemények, bár ugyanazon fogalom köré fókuszálnak, amelynek középpontjában a személyiség áll. Egyesek szerint önismereten azokat az elképzeléseket kell értenünk, amelyeket személyiségünkről és adottságainkról, viselkedésünk okairól és következményeiről, elérni óhajtott céljaink és a valóság összhangjáról kialakítunk.³ Mindemelllett az önismeret szükségszerűen túlmutat az ember saját testének és lelkének felfedezésén, hiszen a világ megismeréséhez is önmagunk megismerésén keresztül vezet az út, a társadalom fejlődése pedig csak akkor lehet töretlen, ha minél tökéletesebb emberismeretből indul ki.

„Lehet lélektani úton és módszerekkel közel férkőzni a legizgalmasabb 'ismeretlenhez': önmagunkhoz... A helyes önismeret... magába foglalja képességeink és lehetőségeink felmérését, ismeretét, a testi, lelki és társas (szociális) valóságunkhoz való értő igazodást..., az öröme és teljesítményre, alkotó kibontakozásra érett és változásokra nyitott életvezetés megvalósítását... Az érvényes önismeretben inkább azt tudhatjuk meg, hogy a lehetséges és jellemző viselkedési, cselekvési készség mögött milyen rejtett, ismeretlen mozgatórugók húzódnak meg.”⁴

Önmagunk ismerete hozzásegít a reális helyzetértékeléshez, ami által képesek lehetünk a mindennapok „zavarosában” való eligazodásra; önvalónk ismeretéről akkor beszélhetünk, ha tudjuk, hogyan fogunk viselkedni egy-egy adott helyzetben.⁵

A lélektan egyik legfontosabb kérdése emberi énkünk lényegére vonatkozik. Legmagasabb rendű eszményünk és egyben célunk a teljes, tökéletes önismeret, ami magában rejti a számunkra elérhető legmélyebb bölcsességet, mert megmutatja igazi helyünket a világban.

De vajon beszélhetünk-e teljes és tökéletes önismeretről, mint magas rendű célról? Ebben az értelemben e célra nem úgy kell tekintenünk, mint elérhető, végleges, befejezett valamire; az önismeret ugyanis nem a tökéletes tudás állapota, hanem véget nem érő – pontosabban: életünk végéig tartó – folyamat, amelynek során a végcélt ugyan nem érhetjük el, de mindegyre közelebb jutunk hozzá.

Az önfelfedezés ma már nem csak filozófusok, pszichológusok, vallási beavatottak vagy külön amatőrök „privilegiuma”. Az átlagember is keresi az önfeltárás felé vezető utat, ismerkedik a szakirodalommal, hogy támpontokat kapjon az énejlődés, a megvilágosodás, a beteljesülés, az önmegvalósítás, a jólét, a pozitív lelki egészség, a tökéletesség, a boldogság megtalálásához.⁶

Köztudott, hogy a mindennapi életben óhatatlanul kölcsönhatásba kerülünk embertársainkkal, minden megnyilvánulásunkkal (szavak, cselekedetek, értékítéletek stb.) befolyásoljuk egymást. A legtöbb esetben környezetünk (a társadalom) elvárásainak megfelelően cselekszünk, ugyanakkor – önmagunk feltérképezését követően – figyelemmel kell lennünk saját magánéleti, szellemi elvárásainkra is. Alaposan szembe kell néznünk önmagunkkal, és a szembenézés megbízható eszköze a „lelki tükör”, amely – ha jól használjuk – megmutatja, kik vagyunk és „mit érünk”.

Több évtizedes pedagógusi-pszichológusi munkám során szerzett tapasztalataim egyike az, hogy a fiatalok viszonylag széles köre elbaggatellizálja az önismeret fontosságát, ráadásul tudatosan elzárkóznak mások őket érintő véleményétől is. „Olyan vagyok, amilyen; nem mások elvárásainak akarok megfelelni” – röviden így summázható a reagálásuk, amely nyilvánvalóan könnyelmű, közönyös magatartásból ered, sőt, feltételezhető: azért nem akarják megismerni önmagukat, mert félnek szembesülni hibáikkal.

Pedig ha tudni szeretnénk, milyenek is vagyunk valójában, ne hagyatkozzunk saját felfedezéseinkre, az általunk felvázolt énképre; kérdezzük meg ezzel kapcsolatban őszinte ismerősünket, akitől fontos adalékokat kaphatunk önvalónk megismeréséhez. Meglehet, olyan információt hallunk tőle, ami fájdalmas lesz, de ez nem baj, mert általa elindulhatunk, illetve továbbléphetünk az önismerethez vezető úton. A magányt kereső

remete értelemszerűen befelé, saját maga felé fordul, s így jobban megismeri a testét, annak tulajdonságait. Ez mindenképpen hasznos, de kevés; szükség van lelki tulajdonságaink feltárására, amelyek mások visszajelzéseire révén válnak nyilvánvalóvá, láthatóvá. Itt azonban számolnunk kell azzal, hogy amiképpen nem szabad a saját észleleteinkre hagyatkozni az önmegismerés folyamatában, ugyanígy helytelen lenne az is, ha kritikátlanul elfogadnánk a mások velünk kapcsolatos véleményében tükrözött képet, hiszen az sem feltétlenül pontos. Alaposan ismernünk kell azt az embert, aki véleményt alkot személyiségünkről, s ennél is fontosabb, hogy a mások véleménye és az önmagunkról alkotott kép összevetésével próbáljunk reális képet rajzolni önmagunkról. (Az úgynevezett énkép általában nem azonos azzal a képpel, amelyet a környezetünk alkot rólunk.)

A túlzottan pozitív önértékelés (önimádat) éppúgy akadály lehet a helyes önismeretnek, mint a túlzottan negatív önértékelés (önmegvetés). Igyekezzünk kipróbálni önmagunkat olyan helyzetekben, amelyek kihívást jelentenek számunkra, s figyeljük meg, hogyan viselkedünk – határozottan, nyitottan, életvidáman vagy gátlásosan? – bizonyos szituációkban, új környezetben stb. Vannak tesztek is, amelyekből választ kaphatunk a személyiségünkkel kapcsolatos kérdések sokaságára: egyedül vagy másokkal együtt tudunk igazán eredményesen dolgozni; szeretjük-e a magányt vagy inkább a társaságot kedveljük; szorgalmasak, kitaratóak, önállóak vagyunk-e stb.⁷

Az önmegismerés során, különösen a pszichológiai tesztek alkalmazásakor számolnunk kell bizonyos veszélyekkel is. Az általuk kapott eredmény tudatában azt hihetjük, hogy a személyiségünk rögzült, változatlan, tehát – például – örökké intelligensek, népszerűek vagy gátlásosak maradunk, mivel a teszt szerint ezekkel a tulajdonságokkal „rendelkezzünk”. Valójában a pszichológiai tesztek meg tudják mutatni a „fát”, de esetleg éppen e miatt marad láthatatlan az „erdő”, vagyis személyiségünk egésze. Más szóval: a tesztek segítségével meg tudjuk állapítani önmagunk vagy mások valós tulajdonságait, de ezeknek a tulajdonságoknak a tudományos tanulmányozását nem biztosítják.⁸

Megtörténhet, hogy szembekerülünk a torzítás problémájával, hiszen mindenki szeretne jó véleménnyel lenni önmagáról, s ebből eredően hajlamosak vagyunk teret engedni hiúságunknak, elferdíteni az érzéseink által közvetített adatokat, valóságnak hinni az óhajtott vagy vélt jó tulajdonságokat. Ezt a veszélyt az érzelmeinkre, emócióinkra, gondolatainkra

és viselkedésünkre irányuló állandó odafigyeléssel védhetjük ki, rátalálva önmagunk mélyebb értelmére, személyiségünk tükrön túli valóságára, amelynek ismeretében döntőképesek lehetünk – legalább – az élet alapkérdéseiben.

DEÁK FERENC

¹ Rókusfalvy Pál: *Emberré válni – embernek maradni*. Válogatott tanulmányok, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1994, 93. o.

² Michael Daniels: *Útjelző szavaink*. Osiris Kiadó, Budapest, 2002, 9. o.

³ Dévai Margit: *Énképporrekcio önismereti játék módszerrel a serdülőkorban*. Pedagógiai Szemle, 1990/10.

⁴ Vlagyimir Levi: *Az önismeret művészete*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1983, 7. o.

⁵ Dr. Salgó Sándor: *Önismeret – emberismeret*. Internet.

⁶ Michael Daniels: *Útjelző szavaink...*

⁷ Kunos István: *Önismeret, érvényesülés*. Internet.

⁸ Michael Daniels: *Útjelző szavaink...*

A NAGY HEGYI TOLVAJ ÉS A FALUJÁT ELHAGYÓ LÁNY BALLADÁJA, AVAGY EGY EUROPÉER A LEGENDÁK FÖLDJÉN

A saját erejükből győzni képtelen, de az elpusztult nemes vadból minél nagyobb koncot akaró dögevők marakodása során a Párizs környéki osztozkodásban Kárpátalja az autonómiát (csak) ígérő Prágának jutott. A modern, demokratikus cseh intelligencia hamarosan felfedezte ezt az egzotikus, természeti szépségeiben egyedülálló, szociális viszonyaiban azonban Afrikát idéző tájat. Szerencsére a szakértelmiség, a kézművészek és az írástudók is ellátogattak a távoli, keleti tartományba. Sokan közülük Kárpátalja szerelmesei lettek. Lubor Niederle történész még a monarchia idején összeállította négykötetes régészeti topográfiáját, amely már az I. Köztársaságban jelent meg. Florián Zapletál az autonómia-ígéretekben bízó első kormányzó, a csalódó és rövidesen Detroitba hazaköltöző Grigorij Zsatskovics titkáráként érkezett Kárpátaljára, de néprajzi gyűjtőként pótolhatatlan fotonegatív-tárat hagyott maga után. Kárpátaljához kötötte sorsát Jiří Kral, a cseh antropogeográfia megalapítója és Jaroslav Zatloukal, aki kiadta Podkarpatszka Rusz adattárát és tájékoztató lapot jelentetett meg a terület iránt érdeklődők számára.

A több nemzedékre visszamenően írogató parasztok családjából származó és a kommunista párttal és pártlappal éppen szakító Ivan Olbracht 1930-ban látogatott először erre a vidékre, és többé nem tudott szabadulni a táj szépségétől, lakóinak mítoszokban gyökerező, antropomorf természeti közegben élő világától. Leghíresebb, a cseh irodalom alapművévé vált regénye, a *Nikola Suhaj, a betyár* 1933-ban látott napvilágot. Suhaj az első világháborút követő zavaros idők valós, létező alakja volt. Katonaszökevény, majd a népballadák stílusában fogalmazva „nagy hegyi tolvaj”. A történet reáliái korabeli dokumentumokból, jelentésekből, jegyzőkönyvekből jól ismertek. Elénk tárul egy furcsa hatalmi vákuum, ahol a már erőtlen, a Károlyi-időszak és a kommün által szétzilált megyei vezetés, román királyi tisztek, cseh legionáriusok és az addig e tájon korlátlanul uralkodó banktőke igyekszik saját uralmát biztosítani. Maga a történet színtere is többszörösen határvidék. Máramaros és Bereg valamint Galícia találkozáspontján a történelem során gyakran találtak menedékre rablók és zsványbandák. Legutoljára Oleksza Dovbus, aki a Tisza alsóbb folyásánál még Dobos Sándorként született, de sorsa tragikus alakulása a legendák hegyvidéki hősévé tette.

Ahol az Olbracht-regény cselekménye zajlik, a máramarosi Verhovina felső járása, amely csak igen későn, a 18–19. század fordulóján népesedett be ruszin pásztorokkal, német tejtermelő gazdákkal és Galíciából vagy még távolabbról érkező szegény sorsú zsidókkal. Közülük a *bojko* népcsoporthoz tartozó ruszinok emelték ki Nikola Suhajt a fegyveres útonálló sztereotíp fogalomtárából és tették hiedelmekkel, mítoszokkal, biblikus elemekkel átszőtt világuk sebezhetetlen, a gonoszokon bosszút álló, az ártatlanokat segítő hősvé.

A demokrácia közép-európai példajaként emlegetett Csehszlovákiában ez a hőssé nemesedett rabló nemkívánatos, élő anakronizmus. A helyi hatalom végrehajtói, az előbb Szibériában, majd Galíciában harcoló-gyilkoló légionisták azonban úgy kezelik ezt az isten háta mögötti világot, mint ami valójában volt: gyarmatként. Diktatórikus eszközeik az emberek csendes, de kitartó ellenállásán megtörnek. A már-már nevetségessé váló csendőrök onnan kapnak segítséget, ahonnan a legkevésbé várnák. Féltékenységtől és bosszúvágytól elborult agyú néhány falubelije csapdába csalja Nikola Suhajt és öccsét, s mivel rajtuk a fegyver nem fog, pásztorfokossal számolnak le velük. S a háttérben, mint mindig, ott a pénz: az üzletmenetüket, normális életvitelüket féltő, nagyrészt zsidó kereskedők által felkínált, elképesztően hatalmas vérdíj, amely azonban nem jut el a gyilkosokhoz. A csendőrpapancsnok számára fontosabb a dicsőség, és a hallgatásra kényszerített helyi lakosok cinkossága mellett szítává löveti a két legendás rabló – *holttestét*.

Olbracht jól egyensúlyozik a valós tények és a legendás elemek közt, megteremti ezek harmóniáját a könyvében. Amit háromnegyed évszázad távlatából mégis érzékelhetünk, az a felsőbbrendűség látószöge. Kárpátalja gyarmat, és az író felvilágosult cseh gyarmatosító. Ahogy Rudyard Kipling is a brit felsőbbrendűség hirdetője volt. Ezért kell többre tartanunk *A dzsungel könyve* című világhírű alkotásánál a kis monguz történetét, amely a szó szoros értelmében földközélszől mutatja be Indiát.

Ezt a tájhoz-emberhez kötött szemléletet Olbrachtnál a szolyva-polenai misztikus világot bemutató *Átok völgyében* találjuk meg. Itt élt a lakosság közel felét kitevő *chaszid* zsidó közösség, amelynek hagyományos rendjét a hatalmi és határváltozások gyökeresen felforgatták. (A történet a felvidéki akciót érintve egy elpalástolt gyilkosságra is – Egán Ede! – a magyar adatokkal egyező választ ad.) Sáfár Ábrám, az egykor Budapesten a Palugyayakkal, a Bercsényi (sic) és Pálffy grófokkal aranytallérokba kártyázó, a Schönbornoktól hatalmas földbirtokokat bérlő és azt haszonnal továbbadó milliomos zsidó árendás

és uzsorás (akinek egyetlen ellensége volt, a nyomorban élő ruszin nép számára mintagazdaságokat és hitelszövetkezeteket létesítő Egán Ede „helytartó”) a történelem és a történesek szerencsétlen alakulása folytán elszegényedett. Harmadik leányunokája volt már csak otthon, akivel nem tudott hozományt adni. A rendkívül szép és érzékeny lelkű Hanele előbb-utóbb kényszerű házasságba menekült volna, hozzászürkülve az egyre sötétedő világhoz, amikor a kis zsidó telepre betört a 20. század: az ateista és a hagyománytisztelő cionizmus egyaránt megjelent. Ebből a közösséget megosztó háborúból menekült Sáfár Hanna Ostravára, ahol elvben a kitelepedésre, a *kibuc*okban folytatott életre felkészítő közösségbe, egy *kedmába* került, amelyet azonban láthatóan a haszon-szerző ügyeskedés hozott létre. Itt ismerkedik meg egy zsidó származású, kikeresztelkedett, majd ateistává vált jóvágású újságíróval, felvett nevén Ivo Karadžiével (a pánszláv történelemből jól ismert Karadzicsics elegáns változata!). Hiába a társadalmi és hagyománybeli szakadék, a szerelem nagy úr: Hanna tiszta szívvel, fenntartások nélkül és önfeláldozóan szereti Ivo-Izidort. S mikor a fiatalember elutazik vele Polenára, hogy szüleitől megkérje a kezét és feleségül vegye, a lány tudja, mi vár rá, de vállalja elkerülhetetlen sorsát. A chaszid közösségből csak a csendőrség segítségével sikerül elhozni, s útjukon a lány gyermekkori emlékeinek egyik legtragikusabb élménye, a halotti ima kíséri végig őket. A lány a közösség hite szerint meghalt. Különös, szimbolikus értelmet nyer ez a ki- és megtagadás, amikor már a tatárokat is némán átengedő egykori Orosz kapu, az uklini hágó komor sziklái és fenyvesei közt halad át a menekülő pár. Sáfár Hannát a természet, a szülőföld is elsíratta.

Ekkor költözött a lány gyönyörű szemébe az a végtelen szomorúság, amely ma, hosszú évtizedek után felismerhetően nemcsak saját sorsát siratta. Az író szándéka szerint egy középkori, zárt közösségből a fiatalok Európába indultak. Ám ekkor Európa már csupán fikció. A barna és bíbor fasizmus elpusztította a chaszid közösséget, a cseh polgári értelmiségi létformát és Kárpátalja legjobb embereit, ruszin és magyar reményeket egyaránt.

A kisregény azonban, a közegteremtő két kisebb novellával együtt remekmű. Az irodalom manapság ritka, a mítoszt és a valóságot az idő zárt közegéből kiemelő teljesítményeinek egyike

A fordítás is meggyőző, talán csak a hely- és földrajzi nevek némi bizonytalansága érzékelhető, de azt is csak a cselekmény közegét jól ismerő olvasó veszi észre. Azt azonban, hogy egy cseh hivatalos

hirdetmény aláírásában Kárpátalja szerepel, nem lehet elírásként felfogni. A terület hivatalos neve ekkor Podkarpatszka Rusz (Kárpátaljai Oroszország, a viking korból származó Rusz változatot használva), a közhasználatú elnevezés pedig Ruszinszkó. Ez ma már talán jelentéktelennek tűnik, de a demokratikus I. Csehszlovák Köztársaságban ezért 4 havi államfogság járt. Amit nem egy esetben végre is hajtottak. A fordítás kérdését érintve meg kell említeni, hogy a kisregényt három éve fordította ruszinra Igor Kercsa, Petőfi és Krúdy tolmácsolója, aki ezzel az évtizedekig betiltott ruszin kultúra részévé tette Olbracht alkotását. Ez, a közös sorson alapuló „befogadás” az, amelyet egy szakszerű, színvonalas fordítás nem tud pótolni.

A kötethez csatolt Márai-kritika pontos diagnózis, amely Suhaj kapcsán a jelenségre és az európai összefüggésekre mutat rá. S ez a felismerés, amely az európai polgárosultság szemre tükrösima, a valóságban törékeny felszíne alatt meglátja a népi hiedelemvilág társadalmi lényegét, szinte elfeledteti velünk e rövid kis ismertetés áruvédjegy-jellegét. (*General Press Kiadó, Budapest, 2005.*)

S. BENEDEK ANDRÁS

KÖTÉLTÁNC

Füzesi Magda költészete *A bohóc dala* című kötet tükrében

„Ebből a szakadékból / már semmi ösvény nincsen /.../
ki itt maradt bohóc, / már nincs kötélje sem, / kötéltre sem
telik, / míg tart az őrület, / mulatnak reggelig, / mert így
rendeltetett. / S te, keresztes vitéz, / ne vondd ki kardodat:
/ míg tart a dáridó, / meghal az áldozat.”

(Arasznyi történelem)

Füzesi Magda, a kárpátaljai magyar irodalom második nemzedékéhez tartozó költő legutóbbi verseskötetével (*A bohóc dala*, 2003) egyfajta összegzést, áttekintést ad eddigi költészetéről. A gyűjtemény 50 verse – 14 új költemény kivételével – eddigi köteteiből került a válogatásba.

Előző könyvével (*Táj gesztenyékkel*, 1998) ellentétben nem rendezi ciklusba a verseket, felépítése mégis egy tudatos, aprólékos szerkesztést tükröz. Az összeállítást olvasva tiszta képet kapunk költészetének sajátosságairól, témavilágáról, motívum- és szimbólumrendszeréről.

Füzesi Magdának, a Forrás Stúdió többi tagjához hasonlóan a történelem, a magyar s a világirodalom és a népköltészet hagyományaiból merítve alakult a költészete. Miközben népköltészeti gyűjtéseket végzett, szinte észrevétlen hatottak formálódó versbeszédére a hallgatás hosszú évei után újra előbukkanó ősi rigmusok, ráolvasások, népballadák és népdalok. Vári Fábián László mellett nála a legerősebb ez a hatás. „*Ha folyóvíz volnék, / bánatot nem tudnék, / hegyekről-völgyekre / lassan folydogálnék. / Ha tengervíz volnék, / gyöngyöket ringatnék, / minden bút-bánatot / széjjel mosogatnék*” – vallja meg tudatosan a *Népdalváltozatok* című korai versének soraival a népköltészethez való ragaszkodását.

Népi rigmusokra épül a *Mondóka* című verse is, mely játékos rímeivel, vidám pattogó ritmusával első hallásra a gyermekmondókák hangulatát idézi. Az első sor után azonban kiderül, hogy a mozaikszerűen egymás mellé rakott szavak a vers végére sorsbeszéddé formálódnak: siratóénekké, melyben a morzsa-gyöngy hasonlattal az idő megállíthatatlan múlását és a halál közeli eljövetelét hirdeti. A központosítás hiánya olvasói szabadságot engedélyez, de a vers végső kicsengése mindig a „fájdalom”: „*orsó borsó koporsó / só / hal haldoklása / hat harang kongása / álom hatalom / sárga malom /.../ rokka rokkan / fél kenyér markomban / pereg a morzsa / mint gyöngy a porba / sors a sorsot megzabolazza / szemem az időt vigszázza / itt topog a csonttollú / aszott madár / závár zár*”.

Népdalformában íródik, de balladai megoldások jellemzik a *Tavaszi szélben* című költeményt: „*Cifra palotámban hétfejű a bánat, / hova is kötözzem gyöngye violámat? / Meddig gyalogoljak szűz télbe, nyárba, / kötésig süllyedve fekete rabságba?*” Egyértelmű a Kőműves Kelemenné című balladára való utalás, ami visszatérő motívummá, a bezártság és a magány jelképévé válik Füzesi Magda költészetében: „*Mert amit felraktam, leomlik estére, / amit éjjel raktam, leomlik reggelre. / Miféle Déva-vár, magam lakom benne, / de az én madaram mégsem jár el benne?*”

Kiss Ferenc a 70-es évek elején írt, stúdiósokról szóló kritikájában felhívta a figyelmet „a kép, a tónus, a ritmus-sémák veszélyei”-re¹, melyek a „népköltéssel való szoros kapcsolat”² eredményeként egysíkúvá, sablonossá tehetik a stúdiósok verseit. Ez szerinte Füzesi Magda költészetét is veszélyezteti, „de aki jól odafigyel, észreveheti, hogy az időtlennek látszó és személytelennek tetsző tónus mögött sajátos sors és hangoltság ölt formát. A zárt szerkezetet magvas jelentés feszíti, s ebben Nagy László, Kormos István nyomain járnak ők is, mint Farkas Árpád vagy Utassy József.”³

Füzesi Magda lírája lényegesen változott az első szárnypróbálgatások óta, egyik alappillére mégis a népköltészet maradt. Kiss Ferenc tanulmánya után 25 évvel Petróczy Éva, a *Táj gesztenyékkel* című kötet méltatója így vélekedik erről: „...költészete a felnevelő föld népmese-, monda- és dalkincséből táplálkozik, fizikai valójában, szófűzésében is olyan, mint egy megelevenedett népmesehős.”⁴

Ezt a gondolatot egészíti ki Görömbei András, amikor a költő játékosága mellett az összetettebb, a „veszteségek, áldozatok tovább élő fájdalma”⁵ is érzékeltető versbeszédet emeli ki.

Lengyel Tamás a „hagyományos (metaforikus-szimbolikus) jelentésszerkezetet”⁶ és a „világosságot, közérthetőséget”⁷ hangsúlyozza.

Penckófer János szerint ennek a költészetnek a kulcsfogalma: a látvány és a látomás, amit egy szemléletes hasonlattal „kétszárnyú madárnak”⁸ nevez, így érzékeltetve azt, hogy a kettőnek csak egymást kiegészítve van létjogosultsága, külön-külön nem sokat ér. Ugyanebben az írásában a Füzesi-verseket két csoportba sorolja: a közösség sorsáról, történelmi és szociális helyzetéről szóló költeményekre és az egyéni sors megnyilatkozásaira; „Ebben a hagyományokhoz erősen kötődő versbeszédben ugyanis kétféle közösség, kétféle történelmi tudat is szerepet kap. Az egyik egyértelműen abból a történelmi-társadalmi berendez-

kedésből táplálkozik, amelybe a költő beleszületett (...), másik része hirtelen támadt lehetőségtől kapta az éltető ihletét ebben a költészetben. A század legerőteljesebb ideológiájának az összeomlása olyan lappangó és elfojtott tényeket, indulatokat szabadított föl, hogy a kis közösség (Kárpátalja magyarsága) szöszölőjét, a költőt is magával ragadta.”⁹

Elek Tibor hasonló következtetésre jut, amikor azt írja, hogy ez a költészet egyensúlyban tartja a „személyes és közösségi élményt”¹⁰, valamint „a morált és az esztétikumot”¹¹.

Balla D. Károly a kárpátaljai írókat, költőket műveik stílusjegyei alapján négy csoportba sorolja. Ez alapján Füzesi Magda – Ferenczi Tihamérral, Czébely Lajossal és Balla Terézszel egyetemben – „a közösségi tudattal áthatott, népinek nevezhető, a hagyományosabb verselési módot preferáló, a közérthetőség igényével fellépő, ’sorsvállaló’ költői szerepre alapozott irányzathoz”¹² tartozik.

Füzesi költészetének másik ihletforrása – a történelem. „Versei igen pontos, krónikás hűségű lenyomatai annak az érzés- és gondolatvilágnak, amely az itt élő kisebbségi nemzeti közösséget jellemzi. A bánatát a maga módján kiéneklő és a reménybe haláláig kapaszkodó egyszerű ember emelkedett hangú zsoltárai ezek, amelyek létjogosultságához nem férhet kétség...”¹³ – írja Balla D. Károly.

Füzesi a balladaformát találja a legalkalmasabbnak arra, hogy adózzon az 1944-ben „háromnapos munkára” elhurcoltak emlékének a *Kósa Anna balladájában*. Az elhunyt fiát féltő-kereső, fájdalomtól megörült asszony tudatán keresztül, az idősíkok váltakoztatásával érzékelhetjük az eseményeket: a csapat vonulását, a rideg város képét, majd a halálhír megérkezését. A valóság és a vízió összefolyik egy fájdalmas zsolozsmában: „*Ti, hangyák, lassan járjatok, / s ti is, irgalmas bogarak: / – a földben rózsátő zokog – / ne bántsátok a fiamat!*”

A ballada folytatásának is tekinthetjük az *Évforduló* című vers prózába hajló sorait. Itt a zaklatott hangot a beletörődés és csendes emlékezés váltja fel: „*Csak a keserűség zászlaja / mered a magasba, / a zászlórudat ráncos anyók szorongatják / és sírásra hajló aszott ajkuk között / morzsolódnak a nevek. / Sem koszorú, / sem fáklyásmenet, / sem dobpergés...*”

„...az életemet tulajdonképpen pár kiló fagyott marharépának köszönhetem – írja egyik visszaemlékezésében a szerző –, hiszen az én apám is megjárta a sztálini lágereket 1944–1947 között, s a mezőn talált takarmányrépa is közrejátszott abban, hogy nem maradt ott, mint sokan mások. A *Kósa Anna balladája* és az *Évforduló* című versek (...)

gyermekkoromtól érlelődtek bennem. Én még láttam azt az öregasszonyt, aki járta a falut és sírva könyörgött minden szembejövőnek: „ne bántsátok a fiamat!”¹⁴

Az egyetemes, illetve helyi történelmi- és tájélmény ábrázolása kortársaihoz (Vári Fábián László, S. Benedek András) hasonlóan nála is szinte mindig a specifikus helyzetben lévő magyarság sorsára, dilemmáira hívja fel a figyelmet, melyek semmi esetre sem tekinthetők új keletűeknek; a Füzesi által felvetett problémák ismételten fölbukkanó jelenségei az évtizedeknek (honkeresés, otthontalanság). Ennek ékes bizonyítéka a *Levél Zágomból Rodostóba* című vers, mely Mikes Kelemen és II. Rákóczi Ferenc fejedelem idejébe röpít vissza bennünket. Az elveszített szabadságharc utáni¹⁵ napok kilátástalansága tükröződik az „én kiáltanék: más is megértse, / hogy e parttalan, pusztá szigeten / már az óceán is oázis lenne, / hallgatam a semmi mormolását / és belefagyok a szürkületbe, / mert száműzték felőlem a Napot...” sorokból. A költő párhuzamot von a századokkal ezelőtti kuruclet és a jelenlegi helyzet között: „Itt, Zágóban, a pusztulásban / magam is Mikes Kelemen vagyok.” Az elkeseredettség, a száműzetés keserősége fogalmazódik meg a befejezésben. Ezzel előrevetíti azt a problémát, ami a határon túli írók, költők többségét foglalkoztatja: az otthontalanság, a kettős kötődés és a kétlakiság dilemmáját.

A szüntelen haza-keresés, otthontalanság-érzés, mely az egész kárpátjai magyar líra témavilágára jellemző, a 80-as évek végén, a 90-es évek elején minden környező kisebbségi magyar irodalomban fellelhető. Míg azonban máshol ennek a törekvésnek a fontossága egyre csökken, Kárpátján a 90-es évek elején kezd uralkodóvá válni. Elek Tibor ennél az irányzatnál – igen találóan – a „transzszilvanizmussal rokon”¹⁶ jegyeket vél felfedezni. A természeti motívumok közül az erdélyi fenyő-metafora¹⁷ kárpátjai megfelelője a magányosan, minden természeti csapás ellenére kitartó jegenye, gesztenye, vagy az akác.¹⁸

A növényekkel, virágokkal, évszakokkal, madarakkal való azonosulás Füzesi költészetének egyik meghatározó sajátossága. A költő érzelmi, hangulati rezdüléseinek lenyomatai ezek a természeti képek.

Füzesi Magda *A városszéli fákhoz* című versében a „fa-jelképek”: az akác, a gesztenye és a hárs kiemelt szerepben tűndökölnek. A költő egyenként szólítja meg őket, sorsközösséget vállalva velük. Kiemeli mindazt a jót, amit nyújtanak a környezetüknek, de viszonzásul mégis csak közönyt vagy fájdalmat kapnak: „...hűséges lánya / a hazai tájnak, / szegény akác, / te, cellatársam: / e rengetegben / keselyűk tanyáznak.

*/ S te, bolond hársfa: / mézes illatodba / pólyáld / a csavargó kutyákat,
/ pedig a mord szél / összekaszabolja / kiscsibe-sárga, / virágterhes ágad.”*
A vers vége lezáratlan, megjelenik az örök kérdés: érdemes-e vállalni minden fájdalmat és meg nem értést, vagy be kellene inkább olvadni a környezetbe az egyéni boldogulás érdekében?

Az *Akác* című versében továbbviszi ezt a gondolatot. A fafajta választásának is szerepe van a versben: az akác ősidők óta meghatározó szimbólum. A mediterrán országokban az életet és halált, valamint az újjászületést, az egyiptomi kultúrában a halhatatlanságot jelképezi.¹⁹ A zsidó hagyomány szerint akácfából (ún. „sittim-fából”) készült a sátortemplom szent oszlopa és a frigyláda is, az Úr parancsára: „És készítsenek nékem szent hajlékot, hogy ő közöttök lakozzam. Mindenestől úgy csináljátok, a mint én megmutatom néked a hajléknak formáját, és annak minden edényeinek formáját. És csináljanak egy ládát sittim-fából...”²⁰ A kereszténységben az akác a lélek halhatatlanságának jelképe. A hagyomány szerint belőle készült Krisztus töviskoszorúja.

József Attila *Ákácokhoz* című versében már a megmaradásért, a létért küzdők jelképévé válik: „Recseg az ég odvas falunkba’, / csikorogva hordja halomba / tört águnkat, csörög a lombja, – / de meleg földet fogunk föld alatt”.

Váci Mihály *Akác* című költeményében az elhagyatott vidék őrzőjeként és az önfeláldozás szimbólumaként jelenik meg. A laza, homokos talajba kapaszkodó fa társtalanul áll ellen minden természeti csapásnak, mégis kiteljesedik és széppé varázsolja a világot: „*Ahová hullt, azt a világot / összemarkolja odalent, / s széthulló rögökből virágot, / értelmet és rendet teremt.*”²¹ *Akác a forgószélben* című versében azonosul a fával, egyes szám első személyben vallja meg az anyaföldhöz való ragaszkodását: „*S most átkarolom millió gyökérrel, / szívós, görcsösen tartó öleléssel, / mi engem nevelt, – nem engedem én el!*”²²

Hasonló gondolatok fogalmazódnak meg a Füzesi-versben is. A lírai én fokozatosan lép kapcsolatba az akáccal. Az első versszakban megszólítja, a fa a harmóniát tükröző természet részeként jelenik meg előttünk: virágaiban bogarak pihennek, ágain cinkék énekelnek. A cinke jelenléte nem véletlenszerű, a Füzesi-motívumkincsben a költészet halhatatlanságára és a reményre utal. („*Kis cinke leng az ágon, / szemében a nap áttelel. / Lelke a költővel rokon: / csak énekel, csak énekel*” – írja *Tegnap még...* című versében.) A második versszakban megfogalmazza a fa és a saját élete közötti analógiát: a gyökerek és a vérerek azonosítása,

valamint a közös halál gondolata – „...*fejfám is belőled telik, / hogyha majd egyszer elmegyek*” – hasonló sorsot feltételez, ami megerősíti a köztük lévő köteléket: „*Testvér, lásd, én is ölelem / gyökeremmel ezt a hazát. / Dajkálom, féltem szüntelen, / ismerem könnyét, sóhaját.*” Az utolsó sorokban teljesen azonosul az akáccal, így részévé válik az örök harmóniának: „*Testünk a szélnek ellenáll, / mert küldetés ez, hatalom. / Vándor szól, köszön, ránk talál, / kis jelek vagyunk az úton.*”

Füzesi egyik interjújában kedvenc versének nevezi az *Akácot*. „Magyarnak maradni: ez ma már küldetés. (...) Azoknak, akik itt maradtunk, megtartó erőt kellene nyújtanunk azoknak, akik még most próbálnak gyökeret verni a saját szülőföldjükön. Én feladatomnak tartom azt, hogy ezekről a problémákról írjak, s azt hiszem, hogy ezeket a verseket az olvasóim is átérzik, megértik.”²³

Balla D. Károly a következőképpen magyarázza a minduntalan visszatérő otthonkeresés dilemmáját: „A kárpátaljai költő számára a haza nem az otthon szinonimája, hanem a hontalanság metaforája: ha hazát említ – a valódi haza hiányát kell értenünk alatta.”²⁴

Füzesi Magda (költőtársainak többségével: Vári Fábián László, Ferenczi Tihamér, Horváth Sándor, Balla Teréz...) szülőföldjén szeretné megtalálni ezt az „elveszett” hazát. Ezért tartja fontosnak a költői szerepvállalást, foglalkozik hangsúlyozottan a helyi szellemi hagyományokkal és értékekkel, az anyanyelv megtartó erejével; sorsközösséget vállalva megoldást keres a kárpátaljai magyarság létkérdéseire.

Ezért talán egy kicsit az ő sorsáról is szól Kányádi Sándor *Oki Asalcsi balladája*: „*vannak vidékek kietlen / messziségekbe vesztetten / vidékei az őshitnek / ahová utak nem visznek / de eltalál visszaréved / behunyt szemmel is a lélek / nyomra lel a szó a dallam / kötése köt oldhatatlan / csángónál is csángóbb éren / oki asalcsi nővérem*”.

A megmaradás hirdetése nem könnyű feladat. A kudarcok néha kedvét szegik a költőnek is. „*Megfáradt páva szem vagyok*” – írja egyik versében Füzesi Magda. A fásultság rajta is úrrá lesz. A bizakodás, a remény hangját gyakran felváltja a türelmetlenség: „*Közös sorsért, közös HAZÁÉRT / sikoltoznak a gesztenyék*” (*Táj gesztenyékkel*); az elkeseredés: „*Az anyaföld /.../ hólyagos tenyérrel / napfényt koldul / a pirkadattól*” (*Rövidfilm*); a kiúttalanság: „*Innen csak / a gondolatok szabadulnak*.” (*Palackposta*); a tehetetlenség: „*Kezemre jégbilincs feszül, / toporgok tehetetlenül. / Kiáltanék, ki hallja meg? / Páncélba szorít a hideg*.” (*Bilincsben*); a lemondás és az irónia: „...*a kishaza / a haza a magasban*

/ és más / megkönnyeztető / hisztériák / már csak a / reklámszatyor feliratán / intenek utánunk..." (Agyó, Kárpátalja!).

De a háttérben mindig jelen van az elszántság is: „...inkább ízekre zúzzam testem, / minthogy röptömet elfeledjem...” (Párbeszéd)

A párbeszéd folytatásaként is olvashatjuk a *Fohász* című verset: „Büszke szárnyamat összezúzta / egy csillag. Versengtem vele. / Felszállok-e még a tejútra? / Segíts meg, álmok istene!”. Amikor már nincs más kiút, központi szerepet kap az ima, a könyörgés.

Az *Egy lenvirág reggeli imája* című allegorikus költemény, ahol a röghöz kötött, a természet minden szeszélyének kiszolgáltatott virág könyörgésében az emberek elkeseredettsége is jelen van. Azon a vidéken, ahol „a virágok is / vörösrre sírták szemüket”, már nem vigasztalja őket az „Azt bünteti, kit szeret” gondolata: „Meddig szenvedjük / ragaszkodásodat, Uram? / Kebledre ölelsz minket, / de ez a szorítás fáj!”. Nem magukért, hanem utódaik boldogulásáért fohászkodnak.

Az *Ima* mindenkor című költemény hangvétele merőben más: nincs benne zaklatottság, sem szemrehányás. Hálát ad a világ teljességéért, a természet örök körforgásáért, a harmóniáért: „Hűs víz, porlaszd el életem, / legyek fatörzs, legyek gyökér, / csak tavasz legyen szüntelen, / meg nyár és ősz és újra tél...”

Isten oltalmába ajánlja magát és a világot az *Emelj magasba* című költeményben, melyben utal az anyagi szféra teljességét jelentő négy őselem (Tűz, Víz, Föld, Levegő) meglétére. A fű, a víz és a tűz megszemélyesítése az Úr mindenhatóságát tükrözi: „Víz vagyok, keskeny csermely-ág, / kővel rekeszt el a világ. / Ha nem vigyázod utamat, / minden szekér belém szalad.”

A közösséghez tartozás témái mellett jelentős helyet foglalnak el lírájában az egyéni lét örömeit, gondjait kifejező versek.

A társ utáni vágy fogalmazódik meg az *Ádám imájában*: „Adj társat, Uram, hogy vakon / ne botladozzam a világban. / Hűsítse lázas homlokom, / hogy hihessek az elmúlásban.” Az egymásra találás minden édessége és gyötrelme helyet kap ebben a költészetben. A szerelem meghittsége: „Mert befutván fejed, nyezetlen / százkarú szőlőtő vagyok, / és folyóvíz: ott nyargal kedvem, / amerre medred kanyarog” (Hűség); a boldogság: „Álltunk a gesztenyék alatt, / sátrat vert ránk az éjszaka, / s mert nem volt értelme a szónak, / felzengett a tücskök hada.” (Nyár a gesztenyék alatt); a harmónia: „Néztük-néztük / magunknak-másnak / az ezredvégi balladákat, / a hegyeket meg a folyót, / a fenyőfákat...” (Napfogyatkozás); a bizalom: „Mert szétzúznának a hegyek, / fejemen

táltos átnyargalna, / ha napsütötte tenyered / óvón be nem takarna.” (Karod a hinta); a szenvedély és féltékenysége: „*Tűz-tenyeremtől / izzik a véred, / nő soha szebben / nem remeg érted. / Égő szerelmed / senki ne várja: / halálos csókom / feszül a szádra*” (Tűz).

Míg a szerelem kiteljesedését énekli meg, a könnyedebb, népdalszerű formát használja. A kapcsolat végét jelentő csalódás fájdalmát azonban szonettbe önti, Elisabeth Barrett-Browning, az angol irodalom legbensőbb szerelmes szonettjeinek írója nyomán: „*Csak maradj túl a délibábon, / nem akarom, hogy rám találj /.../ Szirmokat szórtam tört virágra, / túl boldog voltam, szertelen. / Magamon nincs mit vesztenem...*” (Portugál szonett). Végül megbocsát, és búcsút int az emlékének: „*Ott túl a délibábon / már ne keresd nyomom: / avarral hinti ingem / megváltó hatalom.*” (Hársfa-levél VIP-nek, aki megtanult portugálul). Itt már megjelenik az elvágyódás, az elmúlás gondolata is: „*Most hátat fordítok magamnak, / belehullok a végtelenbe.*”

A megsemmisülés, az idő megállíthatatlan múlása soha nem tölti el kétségbeeséssel. A halál gondolata számára inkább valami újnak a kezdetét jelenti. Dsida Jenőhöz hasonlóan, akinek költészetét példaeértékűnek tartja²⁵, szorongásaira a természetben talál feledést, mindig a jó védelmében lép fel, és nem retten el a „valóság fölötti léttől”²⁶ sem: „*Szerettem élni, halni, / akár a többiek, / szerettem a fákat, / a rétet s a vizet.*” (Szeptemberi anziksz)

A nyom nélküli megsemmisülés „*ma voltam holnap nem leszek*” (Posztulátum) gondolata átértékelődik az örök jelenlétben való feloldódásban: „*Mint sziklába a csigaházak, / úgy ágyazódtam a világba. / Arcomban víg fecskék tanyáznak, / ikrák rakódnak szempillámra.*” (A hiány tükrében)

Amikor Füzesi Magdát irodalmi munkásságáról kérdezik, legszívesebben egy kötél-táncoshoz, bohóchoz hasonlítja magát²⁷, akinek állandóan egyensúlyoznia kell a fennmaradás, és nem utolsó sorban a mulattatás érdekében.

A bohóc dala, a kötet címadó verse – a költő ars poeticája. A bohócszerep az ő esetében sokkal mélyebb töről fakad, mint azt elsőre gondolnánk, nem azonos a porondok clownjával. A bohóc, a vásári mutatványos a középkori (és a mai) karneválok szereplője. Maga a karnevál nem szerepjáték, ugyanis amíg tart, nincs más élet, csak a karneváli. Bár időleges, mégis arra hivatott, hogy míg zajlik, ideális világot teremtsen. Ebben a mintaszerű világban a bohóc nem furcsa szerzet, nem külön, hanem a

nyíltság és igazmondás, a félelem nélküli kinyilatkoztatás már-már profetikus alakja.

Ami azonban a karnevál keretein belül természetes, az a hétköznapi életben nevelődés. A bohócokról M. Bahtyin a következőket írja: „A köznapi – vagyis nem karneváli – életben ők képviselik a karneváli elv állandóságát, megszilárdítását. (...) Ezek a bohócok és bolondok egyáltalán nem színészek, akik a színpadon eljátsszák a bohóc és a bolond szerepét (ahogy később a komikus színészek eljátszották Harlequinét, Hanswurstét stb.), mindig és mindenütt bohócok és bolondok maradtak, bárhol jelentek is meg az életben. Mint bohócok és bolondok egyidejűleg egy sajátos életformát: reálisat és ideálisat testesítenek meg. Az élet és a művészet határán élnek.”²⁸ A középkorban és a reneszánsz idején ezek az emberek bizonyos fokú (gyakran teljes, pl. udvari bolond) védeltséget élveztek a világi hatalmasokkal szemben. Mára ez megszűnt. A bohóc elvesztette igazmondói rendeltetését, és csak a nevetető, szórakoztató szerep maradt meg számára. Így nem meglepő, hogy kiveszett az iránta érzett tisztelet.

Az igazság eszményéhez való feltétlen ragaszkodás predesztinálja a költőt a bohóc szerepére, ami gyakran mellőzöttséggel, fájdalommal jár, és nevetség tárgyává teszi. A fentebb említett szerepdegradálás ellen lázad *A bohóc dalában* a költő: „*Bukfencet hiába vártok, / kézenállást nem csinálok. / Igazmondó kártya helyett / idedobom a szívemet.*”

Nem osztom Hamar Péter véleményét, aki a következőket írja: „A bohóc mindig eleve vesztes, bár ezt a szerepet ő maga soha nem akarja elfogadni, ezért rugaszkodik neki újra meg újra (...) Amikor Füzesi önként belebújik a bohócjelmezbe, akkor nem kevés öniróniával tekint esélyeire.”²⁹

Szerintem önmagában a bohóc-szerep csak a felszínes szemlélő számára tűnhet komolytalannak. Az igazságért kiálló, azt minden időben és mindenütt hirdető „próféta” cselekedeteit csak a próféta-szerepet elfogadni nem tudók tekinthetik eleve kudarcra ítéltnek.

Az igazság megszerzése a bohóc kinyilatkoztatásainak köszönhetően már nem a kiváltságosok privilégiuma, az „ingyencirkusz” révén azt közkinccsé teszi, és nem vár érte jutalmat: „*Kopott sapkát a fejemre, / görbebotot a kezembe – /.../ a tarisznyám színüres!*”

Fellépése maga után vonja a meg nem értettséget és az elutasítást, melyek elkerülhetetlen velejáróivá válnak a „bohóc-létnek.” A kompromisszum-képtelenség magányra ítéli, ezzel fizet hajthatatlanságáért. „*...ajtóablak be van zárva. / Álarcom sarokba vágom, / bús táncomat sírva járom...*”

A magára maradt, kiközösített bohócon, költőn most kárörvendhetnek a „gyávák”, akik a kényelmes életet választották az emberek feltétlen szolgálata helyett: „*Most vigadjon, aki gyáva...*”

A „bohóc-élet” valójában nem életmód – küldetés.

IVÁN ZSUZSANNA

JEGYZETEK

¹ Kiss Ferenc: Fiatalok írásai Kárpátaljáról. Új Forrás, 1973, 1. sz.

² Uo.

³ Uo.

⁴ Petróczy Éva: Előszó. Füzesi Magda: Táj gesztenyékkel. Hatodik Síp Alapítvány–Mandátum Kiadó, Budapest–Beregszász, 1998, 5. o.

⁵ Görömbei András: Kárpát-ukrajnai magyar írók. Alföld, 1981/11., 20. o.

⁶ Penckófer János: Sorsbeszéd tájban – gesztenyékkel, akáccal... Füzesi Magda költészetének alakulása. Bárka, VIII. évf., 2000/2., 78. o.

⁷ Uo.

⁸ Uo.

⁹ Uo.

¹⁰ Elek Tibor: Sors, megírva... – de hogyan tovább? A kárpátaljai magyar líráról három antológia kapcsán. Hítel, 1996, 100. o.

¹¹ Uo.

¹² Balla D. Károly: Súlyos hiányok helyén. Költészetünkről és egy Füzesi Magda-kötetről.

Balla D. Károly: A hontalanság metaforái. Bp., Anyanyelvi Konferencia, 2000, 200. o.

¹³ Uo.

¹⁴ Hatodik Síp, 1990, 3., 12. o.

¹⁵ Kárpátalja történelmének meghatározó állomása a Rákóczi-szabadságharc. Ezen a vidéken bontották ki a Rákóczitól kapott zászlókat Esze Tamás kurucai, így méltán nevezi Krúdy ezt a vidéket „Rákóczi földjei”-nek.

¹⁶ Elek Tibor: Sors, megírva... – de hogyan tovább? Hítel, 1996. nov., 97-98. o.

¹⁷ A megmaradás, kitartás, a dacosság jelképe.

¹⁸ Az ősidők óta létező fa-kultusz Kárpátalján összefügg a Rákóczi-családdal. A szabadságharcban részt vevő kisenemesség úgy próbálta megőrizni a fejedelem emlékét, hogy a meghatározó események színhelyén facsemetét ültetett.

¹⁹ Szimbólumtár. Szerk. Pál József és Újvári Edit. Budapest, Balassi Kiadó, 2001.

²⁰ Móz. II., 25. 8-10. Szent Biblia, Károli Gáspár ford.

²¹ Váci Mihály: Akác a forgószélben. Kozmosz könyvek, 1966., 30-31. o.

²² Uo.

²³ Magyarak lenni: ez ma küldetés (Jónás). Heves Megyei Hírlap, 1997. január 11.

²⁴ Balla D. Károly: A hontalanság metaforái. Anyanyelvi Konferencia, 2000, 176. o.

²⁵ Tagja a Dsida Jenő Baráti Körnek. Beregszászban emléktábla található azon a házon, ahol a költő négy évig élt.

²⁶ Dsida Jenő: Égi mezőkön. Bp., Tinta Könyvkiadó, 2001, 200. o.

²⁷ Barát Mihály: „Mint a költő táncos...” Beszélgetés a Táncsics-díjas Füzesi Magdával. KISZ., 2003. 03. 29.

²⁸ Mihail Bahtyin: A népi nevetéskultúra és a groteszk; Mihail Bahtyin: A szó esztétikája (Válogatott tanulmányok). Bp., Gondolat, 1976, 307. o.

²⁹ Hamar Péter: Késérő dalok Kárpátaljáról. Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle, 2003. nov., 4. sz., 503. o.

Ekler Andrea 1971-ben született Budapesten, jelenleg is ott él. 1996-ban vett részt a Janus Pannonius Tudományegyetem irodalom-nyelvészet-dráma szakán. Később az ELTE és a Drámapedagógiai Társaság szervezésében drámatanári, a Pécsi Egyetemen etnográfusi oklevelet is szerzett. 1996-tól drámapedagógusként dolgozott, közben több folyóirat közölte kritikáit, esszéit, tanulmányait. Szerkesztőként, szerzőként dolgozott a Babits Kiadónál, jelenleg a **Magyar Napló** Nyitott műhely című rovatának szerkesztője. 1997-től 2000-ig doktori képzésen vett részt a Debreceni Egyetem 20. századi magyar és határon túli magyar irodalom szekciójában. Írásait többek között a **Magyar Napló**, a **Kortárs**, a **Hitel**, a **Bárka**, az **Életünk**, az **Új Forrás** és a **Debreceni Disputa** közli. Önálló kötete 2004-ben jelent meg **Létra az örökléthez** címmel. Több szépirodalmi, folklorisztikai és irodalmi tanulmánykötet szerkesztője, pillanatnyilag Németh László irodalmi tárgyú írásainak újabb kiadását gondozza.

EKLER ANDREA

„AZ IGAZI OLVASÓ”

Bárdos László: *Önismeret és beavatás. Közelítések Jókai Anna életművéhez.*

Bárdos László bevezetője különös önreflexió és reflexió Jókai Anna műveinek recepciója s a művek értelmezési kísérletei tekintetében. A szerző frappánsan, provokatívan, ezáltal figyelemfelkeltően deklarálja módszerét, céljait, nyíltan az olvasó elé tárja kételyeit, a művek megközelítésének nehézségeit, inkább a tanulság kedvéért, mint védekezősképpen. A védekezés a kötet egészét tekintve is távol áll Bárdos Lászlótól. Nem bújik lövészárkok mögé, sőt vállalja a recepció bírálatát, s szükség szerinti háttérbe szorítását. Többek között ezzel a gesztussal is érzékeltethető az a mentalitás, amellyel Bárdos mintegy tárgyához idomulva elveti a maszkokat, „jólnevelt” irodalmi bólintásokot, értelmezéseit, önreflexióján keresztül lépéseket tesz az önismeret útján, s beavatást nyer a vizsgált művek dimenzióiba. A kötet címe így egyaránt utal a Jókai Anna regényeiben központi szerepet betöltő fogalmakra, de a Szerző saját munkájára is, az előbb említettek mellett arra vonatkozóan is, hogy értelmezései során e két fogalom válik számára meghatározóvá. Az önismeret s a beavatás egyaránt átmenetet, folyamatot jelöl, mely szintén hangsúlyossá válik „kísérleteiben”, újraolvasásra, újabb és újabb olvasatok kialakítására hívva fel az olvasó figyelmét (az átadás, tanítás hasonló igénye szintén alapvető jellemzője Jókai Anna műveinek is), egyben utalva a saját olvasatok különbségeire, az új következtetések kialakításának folyamatszerűségére. Az átmenetiség érzékeltetése és az olvasók folyamat(ok)ba való beavatása azonban sem az egyes részeket, sem

a kötet egészét tekintve nem okoz esetlegességet, gondolati, szerkezeti szétforgácsolódást, éppen ellenkezőleg, a folyamat(ok) bemutatása logikus gondolkodást és fogalmazást igényel és kap, s egységgé szervezi a kötetet. Hasonló (egymást nem kizáró, inkább megerősítő) kettősségre hívja fel a figyelmet Bárdos László Jókai Anna életművét tekintve, az állandó változás, megújulás mellett az életmű egységének hangsúlyozásával.

Az említett folyamatszerűség és egység érzékeltetése, a felvetett újdonságok kiemelése, valamint a Szerző megközelítési sajátosságainak bemutatása szempontjából is a fejezetek szerinti áttekintés tűnik megfelelő módszernek, melyet Rónay László is alkalmazott a kötetről írott értő kritikai tanulmányában.

Meghatározottságok és menekülések címmel Jókai Anna első regényének (4447) értelmezésével indítja kötetét Bárdos László. Műfaji szempontból felveti a családregegy paródia lehetőségét is, mely már önmagában egyedi megközelítést ígér, de „kísérletének” valódi sajátossága a végzetszerűség, újfajta mítoszalkotás hangsúlyozása. Az őt megelőző recepcióhoz hasonlóan felhívja a figyelmet a hatvanas évek közepére (is) jellemző áthárító mechanizmusra, az élethazugság, önmegettévesztés pszichológiájának társadalmi beágyazottságára, mely végzetszerűen akadályozza a pozitív külső és belső folyamatokat, ugyanakkor utal a megértés, tisztázás által létrejött új nézőpont, az olvasónak nyújtott magyarázat, megértésre, megbocsátásra buzdító dimenzió jelentőségére is. A recepció kritikáján keresztül is hangsúlyozza, hogy a mű nem tekinthető pusztán naturalisztikusnak, már csupán a végzet és mítosz trivializálása miatt sem. A fiatalok kitörési kísérleteiben kiemeli azt a küzdelmet, melyet önmagukért folytatnak önmaguk ellen is, megelőlegezve a későbbi regények olvasatának tapasztalatait, hogy az önismeret folyamata s a beavatás során nem kerülhető el az ember számára az önmagával folytatott küzdelem, önmaga legyőzése sem.

Komoly, de megkerülhetetlen vállalkozás a *Napok* értelmezése. A recepció áttekintése során számos kísérletnek lehet tanúja az olvasó, melyek kimerítő összegzését nyújtja Monostori Imre *Jókai Anna Napok című regényének kritikai fogadtatása* című tanulmánya. *A túlteljesítéstől a kiteljesedésig* címmel ihletett és sok szempontból érzékeny megfigyeléseket tartalmazó megközelítést olvashatunk Bárdos Lászlótól a regényről. A nagyregény műfaját szójátékkal magyarázza, egyben utalva értékítéletére is, ugyanakkor a tudatregény kategóriáját is megemlíti, hangsúlyozva, hogy a regény a tudat működését mutatja be a születéstől a halálig. Ezen a ponton kissé elragadtatottan nem talál párhuzamot más hasonlóan nagyszabású vállalkozásokkal, de nem állítja, hogy ilyenek nincsenek. Értelmezésének érzékenységről a narráció, a nyelvhasználat és az elbeszélés-szerkezet taglalása során győződhet meg az olvasó. A nyelvi rétegek értelmezése során utal a Jókai Anna regényeire igen jellemző „beszédes” nevekre (jól érzékeltetve a beszélő nevektől való eltérésüket), kiemeli a regény végén a cél

tudatosodásával párhuzamosan egyre gyakrabban megjelenő elmélkedő gondolatok jelentőségét, az egzisztenciátudat, az egzisztenciális felelősségérzet érvényesüléséhez vezető belső út nehézségeit. A viszonyrendszerek, különösen a nyelvi viszonyulások nagy jelentőséggel bírnak Jókai Anna regényeiben. Ebben a vonatkozásban is lényeges észrevételeket tesz a Szerző tanulmánya során, részben a kényszerű befeléfordulás, a belső „monológok” kiemelésével, részben a kommunikációs problémákra, a dialógus hiányára való utalással. Bárdos László a művek vizsgálata során hangsúlyozza a motivikus ismétlődések jelentőségét, a *Napok* esetében a magas és mély titokzatos kapcsolatán keresztül az egzisztenciátudat kialakulása mellett utalva a beavatásra is, mely részben kulcsot adhat a kezdő- és zárzó (A nap) értelmezéséhez.

Ezt követően Bárdos László olyan művet választ értelmezése tárgyául, melyet, más megközelítésekhez hasonlóan, ő is kulcsregénynek tart az előző és utána következő művek tekintetében, a *Jákob lajtorjáját (Félreértés és részesülés)*. A „kísérlet” érzékenységre és sokoldalúságra utal, ahogyan a Szerző bemutatja, miért tanító, öntükröző regény, miért az egymásról szerzett ismeretek, félreértések regénye a *Jákob lajtorjája*. Lényeges momentum a értelmezésnek, hogy kiemeli a narratív módszer gyökeres megújulásának tényét, valamint a szellemi megismerés, segítő cselekvés, moralitás, etikum regénybeli jelentőségét. A *Napokhoz* hasonlóan felhívja a figyelmet a motívumok, szimbólumok kapcsolatára, utalásrendszerére, ezúttal a metró és létra metaforikus értelmezésén keresztül felfedve a regényben lejátszódó spirituális érési folyamatot.

A *Vörös és vörös* értelmezése során az újraírás kapcsán számos jelentős elméleti kérdést vet fel, analógiákat hoz végső következtetésének alátámasztásaként, miszerint ez az újraírás nem csupán újra- vagy átértelmezés, hanem korszakok közötti analogikus megfeleltetés. E mű kapcsán is utal a beavatásra, mint mondja, halálra és újjászületésre készül, véleménye szerint ezáltal móríci elődje fölé kerülve a főszereplő.

Lehetséges olvasatok, értelmezési nehézségek sorát tárja fel *Az együtt-létről* szóló „kísérlet”, *A szabálytalanság összhangzatai* találó címmel. Jellemző példáját találhatjuk itt az értelmezői önreflexiónak, amint az olvasót segítve megállapítja: „*Az együttlét* jelen értelmezése, meglehet, tisztázatlanabb, mint a többi regénynek e kötetbe foglalt interpretációja. Ezt a tisztázatlanságot azonban – reméljük – igazolja az a kettősség, az a kétirányúság, amely egyrészt a mű saját esztétikai, poétikai eljárásaiból, másrészt a korszak magyar epikájának fontosabb törekvéseivel fenntartott viszonyából ered.” A mű kettőssége „ikerregény” voltából is adódik, mely több szempontból a posztmodern regény sajátosságaival rokonítható. Emellett a kétirányúságra utal az utazás központi toposza is, a Szerző véleménye szerint részben a tervszerűség, folyamatosság, részben a véletlenszerűség, kaland jelleg által. A művet beavató útként értelmezve is kettősségre utal, egyrészt kiemelve

Ladár mentális, spirituális fejlődését, másrészt hangsúlyozva Kamilla néni levélfüzérének szimbólumteremtő erejét. A különböző világok, nyelvi világok bemutatásával érzékelteti a mű egyik legmegkapóbb jellemzőjét, az utazás során véletlenszerűen egymás mellé sodródó emberek „hangjának” talán nem is annyira véletlenszerű, „szabálytalan összhangzatát”. Kiemelve a karneváli véletlenszerűséget, felveti, hogy az ő olvasatában ez válik hangsúlyossá, de lehetségesnek tart egy rendszerszerű olvasatot is. Ezzel kapcsolatban talán annyi megjegyezhető, hogy a „karneváli olvasat” sem nélküli a rendszerszerűséget, minthogy maga a karnevál is, véletlenszerűsége mellett, nagyon is magába foglalja a „rendszer” attribútumait is. A karneváli együttlét általános, emberi problémákra irányul, a lét, a nyelvi lét, az emberi viszonyok, a kommunikáció, együttlét metafizikai kérdéseire. Az értelmezés lényeges összegzésszerű megállapítása, hogy a regényben a tapasztalat és tapasztalaton túli tanítás válik epikai cselekménnyé, mely más Jókai Anna-művekben is jelentőséggel bír.

Különös szerkezeti csavarral Bárdos László *A töve és a gallya* záró részének egy darabját közelíti meg *Az együttlét* értelmezését követően. Ennek okaként az archaizálást jelöli meg, melynek nyomait fellelte *Az együttlét* Kamilla nénijének leveleiben, s melyet az *Ima a könnyű búcsúért* meghatározó jegyének tart. Ez a gondolat alkalmat teremt számára, hogy néhány, az egész életműre jellemző megállapítást tegyen, így például a személyes érintettség s a „nyelviség egyéni lenyomatai”-nak jelentőségére vonatkozóan; valamint, hogy elmélkedjék e stíluseljárás funkcióiról. Már *Az együttlét* értelmezése is, de ez a kis fejezet előkészíti *A töve és a gallya* elmélyült megközelítését. A különös érzékenységgű, alapos tanulmányban az értelmezés hangsúlyai a műfaj, az egyéni és közösségi sorskérdések perspektívái, a prózaiság és költőiség, a különféle retorikai alakzatok, a regény keresztényisége, az író értékszemlélete, az isteni szándékból szabaddá lett ember döntéshozatala, valamint a meditáció kérdései köré épülnek. A felsorolt kulcskérdések már önmagukban is utalnak a mű szintetizáló, útmutató jellegére. Valóban érdemes elgondolkodni Rónay László felvetésén, mely szerint „nem a modern ember imádságának korszerű formáját” teremtette-e meg az író.

A három ciklusból felépülő gyűjteményről (*Mennyből az ember*) szólva, Bárdos László leglényegesebb észrevétele a Jókai Anna írásait meghatározó „Művészség és erkölcsiség, nyelv és igazság, egyedi történet és egyetemes jelentőség/jelentésség” összekapcsolódásának deklarálása, mintegy kórkritikaként az említettek „divatjának” hiányára való utalás, valamint annak hangsúlyozása, hogy emellett az író „nem egyoldalú tagadást képvisel, hanem ’ember-reprezentáns’-ként egy teljesebb, perspektivikusabb igazságot. A legfőbb: azt, hogy *van* igazság, mindenkor, minden összefüggésben állítja és vallja.”

Bárdos László pontosan indokolja és bizonyítja, miért nem politikai regény a *Szegény Sudár Anna*, holott a kisebbségi sors bemutatása, a rend-

szerek, apparátusok általános kritikája igen hangsúlyossá teszik a benne foglalt politikumot. A tanulmány címe, *A rajongástól a reménykedésig* személyességével és általános vonatkozásaival egyaránt utal a regény más irányú értelmezésének szükségességére. Ez a napló vallomásszerűsége épülő énrégény valóban olvasható sorsparabolaként is, mint azt a Szerző megjegyzi. A szeretet, a tudás, a hagyomány, az egyéni és egyetemes értékek átadásának vágyától a „rajongás tárgya” számára, a vigaszból és megtisztulásból nyert reményig vezető utat öleli fel e sorsparabola. Bárdos László és az író is párhuzamot von az erdélyi asszony, Sudár Anna és Bethlen Kata között. Erdemes elgondolkodni jelzőik – „Szegény” és „Árva” – összecsengésén is, mennyire fájdalmasan kiegészítik egymást. A valódi hangsúly kijelölése mellett a Szerző jelentős narrációs észrevételeket tesz az Anna öncenzúrájából eredő olvasatok tekintetében, valamint az intertextualitás és hagyomány vonatkozásában. Finom, érző észrevétele a szeretet ellentéteket feloldó erejének hangsúlyozása.

A *Novellaváltozatok*ban Bárdos László azt a célt tüzi maga elé, hogy a kisepikai formákban is rámutasson Jókai Anna változatos poétikai eszközeire, egy-egy novella értelmezésén keresztül jelezze az írói út különféle irányait. Talán a téma nagysága és a keretek lehetőségeinek szűkösége teszi, de ez a fejezet kevésbé érthető, mint a kötetben szereplő többi tanulmány. Ez a vélemény természetesen nem csökkenti a vállalkozás és kivitelezés értékét, csupán néhány válogatás- és szerkesztésbeli kérdésben vitatkozik.

Regényen innen és túl szólnak és szólítják meg az olvasót a *Ne féljete*k szavai. A művet páratlanságában a kritika meglepően jól fogadta. A cinikusabb olvasók számára viccesnek tűnhet az a kínlódás, mellyel az értelmezők az irodalomtudomány meglévő szótára segítségével igyekeznek megragadni Jókai Anna írását. Azonban éppen Bárdos László „kísérlete” int óvatosságra e cinizmust illetően, jelezve a nyelvi megközelíthetőség kanosszáján keresztül az olvasó lehetséges beavatódását a műbe. A létszintek, narrációtípusok, szerkesztési eljárások, idősíkok elkülönítésének, megnevezésének kísérlete szükséges ahhoz, hogy azután a mű elkülöníthetetlenül, egységet alkotva láttassa és láttathassa önmagát.

Úgy gondolom, Rónay László „kísérletei”, olvasatai, olvasói, értelmezői mentalitása alapján jellemezhető a Németh László-i „igazi olvasó” fogalmával, mint a fogalom magyarázata során írja: „Olvasni lehet úgy, ahogy sétál vagy cigarettázik az ember, időtöltésül, vagy ahogy mondani szokás: kikapcsolódásul. Olvashat az ember a társasága kedvéért is, azt, amiről beszélnek, s amiről nem akar maga sem hallgatni. Akit én igazi olvasónak nevezek, irányítást, segítséget keres a könyvben. Minden élet, az értékesebbje legalább, vállalkozás, az igazi olvasónak a könyv arra kell, hogy ezt a vállalkozást, a történeti helyet, amelyen folyik, tudatosítsa és összehasonlítás és tapasztalat szélesebb körét nyitva meg, erkölcsi lényé kifejtésében segítse.”

ÉRVÉNYES MONDATOK – TESTETÖLTŐ MONDATOK

1.

Egy bemutatkozó kötet, amelynek szerzője eddigi tanulmányait és kritikáit szerkesztette egybe? Igen. Ekler Andrea könyve – *Létra az örökléthez* – ilyen kiadvány, de nem lényeges ez a meghatározója. Már az első fejezetnél érezni, hogy itt a vállalkozás az, ami ezt a karcsú – másfél száz oldalas – kötetet átfogja, s időszerűségét, jellegzetességét megformálja. Tanulmányról tanulmányra, kritikáról kritikára egyre inkább meggyőződünk erről. Így a legvégén, „Az igazi olvasó”. Bárdos László: *Önismeret és beavatás. Közelítések Jókai Anna életművéhez* című részben, mikor Németh László gondolataival befejeződik a könyv, csak bólintunk, hogy meggyőződésünkhöz, lám, itt van – méghozzá hangsúlyos helyen – a bizonyosság: „Akit én igazi olvasónak nevezek, irányítást, segítséget keres a könyvben. Minden élet, az értékesebbje legalább, vállalkozás, az igazi olvasónak a könyv arra kell, hogy ezt a vállalkozást, a történeti helyet, amelyen folyik, tudatosítsa s összehasonlítás és tapasztalat szélesebb körét nyitva meg, erkölcsi lényé kifejtésében segítse.”

Ekler Andrea vállalkozása összetett. Erről első könyve tanúskodik, s elég sok mindent elárul. Ezt az összetettséget az *Olvasatok* ciklus különféle vizsgálódásai igen jól árnyalják, csakúgy, mint a *Művek mögé* filológiai alapossága, de leginkább az *Alkotók és szerepek* fejezet gondolatisága, ami igazán kibontja. Ez utóbbi részben – a kötet első fejezetében – külön feltűnik a szerző azon érzékenysége, amely az alkotástechnika, alkotáslélektan, valamint az alkotói szereplehetőségek mai és kicsit mindenkori titkait fürkészi. Egészen megragadó ez a titokfaggatás, egészen izgalmas a beszéd módja. Szerző és mű környezetét olyan természetesen vonja magához, mint ahogyan filozófiai, irodalomelméleti, bibliai-teológiai, néprajzi és egyéb ismeretei szerint értékeli. Ezért a *Létra az örökléthez* olvasójában a fenti gondolatok feltétlenül kiegészülnek ezzel a Németh László-idézettel: „Az író: vállalkozás. Természet, kor, kultúra fognak össze a hatalmas munkára, amelynek az író félig munkavezetője, félig áldozata. Az író azontúl, hogy műveket dob ki magából, vállalkozásában is győz vagy elakad. A kritikusnak úgy kell vizsgálnia a művet, hogy közben a vállalkozás mérlegét is elkészítse.” Így aztán első rápillantásra akár kettős vállalkozásnak is tetszhet, ami feltűnik ebben a könyvben, ám az egésze figyelve látszik, hogy a vállalkozás egy; ugyanakkor összetevői – az igazi olvasóról: a vállalkozással megtett életről

és a kritikus mérlegkészítőről számot adó magatartás – külön is érzékelhetőek. Ezek az összetevők adják a könyv időszerűségét s jellegzetességét.

De a *Létra*... időszerűsége s jellegzetessége úgy is megragadhatóvá válna, hogyha nem lenne a fenti „bizonyosság”, és ha nem társulna ahhoz ez az utóbbi idézet. A szerző következetes a vállalkozásában, és ez nem egy eltanult szerep, ez megéltségen alapul. Így eredeti, egyedi; ezért viselkedik úgy, akár a hit, a meggyőződés: minden anyagot a maga rendteremtő törvénye szerint kezel, miközben általános érvényt szerez igazának. Egy olyan kritikus-tanulmányírói magatartás létrehozására tesz kísérletet, mely nem a nagy elődök s a legújabb tudományos elméletek-eredmények útmutatásai szerint jár el a maga korában, hanem láthatóan saját megélt olvasói felismeréseihez rendeli, szelídíti azokat – ha lehetséges. Így szerveződik az a magában is felismerhetővé váló, meg is ragadható szemléleti magatartás, mely a *Létra*... figyelemreméltó értéke. „Ki akarná az életet leélni, ahelyett, hogy megélné” – kérdezi a szerző az *Erdélyi változatlanságok* elemzésekor, s ebben a mindenkori vállalkozásra: az értékessé teendő életre buzdítás is felfedezhető. De még egy orosz nyelvű idézete – „zsizny prozsyty: nye polje perejtyi” – (Borisz Paszternak szavai), amit szabad fordításban így értelmezek: „életünk korántsem annyi, mintha egy mezőn haladnánk át” – ugyancsak a megélést és annak kívánalmát hivatott erősíteni.

Mindezt egybefogva látszik: Ekler Andrea mindjárt az első kötetével arra keres-kínál megoldást és példát, amit mai kulturális közbeszédünk alakítói is többnyire csak leírnak, de itt megállnak, nem lépnek tovább. Többnyire csak rámutatunk irodalmi (kulturális, nemzeti és történelmi) értékeink felőli gondolkodásunk áldatlan állapotára, ám ha akad egy-egy könyv, amelyben ott a megoldás(keresés), hát az párját ritkítja, mint most a *Létra*... Ez a kötet ezért kapcsolódik például Papp Endre könyvéhez – *Megállni a megértésnél?* – , melynek szerzője „konfrontálódó kulturális minták” tereként jellemzi a rendszerváltoztatás óta kialakult helyzetet. Ebben Papp azt írja, hogy „az eltérő értékállítások, normák és magatartásformák már nem egymásmelletiségükben kapnak elfogadottságot, hanem mint ellenképek.” És hogy ez a szemlélet „a progresszió és az elmaradottság fogalmi köreibe sorolja a duális rendszer más-más oldalán álló szereplőit.” De megoldást is kínál. Szerinte konszenzuseresés, -teremtés szükséges, melynek alapja csakis „a nemzeti” lehet. Ehhez csatlakozik a *Létra*... De a Papp által leírt helyzetet és annak

problémamegoldó képletét már tényszerű példával, tettel kívánja más minőségbe helyezni, illetve képletét tényleges esetekben alkalmazni.

Miként valósulhat ez meg? A vállalkozás kulcsa, mely külön-külön az összetevők titkait is megnyitja, a kötet mottójában van. „Az irodalom az érvényes mondat keresése. Az érvényes mondat stabilitást mutat, mert benne is – és csak másodsorban általa – végbemegy a genesis, a testetöltés nagy titka.” Láthatóan ennek, a Visky Andrásztól választott alapgondolatnak az igazságát tartja szem előtt a szerző. Nyelvezetében – sokszor elemző mondataiban – felismerhető, hogy ellentétes értelmezői alapállások meggyőződése, azaz kifejezései, szavai kerülnek közel egymáshoz, mégis szinte minden esetben aggályok nélkül, sőt: termékenyítően szervesülnek – a genesis révén egy másik szinten. S itt a titok lényege: a *Létra*... nem összehétközítésre vállalkozik. Nem is egyensúlyteremtő ügyeskedés az, ami e nyelvezetet, mondatokat létrehozta, hanem az említett alapképlet: a nemzeti, valamint a megéltség. Az értékeket egy mélyebb, távolabbról ható nyitottság rendezi ebben a nyelvezetben, mondatkeresésben. Egy olyan olvasót pillanthatunk meg e fejtegetések mögött, aki nem tekinti elavultnak sem a hagyományos alkotói szerepvállalást, sem azon módozatokat, amelyekkel máig érvényes esztétikumot hoztak létre az írók; de ez az olvasó a posztmodernnek mondott – a nyelvi megelőzöttség s az erre való folytonos reflektálás, valamint az ironia révén meg-megvillantott többértelműség élményével készült – alkotói törekvésekből is kivonja maga számára a „természet, kor, kultúra összefogásáról” árulkodó igazságot. Ezenközben pedig Heidegger mindenek előtt: „a nyelv: a lét háza”. Csak természetesen nem gondolkodás nélküli átvételben, hanem alkalmazó megélhetőségében: a magyar nyelv: a magyar lét háza – ahogyan azt Görömbei András mondja. Egyébként ő – Görömbei András – Ekler Andreának talán épp ezen a megéltségen alapuló érvényes mondatkereső s mondatteremtő vállalkozására gondolt, mikor szemléletét rokonszenvesen kiegyensúlyozottnak, sokféle érték befogadására nyitottnak határozta meg a *Létra*... fülszövegében a könyv ajánlójaként.

Ezért aztán érthető, hogy *A nyelvi lét felelőssége* lesz a címe Sütő András két könyvéről – *Anyám könnyű álmot ígér; Engedjétek hozzám jönni a szavakat* – írt tanulmányának. A *Társadalmi drámák* címet viselő Németh László-könyvhöz készült írásában is hangsúlyozza, hogy a kötet példaként szolgál arra, „hogyan védhető (...) a nyelvben való lét méltósága.” Visky András alkotói szerepének kialakításában olyan példát lát, amely alkalmas a műben való benne-lét sajátos kifejezésére. De az

Olvasatokon kívül a *Művek mögé* ciklus számos helyén ugyancsak ez a szemlélet érvényesül. A *Létra...* szerzője az alkotói lét és szerep igazán korszerű arcát mindig úgy pillantja meg, hogy abban jól felismerhetően ott munkál, amit röviden így szokás mondani: csak a régi az, mi új lehet. Mert az alap, amin nyugszik, az a nyelvi lét mindenkori felelősségét, vagyis a mindenkori művész, költő titkát is magyarázza.

2.

Hogy mi ez az alap? Hát a beavatás, beavattatás. A *Létra...* egésze erre a belátásra épül, hogy ez ma is mennyire szükséges, hisz ez minden időkben a kiindulópontot jelentette. Már a könyv címe, mottója, s aztán a kötetnyitó tanulmány, a „*Lehet-e a vers az örökléthez létra?*” – Az ’alkotói szerep’ alakulása Visky András költészetében című írás is érinti a beavatás gondolkörét. Nem véletlen az sem, hogy ezt követi a könyv másik igen alapos tanulmánya, *A Magdolna-szüzsék és motívumaik, valamint ezek interpretációi* Baka István, Viktor Szoszнора és Borisz Paszternak költeményeiben című érdekesítő írás, amely tudományos igényével az egész bemutatkozó kiadványt erősíti. Itt a kereszténység gondolatosságán belül tárul fel a beavatás, a beavatódás titka. És e két tanulmány összetartozik. Hiába különböznek tárgyukban, az eltérés csak látszólagos. Összekapcsolódásuk azzal állítható párhuzamba, ahogyan a mottó két része vonzza egymást. Merthogy annak eddig csak az első felét hívtam segítségül. „Az irodalom az érvényes mondat keresése. Az érvényes mondat stabilitást mutat, mert benne is – és csak másodsorban általa – végbemegy a genezis, a testetöltés nagy titka.” Eddig a már ismert rész, de itt a folytatás: „Fömláldozni csak önmagunkat lehet. A szolgálat – elválasztás, a szó teológiai értelmében, az elkötelezés belül megy végbe, mint identitás- és szabadság-élmény.” Így teljesebben látszik, hogy cím, mottó és e két tanulmány milyen pontos, megszabott és célirányos kezdést jelent. A *Létra...* valamennyi írása kapcsolatban áll ezzel a kiindulóponttal.

Ha egyetlen szóval kellene csak megnevezni, mi az, ami jellemzi a beavatást, valamint hogy mi az, ami közös címben, mottóban s az egymást erősítő tanulmányokban, akkor feltétlenül a köztességet mondanám. A közties állapot a beavatás világában alaphelyzet, Visky András alkotói mibenlétét ugyancsak meghatározza. A kötetnyitó tanulmány, a *Lehet-e a vers...* ezt részletesen kibontja, miközben hangsúlyozza, hogy „a küszöb-lét”, a köztesség lebegő állapota valóságos létélmény. Egy fontos Visky-idézetet olvashatunk ezzel kapcsolatban: „A hívó ember léte

dramatikus. Mindenek előtt azért, mert jelene nem valóságos. Világban való létét 'a még nem látott dolgok' felől való tudás határozza meg. Jelene a 'még nem'. Jelene a hamarosan elkövetkezendő. A 'még nem' arról ad hírt, hogy létünk egésze küszöb előtt áll, és amit *innen* élünk meg, annak jelentését csak az elkövetkezendőben találjuk meg. *Addig* azonban a küszöb-lét terhe hárul ránk.” De mindezek mellett nem kevésbé hangsúlyos az sem, ami e lét fontos nézőpontja: hogy a halál, értékvesztés, elmúlás ellenében szembehelyezhető az alkotás. Amikor pedig a másik tanulmányt vizsgáljuk, mint válaszrím, úgy ismerszik fel e gondolat. Mert *A Magdolna-szüzsék...* ugyancsak ekörül jár, mikor például Paszternak meggyőződésére tér ki a szerző. Hogy az orosz író, költő ugyancsak az alkotásban ismerte fel a halhatatlanság útját: ő „sem határokról, inkább az átmenetekről szól”. És ezzel Magdolna alakjához, „a köztes menyasszonyi alakhoz” érünk, aki „egy identitását veszített és új identitást nyert, újjászületett életet” jelent.

A Magdolna-szüzsék és motívumaik, valamint ezek interpretációi Baka István, Viktor Szosznora és Borisz Paszternak költeményeiben című tanulmány a megnevezett három költő összesen hét versét vizsgálja. A költeményekben Magdolna személyiségének különféle részletei tárulnak fel. Apokrif és bibliai, néphagyománybeli s irodalmi motívumok válnak külön és összegződnek Ekler értelmezésében. A tanulmányon belül is kiválik *A Magdolna-szüzsék „forrás” jellegéről* című rész, amely megvilágítja Magdolna vonzerejét, hogy miért lehet ő „a végletek között őrlődő ember jelképe”, de nemcsak keresztény etikai értelemben, hanem annak hétköznapi jelentésében is. Köztes alak Magdolna, egy köztes állapot jelképe ő; mindenekelőtt kiválasztott A Kiválasztott mellett – ahogyan a szerző írja. *A Mester és Margaritára, Az elveszett regényre, Zsivago doktorra*, Szosznora és Baka István lírájára hivatkozva nyomatékot kap, hogy az irodalmi értelmezésekben, magyarázatokban Magdolna tanítványként van jelen, ami igen fontos. Mert „aki nem tud tanítvány lenni, az a legfontosabb dolgokban laikus és exoterikus marad” – vonja ide Hamvas Béla szavait a szerző. Amikor pedig Magdolna tanítvánnyá válásának útját hosszú útnak mondja a tanulmányíró, hiszen az nem más, mint a beavattatás útja, akkor a *Létra...* egyik legfontosabb gondolatkörénél vagyunk.

Mit nevezünk hát beavatásnak? Miért fontos ez, és kell-e tennünk valamit, hogy beavatottak legyünk? A tanulmánynak ebben a részében feltűnik egy ilyen mondat is: „A beavattatás határátlépés.” Tehát az eddig

elmondottak szerint: köztes állapot, küszöb-lét, tanítvánná válás, határátlépés. Ám ezek jelentésszevonása azt a megélt helyzetet sugallja, melyben több az elfogadás, több a kívülről érkező szorgalmazás, mint a benső indíték; pedig ebben a tettben, műveletben alapvető a belső elszánás, döntő a cselekvő lelki kezdeményezése, ahogy a mottó második felében áll: az „elkötelezés”. Hamvas Bélának egy másik meghatározása ezért tudja pontosítani és távlatba helyezni mindezt: „Beavatásnak nevezik azt az egyetlen aktust, vagy folyamatot, amikor az ember leszűkült életének határait áttöri és a létezés többé-kevésbé egészét önmagában helyreállítja.” Ezzel a könyvben nem kimondott tudással találkozunk több helyütt, és ezzel érthető meg maradéktalanabban a Vathy Zsuzsa *Angyalhíd* című regényéről szóló írás, ahol a szerző kiemelten bánik *A határátlépés módozataival*. Teszi ezt a regény főszereplőjének jellemét figyelve, de úgy is, mint az irodalomelméletben járatos olvasó, aki a W. Iser által leírt aktusokban – a valós (reális), kitalált (fiktív) és képzelt (imaginárius) közötti átmenetekben – szintén efféle határátlépéseket érzékel. Másutt épp ezért kerül félreérthetetlen hangsúly a „kettős élet” kifejezésre, amely már a Visky-tanulmányban fontos szerepet kapott. És annak szintén nyilvánvaló oka van, hogy a *Visszafelé, azután újra előről. Dobozi Eszter: Kettőztető*; és *A „kiherélt tudás százada?”* Csoóri Sándor: *Forgácsok a földön* című írásokban ugyanazokat a szavakat ismétli meg a szerző.

Újra és újra azt tapasztaljuk – idézi Ekler *A kettős életből* Csoóri Sándor szavait mindkét helyen –, „hogy más az életünk, mint amik vagyunk; mást cselekszünk, mint amit szeretnénk; s mindabból, amit összegzésül leltározhatnánk föl az életünkből, a végén egészen más marad meg, mint amire mi nyíltan vagy a magunk csöndjében gondolni szoktunk.” Így aztán, mikor a *Létra...* utolsó negyedében másodszor is szembesít a szerző ezzel, a kettős életünkkel, ekkor már a beavatás időszerűségét nem csupán a mindenkori művészek és költők szempontjából értékeljük. Úgy, mint a könyv számos helyén, itt sincs semmi konkrét utalás, hogy miféle szövegek közötti gondolatisághoz csatlakoztatható a kötet, s a „kettős élet” fogalma, ám ahogy a *Megállni a megértésnél?* című könyvvel együtt is olvasható a *Létra...*, ugyanúgy fontos ezen a helyen Czakó Gábor vállalkozásával együtt emlegetni. Mert például Czakó Gábor *Beavatás. Az eldobható Föld* című könyve (valamint e szerző tévés szereplése) ugyanúgy a kettős élet gondjairól szól; hogy az élet teljességét helyreállítani önmagunkban – legyen végre benső szükséglete valamennyiünknek.

Összefoglalva: a beavatásból mindenki részesülhet. Részesülnie is kell, ha értékessé teszi életét, ha igazi olvasóvá lesz az olvasó, legyen az irodalomtörténész, tanulmányíró-kritikus vagy bármilyen más szakma képviselője. A ráinkeröltetett, beszűkült, a mások által számunkra kitalált és ezért kényszerpályán mozgó életünkkel közvetve szembesít a szerző, ám az eredmény nyilvánvaló. Külső: értelmezői szorgalmazás, és belső: olvasói elszánás, „elkötelezés” találkozhat itt, a *Létra*... számos lapján. Feltámadhat az „identitás- és szabadság-élmény” iránti igény. A könyvekkel szemben kialakítható tanítványi – igazi olvasói – viszony, és általuk a tudás megszerzésének hosszú útja így lehet bárki beavattatásának az útja. Erről pedig a *Létra*... zárórésze, „Az igazi olvasó”. Bárdos László: *Önismeret és beavatás. Közelítések Jókai Anna életművéhez* című fentebb emlegetett írás végleg meggyőz. Ekler Bárdos László olvasói példáján mutatja be, miként nyer az olvasó „munkája” közben önismereti tapasztalatot, s ezáltal hogyan lesz beavatott. És Bárdos László esetében is hangsúlyos az átmenet, a folyamatszerűség, valamint az, hogy „az önismeret folyamata, s a beavatás során nem kerülhető el az ember számára az önmagával folytatott küzdelem, önmaga legyőzése sem”. Vagyis a zárórész visszakapcsolódik a mottóhoz, a kiindulóponthoz, hogy még egyszer tudatosítsuk: fölláldozni csak önmagunkat lehet.

* * *

Ekler Andrea bemutatkozó kötete mégsem ennyi. Ez csupán a váza. Sőt még az sem teljes, hiszen Visky András alkotói szerepvállalásában a szerző olyan példát lát, amely mind a vállalkozás, mind pedig a beavatás gondolatkörének foglalata is lehet. Erről pedig szólni kell – mert így lesz teljesebb a váz –, mert olyan konkrét minta ez, amelyben hagyomány és újítás igazán korszerűen alakul. Ahogy ő fogalmaz: „Visky költészete példa arra a kortárs, modern magyar költészetben, hogyan kaphatja (vagy miként nyerheti) vissza a költészet jelentőségét, a költői mesterség a belső igényből eredő elhivatottságát, igényesen, felelősséggel.” Viskynek a nyelvhez és az alkotáshoz való viszonya az, ami döntő itt, ebben a szerepfelfogásban, egész pontosan a „szerepfelfogásában megvalósuló hermeneutikai gondolkodás, s ennek költői megfogalmazása” teszi igazán korszerűvé. A tanulmányíró Heidegger és Ricoeur gondolkodásával rokonítja ezt, ami viszont a fent idézett küszöb-létre, a köztesséig mindenkori valóságos élményére épül.

És akkor még egy szó sem esett arról, hogy a *Létra... Olvasatok* ciklusa egy olyan kritikus hangja, amely többszólamúságáról is tanúságot tesz. Egészen sajátos például az *Akkor nyitom, ha becsukom szemem. Baka István: November angyalához* című írás. Ebben a hagyományos elemekre is figyelő recenzióban a szerepjátékokról gondolkodó tudományos ismeret lírai hangneme az, ami szembeötlő. A „*Mindenről az a minden*”. *Kemény István: A néma H* című írás pedig önmagát jól meghatározza, hogyha idemásolok pár olyan szót, kifejezést, amely megadja e kritika hangját: ironia, önironia; dualisztikus szemlélet; reflexió és önreflexió; poliszémia; szemantikai bizonytalanság, és így tovább. Viszont alig kell lapozni párat, és a „*Csángómagyart el ne veszítsd!*” *Az ember ott a legfájóbb magyar. Versek a csángómagyarokról* című esszé egy egészen más hangon szólal meg. Itt a néprajztudomány alapos ismerője és az identitás ugyancsak tudományos, mai gondjainak értője mutatja be ezt a kötetet. Egyébként ez az írás azzal is felhívja a figyelmet magára, ahogy a kötetről szólva kitekint a csángó sorsra és a csángók ugyancsak sajátos identitására. Mikor pedig fölveti, hogy létezik önazonosság, mely nem nyelvre épül – merthogy a csángók körében „a nyelvi identitás nem láthat el közösségformáló funkciót” –, akkor abban napjaink – a nemzetek – gondjai egy sokkal tágabb körbe érnek.

A *Létra...* szerzőjének „kritikusi udvariassága” is megérdemelne egy bekezdést, akárcsak az, hogy legalább számbavegyük, hányféle gondolkodó s forrásmű képes ugyanazt a célt szolgálni. Itt Heidegger, Ricoeur, Iser, Frye, vagy Márk, Máté, Lukács, János ugyanúgy segíti az elemzést, akárcsak Sütő András, Csoóri Sándor, netán Tánczos Vilmos, Pozsony Ferenc; Rigolot, Jakobson – avagy éppen a „balzaci térszerkezet” és a „bergsoni időkezelés” fogalma. De a szerző egyik, a köteten kívüli megszólalását nemkülönbül érdemes itt szóba hozni, hisz az ugyancsak a *Létra...* megértéséhez kötődik. A *Magyar Nemzet* kérdésére adott válaszában, 2004. április 9-én Ekler Andrea Visky András szavait idézte; azokkal vallotta, hogy a láthatóban megragadni, ami láthatatlan – ez az áldozat. (*Ekler Andrea: Létra az örökléthez, Budapest, 2005.*)

PENCKÓFER JÁNOS

„A VILÁGVÉGÉKET SOHASEM OTT KELL KERESNI, AHOL HIRDETIK”

Berniczky Éva első novelláskötetében, *A tojásárus hosszúnapijában* különálló, mégis szorosan egymásba fonódó történeteket találunk arról, amit az irodalomban leginkább hangulatnak szoktak nevezni. Szürrealista álmok szövevényével szembesülünk, amelyben az író a racionális tények fölé emelkedik. Az álmokkal átszőtt valóság adja írásainak borongós, misztikus hangulatát. A lélekmély rejtett titkai testet öltenek és megjelennek előttünk. A bonyolult szöveg kétségtelenül szabad asszociációk eredménye. Az írás automatizmusa gyakran furcsa kapcsolódásokat hoz létre látszólag össze nem illő, de valójában – a közös tudat mélyén – összetartozó képek közt.

Hagyományos megközelítéssel nehéz lenne meghatározni ezeknek a novelláknak a tárgyát és témáját. Ha van, akkor az nem más, mint a már említett sajátos hangulat és világszemlélet, valamint az író személyiségén átlényegített kárpátaljai életérzés. Az írások egy-egy benyomást, érzést, futó impressziót közvetítenek az olvasó felé, aki nem tehet mást, megadja magát – részévé válik ennek a nem túl vonzó, furcsa világnak.

A *Körzeti szerelmek műsora* című novella témája látszólag a szerelem, ennek a felemelni és mélybe taszítani egyformán képes emberi érzésnek az erejét azonban nem fedezhetjük fel az írásban, mint ahogy nem érezzük át a szereplők gondjait; maguk a szereplők sem reagálnak semmire, minden tettüket az agónia hatja át. A novella nyitóképében megjelenített rozsdás autóbusz a pusztulásra ítélt, igénytelen élet metaforája: „Az autóbusz rozsdás kasznija régóta állt már a mezőn. kerekeiről a földbe porlott a gumi, észrevétlen eresztett gyökeret a mozdulatlanságnak. De erről nem illett beszélni, ahogyan egyebekről sem.” A cselekmény során feltáruznak a falu lakóinak – a sárga busz utasainak – legfontosabb jellemvonásai. Megismerjük Melles Angélát, aki az egyértelmű dolgok híve, és paszulynak mondja a babot, pedig kulturos. Hivatásának tudatában eleget tett kötelességének esőben, fagyban: „mindenről tudomást szerzett, ami körülötte történt, csak róla nem derült ki soha semmi.” Meghatározó szereplője a történetnek Pricsinyi is, aki fontos ember, naponta nyilatkozik a körzeti tévének, s minden esetben már-már megmondja a véleményét, de végül persze mégsem: „Pedig Pricsinyi, ha azt mondhatná, amit gondol, eldicsekedne Őzlábú Emerenciának beteges álmairól, arról, hogyan erőszakolja meg éjjelente Melles Angélát.

Azért álmában, mert nappal gyáva.” Emerencia, a körzeti tévé riportere ’nyársat nyelt démon’, akinek fehérzsabós blúzában mindenki csak egy fekete pötty, a dadogását számolással leplezni igyekvő Makuk Ignác pedig *„csak álmában nem meri rávetni magát”* Angélára. A novella bonyodalma tehát egy meglehetősen furcsa szerelmi háromszögön alapszik. Párbaező szerelmesekre, vallomásokra, hangzatos végső búcsúzásokra azonban hiába várunk: ez nem az a világ. Melles Angéla ugyanis *„nagyon jól tudta, miért nincsenek a faluban repkényes erkélyek, baldachinok, diszkrét dajkák. Maradjon a hősszerelmes odalenn a helyén, míg metszették a romantika indáit, nem lehet azon a magasba kúszni rég. A drámák is távoli színházakban játsszák.”*

A *Talánszása* című novella szereplői szintén egy hétköznapi világ misztikussá vált statisztái. A történet egy kölcsönadott-ellopott bicikli visszaszerzése körül forog, és az annak előkerítéséig bejárt út olyan környéket, (nyomorúságos) körülményeket tár fel, amelyek létezéséről nem tudunk vagy nem akartunk tudni. Felfedezzük a (kárpátaljai) lét mélyen fekvő, de mindent átítató rétegét, és tudjuk (rádöbbenünk): úgynevezett happy end itt nem létezik, mert ez nem egy sikerre ítélt világ. A novellabeli Állomás utca 15 nem véletlenül szimbólum, egy hely, ami nem létezik. Azaz: a valóság elől sehova nem menekülhetünk.

Egy másik novella, a *Medúzaszüret* olvasása közben kiderül, nehéz elszakadni a hanyatló, fejet-elfordító, fásult hangulattal telített létől. A házukban terjengő kocsonyaszagtól menekülő főszereplő útra kelése nem valaminek a vége, hanem a kezdet; Hajas Rozál előtt ugyanis megnyílik egy új világ, *„mert a világvégeket sohasem ott kell keresni, ahol hirdetik, hanem ellenkező irányban, és akkor még mindig megeshet bármi.”* A novellát átható emlékező líraiság által önvallomásszerűen tárul fel a világ, bár idő kell hozzá, hogy a főszereplő megértse: *„Van, amiért messze kénytelen elmenni az ember, hogy hazavihesse.”*

A kötet címadó novellában a hétköznapi drámaisága fogalmazódik meg. Hőse, az egyszerű piaci tojásárú „az ő köreiből” elképzelhetetlen lépésre szánja el magát: belép a Korzó legelegánsabb üzletébe és megveszi az ott található legdrágább szövetet. Életének legnagyobb álma ugyanis egy elegáns nadrágkosztüm. Sorstársai nagyozolási mániára gyanakodnak, ő azonban tudja, egy ilyen ruha számára szabadságot, a hétköznapi szabályszerűségek, szokások, beidegződések világából való kitörést jelenti. A kelme varázserejét rajta kívül csak a szabómester ismeri fel, aki megpróbálja beleképzelni a megrendelőt, de bármennyire

erőlködik, csak önmagát, saját álmait és vágyait látja benne. Így készíti el élete fő művét, saját temetési öltönyét. A szövet, a szabadság szimbóluma az enyészeté lesz, a főszereplő Aranka vágya beteljesületlen marad.

Berniczky Éva kötetében minden novella szomorú, mélyre zuhant átlagembereket vonultat fel. A történeteket ódon, koszos utcák, külvárosi piacok, kocsonyaszagú lépcsőházak, kifestett, torz barisnyák, föld felett lebegő apácák, elvből műszörmét viselő alkoholista pilóták töltik meg. Az alakok szemlélődnek, dolgoznak, álmodnak, emlékeznek, de a létük céltalan. Egy helyben állnak, mint a mezőn maradt autóbusz. Úgy tűnik, a szerzőt magával ragadja a századvégi dekadencia, ami egyszerre vonzza és taszítja az olvasót. Az időrend felbomlik, a hangulatok lírai képekké olvadnak össze, s a szöveg öntörvényűen áramlik.

Aztán, mikor elolvassuk a történeteket, már biztosak vagyunk benne: ez a világ, a mi világunk, része a tengernek, s hogy sodródunk mi is az árral, partra vetődésben pedig csak reménykedni lehet. (*Berniczky Éva: A tojásárus hosszúnapja. Magvető Kiadó, Budapest, 2004.*)

RISKÓ ÉVA

EGYMAIZSOLTÁROS

Szívésséget viszonzni kétségtelenül felemelő érzés, mégis zavarban vagyok. A hír, miszerint (Eperjesi) Penckófer János új verskötettel jelentkezett, kellemesen érintett, s még inkább a felkérés: írjam meg véleményemet az új kötetről. Ódzkodásról szó sem lehetett, hiszen Penckófer János költészete már a *Hatodik Síp* című (időközben megszűnt) folyóirat „tündöklése” idején megérintett, ráadásul mintegy fél évtized múltán ő volt annak a zsűrinek az elnöke, amelynél pályázatot nyertem. Fordult a kocka, most enyém az „ítész” feladata, amit örömmel vállallok, de zavarba ejt a kétség: meg tudok-e felelni ennek a feladatnak?

Tépelődés helyett legjobb, ha a dolgok közepébe vágok. A kiindulópont eleve adott: Penckófer Jánost, a Beregszászban élő költőt, prózaírórt és irodalomtörténészt nem kell bemutatni; elegendő, ha megemlítem *Hamuther* című díjnyertes kisregényét (2002), és/vagy *Tettben a jellem – A magyar irodalom sajátos kezdeményei Kárpátalján a XX. század második felében* című monográfiáját (2003), valamint korábbi versköteteit: *Mert* (1993), *Marad a part, a víz...* (1997).

És most kezemben a harmadik verskötet, *Boldogasszony-tenyere* címmel. Első nekibuzdulásomban ezt is a „közepébe vágva” kezdtem olvasni. Hiba volt. Az [*Egy felvillanásban kialvó élmény...*] például nagyszerű, modern szabadvers, több mint próza vagy dráma, szóval tetszik, de valamit nem értek: a tartalmát. A mondanivalója világos, de mintha lennének a történeteknek előzményei és folytatása is várható. Gyorsan átlapoztam a kötetet: kudarc. Nem találtam cikluscímeket, amelyeken belül a költők tematika szerint szokták kategorizálni verseiket. Ekkor ötlött fel annak a gondolata, amivel az ember nem túl gyakran találkozik: egy koncept-kötetet tartok a kezemben. Visszatértem az első oldalakra és belevetettem magam a versek, azokon belül is a történet sodrásába. Aztán a „parton” mindent láttam, amit csak a költő látni engedett, ami meg homályos volt, sűrű, mint egy bozót – hiszen ez a modern költészet – a mögé beláttam, szabadjára engedve a fantáziámat.

Különböző tematikájú versekkel találkoztam. Felbukkant a magány, a költészet, a halál, az elmúlás, a harc, az útkeresés problematikája, a világvége, és még sorolhatnám; egyedül egy dolog volt változatlan: a *vallásos* hangvétel. Igen, Penckófer János csaknem minden versében felbukkannak az angyalok, bennük bolyongva templomba is eljutottam csöndességet keresve, vagy épp ellenkezőleg, az utcán jártam, tömegben, készen a harcra. Együtt jártam végig a költővel a magányosság kálváriáját, lelki utazásait, majd, ami a valós utazásokon előfordul, lelki baleseteket éltem át vele: csalódtam, átértékeltem dolgokat, s mindeközben megejtően hatottak rám a leginkább mai zsoltárokként meghatározható költemények veretessé kalapált sorai, igéi.

A tudatomba torkolló versfolyam deltájához érkezve gondolkodtam csak el igazán a kötet címén. Nem évek termését szüretelheti itt le az olvasó, nincs ilyen megnevezésű vers sem, csupán néhány utalás a címre. A válaszok megtalálhatók, de valószínűleg akadnak majd, akik csak később találják meg – döbbenet – a költő kérdéseire adható válaszokat. És ha a válaszok elmaradnának, Penckófer János kötete nélkülük is olyan szellemi teljesítmény, amelynek szemenszedett gyönyörűsége sorokból, képekből álló egésze időtálló költői értéket testesít meg. (*Penckófer János: Boldogasszony-tenyere. Magyar Napló Kiadó, Budapest, 2005.*)

TÓTH FERENC

PETROVTSIJ IVÁN: EMBER, MADÁRRAL A VÁLLÁN

A közel 500 oldalas kötet igazi panorámát nyújt Petrovtsij Iván ukrán nyelvű poéziséről: bemutatja négy korábbi kötet (*A tavasz jele*, *Nyár a Kárpátokban*, *Diktál az ősz*, *Téli füzetek*) verseinek legjavát, ezen kívül az olvasó megismerhet 31 dalszöveget, gyermekverseket, korai zsenéket, és néhány új szerzeményt a múlt század 90-es éveiből. A könyv művészi értékét növelik az illusztrációként felhasznált Manajló-, Csontváry-, Burne-Jones- és Dali-festmények. A szép kiállítású kiadványt a szerző kedvenc francia költője, Charles Baudelaire emlékének ajánlja.

A tavasz jele című ciklusban a ruszinságát büszkén vállaló Petróczi számos versében élénk tárja népe nehéz sorsát. Az *Apácska* című költemény ironikus-szarkasztikus képekben jeleníti meg a ruszin történelmet, azt, hogy tulajdonképpen hányféle apával „áldotta meg” sorsa a ruténséget: a szovjet érában például Brezsnyevvel, Andropovval, Csernyenkóval... Ez után, nehogy „árvaságra jussanak a ruszinok”, előtérbe került az anarchista Mahno, majd Bandera... Velük szembeállítva a költő Duhnovicsot, mint igazi gondoskodó atyát mutatja be identitását kereső népe számára. *Ruszinok* című versét, amelyben a különböző korszakokban zajló sikertelen beolvasztási kísérleteket taglalja és a nemzeti öntudatot táplálja, e szavakkal zárja: „Ruszin anyák szültek minket, / s ruszinnak valljuk magunkat mindörökre”. Mindemellett betekintést nyerünk a szerző szerelmi lírájába („Szívem vérével írom szerelmes költeményeim”), s a zene iránti vonzódásáról is hű képet kapunk. Megénekli a május-esti falut, szülőföldje szépséges tájait, a Kárpátokat, a Hoverlát, édesanyja iránti szeretetét, leírja misztikus találkozását a legendás hegyvidéki betyárral, Oleksza Dovbussal a helyi érdekű vonaton, egy-egy művét Olekszandr Duhnovics és nagybátyja, Fegyir Potusnyak emlékének szenteli (*Őt gyertya Duhnovicsnak, Hegyvidéki folyam*).

A *Nyár a Kárpátokban* című ciklus verseinek témakörét elsősorban az adott évszak adja, de egy hosszabb költeményben megismerkedhetünk a szajkófalvai boszorkányok igéző verseivel, a Sabbaton való mulatozásukkal is. E ciklus néhány versében felbukkan a szürrealista ábrázolásmód, az *Atomkor evangéliuma* például az emberi faj pusztulását mutatja be, amikor is mindenki megöl mindenkit, s az utolsó életben maradt úgy múlik ki a világból, hogy nincs senki körülötte, aki a halálának tanúja lehetne. De itt is találunk szerelmes verseket, amelyekben leírja az első csók mámorító érzését, és felvillantja Valentina, az imádott feleség

alakját. *Nyilatkozat* című utópisztikus jellegű költeményének „pontjai” – ha megvalósul(hat)nának – megteremtenék a földi édent.

A *Diktál az ősz* című ciklusban Petrovtsij költészete kiteljesedésének, szülőföldje iránti szeretete megvallásának tanúi lehetünk. *Visszatértem falumba* című versében talán a legmeggyőzőbben fogalmazza meg ezt a ragaszkodást: „Kérlek, édes szülőföldem, / Engedd meg, hogy benned / Szirmaként rózsának avagy a reménynek / Örökre pihenésre leljek”. *Szemen Panyko költő margarétája* című versében virágszirmokon keresztül szimbolizálja a különböző népek egymás nyelve iránti tiszteletét.

A *Téli füzetek* ciklusában többek közt helyet kaptak a szerző diákfüzetben feljegyzett, javarészt Baudelaire-i hatásokat felvonultató költeményei, néhány versben pedig (*A halál előtti versek*, *Halál*) az elmúlás problematikájával szembesíti az olvasókat.

Dalszövegeit a költő ismert zeneszerző és előadóművész barátainak, többek közt Iván Popovicsnak és Petro Ráknak írta, témájuk a szerelem, a Kárpátok hegyeinek, falvainak világa, az ungvári utcák esti képe.

A gyermekverseket követő utolsó ciklusban Petrovtsij korai zsenégi kerülnek terítékre, amelyek többségének témája a szülőföld, a vidéki idill, a tavasz és a szerelem. A válogatás utolsó oldalán két, a 90-es években írt költeményt találunk, amelyek egyike, *A költő* című mindössze két sor: „Levágta szárnyait a költő, / S elröpült”.

Bízunk abban, hogy a kötet meglehetősen borúlátó befejezése ellenére Petrovtsij Iván költészete újabb lombokat – szárnyakat – hajt, még inkább kiteljesedik.

KUDLA GYÖRGY

60 ÉVES A KÁRPÁTI KIADÓ

1945. augusztus 15-én, alig másfél hónappal az után, hogy Kárpátalját a szovjet–csehszlovák szerződés értelmében a Szovjetunióhoz csatolták, Ungváron a felsőbb pártszervek utasítására megalakult a Területi Könyv- és Lapkiadó Vállalat, a mai Kárpáti Kiadó elődje. A párthatalmi diktatúra által kijelölt feladata az volt, hogy kiadványaival elősegítse a lakosság szovjet ideológia szellemében való nevelését, jobban mondva átnevelését. Nem véletlen, hogy első kiadványa, az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság Alkotmánya magyar nyelven jelent meg, noha a kiadónak akkor még nem is volt magyar szerkesztősége (magyar kiadványait külsős munkatársak rendezték sajtó alá). Ezt követték a választási és egyéb törvények, a politikai iskolák részére készült segédkönyvek, valamint Lenin és Sztálin műveinek magyar fordításai. Egyszóval, a kezdet kezdetén csak oroszból és ukránból fordított társadalompolitikai publikációk jelentek meg magyarul a kiadó gondozásában. Kivételként megemlítendő, hogy ugyancsak a magyar szerkesztőség megalakítása előtt a kiadó szedésbe adta Bakó (Balla) László *Zengi hangosabban!* című verskötetét, amely 1951-ben látott napvilágot Sándor László szerkesztésében. Az 1951-ben, hosszas instanciázás után létrejött magyar szerkesztőség voltaképpen csak annyiban volt magyar, hogy anyanyelvünkön adta ki az ideológiai főhatóságok által tervbe iktatott agitativ célú kiadványokat, valamint néhány orosz és ukrán klasszikus (Gorkij, Gogol és mások) műveit az évtizedekkel azelőtt Magyarországon készült, alapos szerkesztést igénylő fordításban (a fordítók nevének megjelölése nélkül, jóformán kalózkivadványként). A kiadó fennállásának első évtizedében mindössze három eredeti, nem fordításos kiadvány látott napvilágot: Balla László már említett, majd 1954-ben *Kitárom karom* című verskötete, valamint az *Új Hang* című almanach, amelyet szerkesztői (Balla László és Sándor László) úgy indítottak útjára, hogy az majd rendszeresen megjelenő évkönyvvé vagy irodalmi folyóirattá válik, de ezt az igényüket az ideológiai hatóságok elutasították. Az *Új Hang* folytatása helyett – afféle erkölcsi elégtételként – 1955-ben magyar nyelven is megjelenhetett a *Ragyanszke Zakarpattya (Szovjet Kárpátontúl)* című ukrán irodalmi almanach nyolc magyar szerző írásaival. Később, 1957-ben a hatóságok engedélyezték, hogy a *Kárpáti (Kárpátok)* című antológia évi négy száma közül az egyik ezentúl magyar szám legyen, azzal a kikötéssel, hogy ukrán és orosz szerzők is szerepeljenek benne. A *Kárpátok* első magyar száma

1958-ban került ki a nyomdából. Szerzői (a tartalomjegyzék sorrendjében): Balla László, Csengeri Dezső, B. Bihari Sándor, Jurij Hojda, Szenes László, Kovács Vilmos, Ivan Csendej, Sándor László, Sütő Kálmán, Barató Ferenc, Keresztes Noémi, Zsolt Ádám, Mihajlo Tomcsanyij, Kecskés Béla, Jozsif Zsupán, Vántus Bertalan, Osvát Erzsébet, Bakos Róza, Kincses István, Balogh Balázs, Szalai Borbála, Volodimir Ladizsec, Vaszil Poliscsuk, Nemes János, Lusztig Károly, Gortvay Erzsébet, Rotman Miklós, Barzsó Tibor, Szova Péter, Váradi-Sternberg János.

Az almanach „eszmei tartalmának” – ma divatos szóval üzenetének – érzékeltetésére egy szakaszt idézek Sándor Lászlónak az ’56-os forradalomról (akkor még ellenforradalomnak neveztek) írt költeményéből: „A nemzet eszmél, ocsúdik, / jobbik része, ím, talpra állt, / s a szovjettel vállvetve mér / a pribékhadra száz halált.”

Ennek az évkönyvnek sem lett folytatása, mivel 1959-től Ukrajnában megszüntették az almanachok kiadását. Így megint irodalmi periodika nélkül maradtunk, egészen 1987-ig, amikor is a Kárpáti Kiadó magyar szerkesztőségének gondozásában megjelent az *Évgyűrűk* című, sorozatosnak indított, tulajdonképpen irodalmi évkönyvnek tekinthető antológia első száma, amelynek aztán folytatása is lett 1990-ig.

De ne vágjunk a dolgok elébe, időközben ugyanis – vélhetőleg az ’56-os magyarországi forradalom és szabadságharc Kárpátalján is érezhető hatására – az engedékenyebbé vált ideológiai hatóságok 1957-ben egy magyar kalendárium évenkénti kiadását javasolták a régóta követelt önálló almanach, illetve folyóirat helyett. A 60–70-es években *Naptár* címmel ez a kalendárium lett a magyar szerkesztőség legnépszerűbb kiadványa; példányszáma a 20 ezret is elérte. Az esedékes évfordulókkal kapcsolatos írásokon és a kalendáriumokból elmaradhatatlan háztartási, kertészeti rovatokon, orvosi tanácsokon és más hasznos tudnivalókon kívül Irodalmi Mellékletet is tartalmazott, amelyet eleinte Kovács Vilmos, később Balla László, majd 1988–1993 között Dupka György, a Kárpáti Kiadó akkori szerkesztője gondozott.

Persze, furcsa naptár volt ez, mert bárhogy is szerettük volna, hosszú ideig nem jelenhettek meg benne megemlékezések a névnapokról és a vallási ünnepekről (esetleg sorok közé rejtett utalások). De még így is keresett olvasmány volt – jobb híján. Csak sajnálható, hogy ma már a Kárpáti Kiadó és a megyénkben működő magyar kiadók sem adnak ki kalendáriumot, pedig biztosan profitálhatnának belőle.

1958-ban indult be az évente megjelenő *Műsorgyűjtemény* a magyarlakta települések önképzőkörei, amatőr színjátszó csoportjai

számára. Verseket, dalokat, konferanszokat, humoros jeleneteket, egyfelvonásos színdarabokat tartalmazott. E művek esztétikai értékelésétől itt eltekintek; az jelent meg, ami akkor megengedhető volt, de köztük e műfaj magyar klasszikusainak alkotásai is.

Az ötvenes évek második felénél maradva meg kell említenem, hogy 1957-ben jelent meg az akkor még ismeretlen nevű költőnk, Kovács Vilmos *Vallani kell*, majd 1959-ben *Tavaszi viharok* című kötete. Ezeket követte 1962-ben a *Lázás a Föld* című verskötet, s 1965-ben a *Holnap is élünk* című regény, amely a kárpátaljai magyarság regényeként került be a köztudatba és az egyetemes magyar irodalomtörténetbe.

Ugyancsak az ötvenes, főként a hatvanas években láttak napvilágot Balla László újabb vers-, majd novella- és riportkötetei, valamint két ifjúsági regénye is: *A „Juventus-1” úrutasai* és a *Hidi Pista biciklista* (az utóbbiak közös kiadásban a budapesti Móra Kiadóval), továbbá önálló kötetben jelentek meg Sütő Kálmán, Kecskés Béla, Csengeri Dezső, Osvát Erzsébet, Szalai Borbála, Horváth Anna, Lusztig Károly, Balogh Balázs, Györke Zoltán különböző műfajú írásai. A területi, 1964-től köztársasági rangra emelkedett kiadó magyar publikációinak köre tehát bővült, de átlagosan még így is csak egy önálló magyar szépirodalmi kiadvány hagyta el a nyomdát évente. Ez a mutató a 70–80-as években valamelyest javult, ugyanis színre lépett és jelentkezett műveivel a kiadónál a kárpátaljai magyar írók, költők új nemzedéke. Eleinte ötévenként kis terjedelmű közös kötetekben, az ún. „ifjúsági almachokban” (*A várakozás legszebb reggelén*, 1972; *Szívárványszínben*, 1977; *Lendület*, 1982) láttak napvilágot írásaik, de némelyikük már önálló vers-, illetve elbeszéléskötetével is bemutatkozott. Ezekben az években jelent meg Balogh Balázs *Kaláris* (1974), Füzesi Magda *Gyöngyvirágok* (1977), Balla D. Károly *Álmodj zenét* (1979), Finta Éva *Idő-korongon* (1987), Nagy Zoltán Mihály *Fehér Eper* (1988), Vári Fábián László *Széphistóriák* (1991) kötete, valamint 1985-ben a *Sugaras utakon* című 326 oldalas antológia a köztársasági Kárpáti Kiadó gondozásában.

A köztársasági rang azt is jelentette, hogy kiadónk tevékenysége a szomszédos Ivano-Frankivszk és Csernivci megyére is kiterjedt, s az ott élő nemzetiségek – moldovánok és románok – nyelvén is adott ki könyveket. Egyébként Ukrajnában akkor a Kárpáti volt a legtöbb nyelvű kiadó – angol, német, francia, cseh, szlovák és lengyel nyelvű turisztikai kiadványaival.

Külön fejezete a Kárpáti Kiadó történetének az együttműködés a magyarországi kiadókkal, amely 1958-ban indult be a budapesti Móra

Kiadóval. Ekkor jelent meg közös kiadványként egy magyar népmese-kötet Sándor László válogatásában, 105 000 példányban. Ezt követte számos orosz, ukrán és magyar ifjúsági- és gyermekkönyv, többek között kárpátaljai szerzők művei is: Szalai Borbála *Dongó Dani danája*, *Őrkődő csillagok* és *Csipkebokor*, *csipkeág* című gyermekverskötetei. A közös kiadás lehetősége más magyarországi kiadók, a budapesti Európa, Kossuth, Gondolat, Zrínyi és a Zeneműkiadó érdeklődését is felkeltette, főképp azért, mert akkor Ukrajnában olcsóbb volt a papír és a nyomdai előállítás, mint Magyarországon, és nem utolsósorban azért is, mert a Kárpáti Kiadó magyar szerkesztői gondosan javították a magyarországi fordításokban helyenként előforduló, sokszor értelemzavaró szarvashibákat. Azonkívül a Mezdunarodnaja Knyiga szovjet külkereskedelmi vállalat árendeményeket is biztosított a szovjet, illetve orosz, ukrán műveket idegen nyelven megjelentető kiadóknak. Így láttak napvilágot közös kiadásban Lev Tolsztoj *Háború és békéje*, *Anna Kareninája*, *Feltámadása* stb. három kiadásban, 40-50 ezer példányban, továbbá Dosztojevszkij, Gogol, Solohov, az Ilf-Petrov szerzőpáros, Pausztovszkij, Szimonov, Alekszej Tolsztoj, Mihajlo Sztelmah, Ivan Franko, Mihajlo Kocjubinszkij, Osztap Visnya legjelentősebb művei két kiadásban is, valamint sok más közös kiadvány. Ezek a könyvek a legjobb ukrainai nyomdákban, Kijevben, Lembergben, Harkovban készültek, mivel az akkori ungvári könyvnyomda szerény kapacitása, elavult felszereltsége elégtelennek bizonyult a nagy volumenű magyarországi rendelések minőségi teljesítéséhez. Később, a nyolcvanas években a Kárpáti Kiadó anyagi hozzájárulásával Ungváron megépült a területi nyomda új komplexuma, a mai Zakarpattya Kiadóvállalat sajtópalotája.

A közös könyvkiadás számottevő hozadéka volt az *Iskolai Könyvtár* című sorozat, az ún. kötelező olvasmányok nagy példányszámú megjelentetése mind az anyaországi, mind a helyi magyar iskolák számára. Nagyrészt ennek köszönhetően ismerhették meg iskoláink tanulói a magyar irodalom klasszikusainak alkotásait, többek között Jókai Mór, Gárdonyi Géza, Móricz Zsigmond, Karinthy Frigyes, Molnár Ferenc, Móra Ferenc ifjúsági regényeit, elbeszéléseit. A közös könyvkiadás keretében, a budapesti Magvető és az ungvári Kárpáti kiadványaként jelent meg 1990-ben M. Takács Lajos összeállításában a *Vergődő szél. A kárpátaljai magyar irodalom 1953–1988* című 600 oldalas gyűjtemény, amely a vidékünkön művelt magyar szépirodalom legteljesebb, hiteles összefoglalása az adott időszakban.

A Kárpáti Kiadó az ukrán olvasókkal is megismertette Petőfi Sándor, Ady Endre, József Attila verseit, Móricz Zsigmond és Veres Péter elbeszéléseit, Illyés Gyula *Puszták népe* című művét, Gárdonyi Géza, Karinthy Frigyes, Szabó Magda, Bihari Klára és más magyar írók regényeit, amelyek köztársasági rangú kiadónk terjesztésében Ukrajna minden részébe eljutottak. Voltak olyan évek, amikor a magyar szerkesztőség gondozásában megjelent kiadványok összpéldányszáma jóval meghaladta a kiadó többi könyvének példányszámát együttvéve.

Magától értetődik, hogy a Kárpáti Kiadó hatvanéves történetéből főként a magyar vonatkozású eseményeket, adatokat idézzük. A méltatás azonban nem lenne teljes, ha nem emelnénk ki, hogy a kiadó tevékenysége híven tükrözte és lehetőségeihez mérten ma is tükrözni igyekszik a kárpátaljai ukrán, ruszin irodalmi folyamatokat. Az elmúlt hat évtized alatt kiadta többek között Dmitrij Vakarov, Jurij Hojda, Olekszandr Markus, Fedor Potusnyak, Petro Lintur, Mihajlo Tomcsanyij, Jurij Mejhes, Ivan Csendej, Feliksz Krivin, Petro Szkunc, Volodimir Fedinisinec írók, költők műveit. Előfordult, hogy egyes szerzők (például Szkunc, Krivin) könyveit már nyomtatás közben leállították, betiltották a hatóságok, és a kiadó vezetőit szigorúan felelősségre vonták.

Azonkívül megemlítenéd, hogy a kiadó a turisztikai, tájismereti, műszaki, mezőgazdasági és természetvédelmi kiadványaival is elismerést szerzett. Országos könyvkiállításokon *Az év könyve* nagydíjjal, díszoklevelekkel tüntették ki munkáit. Fennállása óta a Kárpáti Kiadónak több mint 4 ezer kiadványa jelent meg, s ezek összpéldányszáma meghaladja az 50 milliót.

Sajnálatos tény, hogy a kiadónak ma már nincs magyar szerkesztősége, noha időnként megjelenteti magyar szerzők műveit. Hosszú szünet után legutóbb, 2004-ben Balla László *Árva aranyesők* című tárcakötete, az idén pedig Szalai Borbála *Zöld erdőben jártam* című gyermekverskötete jelent meg; az utóbbi kéziratát a szerző még 1980-ban benyújtotta a kiadónak.

Ma már, a független Ukrajna megteremtése óta több magyar kiadó is működik Kárpátalján, és anyaországi támogatással akadálytalanul megjelenhetnek az arra érdemes művek. Jogos elvárásunk, hogy a Kárpáti – megyénk egyetlen állami kiadója – gyakrabban örvendeztesse meg a magyar olvasóközönséget az ukrán szerzők legújabb alkotásaival.

Az évforduló alkalmából reményteljes lehetőségeket és további sikereket kívánunk a Kárpáti Kiadónak.

BARZSÓ TIBOR

MŰVELŐDÉSI ÉLETÜNK KRÓNIKÁJA

2005. augusztus–szeptember–október

ELISMERÉSEK

❖ Augusztus 20. alkalmából, kimagasló szakmai munkája elismeréseként, az oktatási miniszter előterjesztésére a köztársaság elnöke a *Magyar Köztársaság Ezüst Erdemkeresztjét* adományozta **Vidnyánszky Attilának**, a Beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház főrendezőjének.

❖ A MÉKK javaslatára a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága – Anyanyelvi Konferencia *elismerő oklevelét* kapta: **Frech' Ottó** falfaragó művész, **Marinics Sándor** festőművész, **Fakász Mihály** történész, **Zelinszky Éva** pedagógus, **Snep Román** római katolikus plébános és **Milcsevics György**, a Rahói Információs Iroda vezetője.

❖ Az Anyanyelvi Konferencia és a MÉKK által 2002-ben alapított *Ortutay-díjban* részesült **Szabó Konstantin**, a Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye parochusa.

❖ A MÉKK *Nívódíjával* tüntették ki a nagypaládi **Pisák Andrást**, a népművészeti mesterét.

❖ **Pallai Ferenc**, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Informatikai Központjának vezetője megkapta a *Magyar Informatikáért Szakmai Érmét*.

ESEMÉNYNAPTÁR

Augusztus

❖ *Tisza party* címmel Csetfalván megtartották a kárpátaljai magyar polgármesterek tizedik vándorfórumát. **Dupka György**, a Kárpátaljai Határmenti Önkormányzatok

Társulatának felelős titkára a beszámolójában többek közt hangsúlyozta, hogy a KHÖT immár jogi személyként működik.

❖ Budapesten, Kiss Elemér vezetésével megalakult a Szülőföld Alap Tanács.

❖ A tiszapéterfalvi önkormányzathoz tartozó települések falunapi rendezvénysorozata keretében Tiszabökényben felavatták **Frech' Ottó** falfaragó művész II. Rákóczi Ferencet ábrázoló, tölgyfából készült szobrát. Az avatóünnepség résztvevőit **Dupka György** MÉKK-elnök, a település szülötte köszöntötte, emlékbeszédet mondott **Pomogáts Béla**, az Anyanyelvi Konferencia elnöke és **Mecseki Zoltán**, a Magyar Köztársaság Ungvári Főkonzulátusának konzulja.

❖ Tiszapéterfalva és Nagypalád határában tizedik alkalommal rendezték meg a Kárpátaljai Történelmi Jurtatábort.

❖ A MÉKK és az UMSZ szervezésében Szent István-napi megemlékezést tartottak az ungvári várban. Államalapító királyunk szellemiségét felidéző beszédet mondott **Szentpéteri Bertalan**, a Magyar Köztársaság Ungvári Főkonzulátusának gazdasági attaséja és **Fülöp Lajos** történész. Az ünnepség kulturális műsorral zárult.

❖ **Vidnyánszky Attila** főrendező közlése szerint mozgalmas nyári-ősi időszakot tudhat maga mögött a Beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház. Magyarországi tájolásai során Zsámbékon és a budapesti Comet-fesztiválon előadták

Csehov *Három nővér* című darabját, ezt követően két héten át Svédországban turnéztak, ahol nyolc alkalommal mutatták be **Örkény István** *Tótékját*, hazaérkezésük után pedig színre vitték **Háy János** *A Pityu bácsi fia*, valamint **Cortez Roberto Zucco** című darabját.

❖ A KMKSZ helyi alapszervezete negyedízen rendezett gyermeknapot a beregszászi járási Gáton. A nyitőünnepséget követő kulturális műsorban **Gecányin Renáta** előadta a település neves szülőtte, **Kovács Vilmos** *Verecke* című költeményét, majd megkoszorúzták a költő emléktábláját.

❖ **Geszti Zsófia**, az Eötvös Loránd Tudományegyetem folklór tanszékének oktatója két tanítványával, **Vaszi Viktóriával** és **Legeza Mártával** néprajzi gyűjtőmunkát végzett a beregszászi járási Tiszacsomán. Az itt és a korábbi tiszabökényi kutatásokon szerzett tapasztalataikat, elemzéseiket tanulmányokban összegezték, és a kárpátaljai néprajzkutatás ösztönzése, valamint összehangolása céljából létrehozták a Jankó János Néprajzi Egyesületet.

❖ A Kárpátaljai Nyári Kölcsey Pedagógus-egyetem vendégeként *Tanítsunk vagy neveljünk* címmel tartott előadásában a pedagógushivatás értelmét taglalta **dr. Korzenszky Richárd** perjel, a tihanyi bencés közösség előjárója.

❖ Tizenkettedik alkalommal rendeztek Beregszászban angol nyelvű bibliatábort vidékünk magyar iskolái tanulóinak számára, amelyen az angliai walesi és budapesti tanárok alkalmi kórusa zsolnákat adott elő fuvola- és gitárkísérettel.

❖ Kárpátalján vendégszerepelt **Szokolay Balázs** zongoraművész, a budapesti Liszt Ferenc Zeneművészeti Akadémia zongora tanszakának professzora.

❖ Sikeresen zajlott le az 1990-ben **Kesselyák Gergely** karmester által kezdeményezett Munkácsi Zenei Tábor XVI. rendezvénye.

❖ Vizsgaeredményeik alapján 144 helyet szereztek a magyar fiatalok az Ungvári Nemzeti Egyetemen. Az államilag finanszírozott képzési helyeken 93 magyar diák kezdheti meg felsőfokú tanulmányait, a levelező tagozatra harmincan felvételiztek sikeresen.

❖ Új szárnyépülettel bővült a munkácsi járási Szemye és a beregszászi járási Badaló település iskolája.

❖ Beregszászban ötödször rendeztek esperesi kerületi hittantábort. A hitoktatás és az imádság mellett a tábor programjában élő irodalomóra is szerepelt.

❖ A Szolyvai Emlékpark Bizottság **Tóth Mihály** elnök vezetésével megtartotta hagyományos nyárvégi szemlét.

❖ Révkomáromban megtartották a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága – Anyanyelvi Konferencia X., tisztújító közgyűlését, amelyen ismét elnökségi taggá választották **Dupka Györgyöt**, a MÉKK elnökét, **Kovács Katalin** pedig a 45 fős választmány tagja lett.

❖ Ünnepi szentmisét tartott a munkácsi Szent Márton Székesegyházban **Bosák**

Nándor Debrecen-Nyíregyházi megyéspüspök.

❖ A KMKSZ Aknaszlatinán tartott Szent István-napi megemlékezésén a helyi római katolikus templomban **Bosák Nándor** magyarországi megyéspüspök celebrálta a szentmisét. Szent István szobránál **Kovács Miklós**, a KMKSZ elnöke ünnepi beszédet mondott és az Ungvári Magyar Főkonzulátust képviselő **Kállai Lászlóval** együtt megkoszorúzta államalapító királyunk szobrát.

❖ Pályatársai és tisztelői **Szemán Ferenc**re, a neves kárpátaljai festőművészre emlékeztek a Boksay József Megyei Szépművészeti Múzeumban.

❖ Munkácson átépítették és felszentelték a Szent Erzsébet Napközi Otthont.

Szeptember

❖ Németországban megtartották a XX. Katolikus Ifjúsági Találkozózt, amelyen 197 országból 400 ezer, köztük 3600 magyar fiatal vett részt. Vidékünket a Munkácsi Szent István Líceum tanárainak és diákjainak 40 fős csoportja képviselte.

❖ Huszonhárom kéziratot javasolt támogatásra a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma mellett működő Határon Túli Magyar Könyvkiadási Tanács kárpátaljai alkuratóriuma. A testület elnöke, **Vári Fábíán László** szerint a pályaművekre a sokrétűség jellemző, és öröndetes az újabb, a nivós honismereti és szépirói munkák megjelenése.

❖ **Gyurcsány Ferenc** miniszterelnök megbeszéléseket folytatott a határon túli

magyar szervezetek általa meghívott vezetőivel. A tárgyalások során három pontban született megállapodás: 1. Az Alkotmányban rögzíteni kell a Magyar Köztársaság felelősségét a határon kívül élő magyarság iránt, mivel ők is a magyar nemzet részét képezik; 2. Azok a határon kívül élő magyarok, akik magyar állampolgárok leszármazottai, kapjanak külföldi utazásra is feljogosító speciális magyar személyi igazolványt; 3. A Magyar Országgyűlés hozzon létre egy állandó bizottságot, amely a határon túli magyarok ügyeivel foglalkozna. Mindemellett a határon túli magyar szervezetek vezetői jelezték, továbbra is ragaszkodnak a kettős állampolgárság intézményének bevezetéséhez.

❖ A Munkácsi Szent István Líceum tanévnyitó ünnepségén felavatták **Matl Péter** szobrászművész fából készült domborművét.

❖ A nagy múltú Viski Kölcsey Ferenc Középiskola tanévnyitó ünnepségén **ifj. Sari József** tanár többek közt elmondta, hogy az idei 32 elsős diák az 1556-ban létesített intézmény történetében a 450. évfolyamot képviseli.

❖ **Fodó Sándorra** emlékeztek a viski református temetőben. A település neves szülöttének, a KMKSZ első elnökének sírjánál **ifj. Sari József**, a KMKSZ Felső-Tiszavidéki Középszintű szervezetének elnöke mondott beszédet, majd felolvasta **Kovács Vilmos** *Testamentum* című versét. Az egykori barátok, tanítványok, polgárjogi harcostársak csoportja koszorúkat és virágokat helyezett el a síron.

❖ Megkezdődött a beiratkozás a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főisko-

lára, amelyre az idei mintegy 900 jelentkező közül 288 diák felvételizett sikeresen.

❖ Egyidejűleg két hasonló című napilap jelenik meg pátriánkban: **Erdélyi Gábor** főszerkesztésében a hagyományos *Kárpáti Igaz Szó*, **Kőszeghy Elemér** főszerkesztésében pedig az úgynevezett igazi *Kárpáti Igaz Szó*.

❖ Tanévnyitó ünnepséget tartott a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola a beregszászi református templomban. **Dr. Orosz Ildikó**, az intézmény elnöke elbúcsúzott az oktatástól visszavonuló **Gulácsy Lajos** nyugalmazott püspöktől, aki megalakulása óta tevékenyen támogatta a főiskolát. **Dr. Galó Miklós**, a Nyíregyházi Főiskola rektorhelyettese gratulált a főiskola vezetésének a nagyszámú hallgatói utánpótlás sikeres biztosításához. Az intézmény gólyáit köszöntötte **Ivan Misko**, a megyei tanács elnökének első helyettese és **Lévay Ernő**, Budaörs alpolgármestere is.

❖ **Szili Katalin**, a Magyar Országgyűlés elnöke kezdeményezésére Budapesten megrendezték a Kárpát-medencei magyar parlamenti képviselők találkozóját, amelynek résztvevői felkérték a kormányt, tartsa napirenden a határon túli magyarok számára adható kettős állampolgárság ügyét.

❖ A megyei közigazgatás, a művelődési osztály és az UMSZ közös szervezésében Nagydobronyban lezajlott a XVI. Kárpátaljai Folklorfesztivál.

❖ A Kárpátaljai Szövetség hagyományos balatonföldvári találkozójának résztvevői megalakították a Kárpátaljai Írók, Költők,

Képzőművészek Magyarországi Közösséget.

❖ Joskar-Olában, a Mari Köztársaság (Oroszország) fővárosában megtartották a X. Nemzetközi Finnugor Kongresszust, amelyen vidékünket, illetve Ukrajnát **Lizanec Péter** professzor, az Ungvári Nemzeti Egyetem magyar tanszékének vezetője képviselte.

❖ Az UMSZ a helyi közigazgatási szervekkel együttműködve nemzetközi művésztelepet, szakmai találkozót szervezett a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Napkoron a Kárpát-medencei képzőművészek számára.

❖ A Szent Márton Székesegyház felszentelésének 100. évfordulóját méltatta a Munkácsi Római Katolikus Egyházmegye. Az ünnepség meghívott vendégei közt jelen volt többek közt **Christoph Schönborn** bíboros, bécsi érsek.

❖ A Beregszászi Művelődési Ház és a KMKSZ szervezésében megrendezték a Kárpátaljai Nemzetközi Könnyűzenei és Jazz-fesztivált, valamint a hagyományossá vált Kárpátaljai Magyar Zenésztalálkozót.

❖ A bátyúi Cók-Mók Bábszínház Beregszászban bemutatta legújabb műsorát.

Október

❖ Salánkon a helyi községi tanács és a KMKSZ alapszervezete közös rendezésében felavatták **Mikes Kelemen** emlékművét. A mellszobrot **Kovács Miklós**, a KMKSZ elnöke és **Pénzes Elemér**, a település polgármestere leplezte le.

❖ A HTMH fejlesztési hivatalának köszönhetően szélessávú Internet-hozzáférhetőséggel gazdagodott a Beregszászi Bethlen Gábor Magyar Gimnázium.

❖ Budapesten *Kohézió és versenyképesség* címmel, a Magyar Informatikai és Hírközlési Minisztérium szervezésében megrendezték a Magyarság az Információs Társadalomért Testület második konferenciáját. Kárpátalja képviseletében **dr. Orosz Ildikó**, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola elnöke, **Pallai Ferenc**, a főiskola informatikatanára, valamint az UMSZSZ részéről **Makuk János** vállalkozó szólalt fel a tanácskozáson.

❖ Beregszászban emléktáblát avattak **Magosligeti Dr. Hagara Viktor**, az Interparlamentáris Unió egyik alapítója, a nagyszülői választókerület egykori országgyűlési képviselője, Bereg vármegye főispánja tiszteletére.

❖ Magyarországi szakemberek és kárpátaljai vállalkozók részvételével konferenciát tartottak Beregszászban és Ungváron. A megbeszéléseken áttekintették a határon túli támogatáspolitikai aktuális kérdéseit, különös tekintettel az anyaország által nyújtandó támogatások átláthatóságára. **Pongorné dr. Csákvári Marianna** a magyar kormány Szülőföld Programjának főbb célkitűzéseiről tájékoztatta a jelenlévőket.

❖ A gálócsi temetőben megemlékeztek **Gecse Endréről**. Az 1959-ben mártírhálált halt református lelkész életútjáról **Dupka György**, az UMSZSZ alelnöke beszélt. A jelenlévők megkoszorúzták a sírt.

❖ Magyar történelem és eurointegrációs tanszék nyílt az Ungvári Nemzeti Egyetemen. Az ünnepségen részt vevő magyarországi küldöttséget vezető **Szabó Vilmos** politikai államtitkár beszédében hangsúlyozta annak fontosságát, jelképes jelentőségét, hogy egy ukrán állami egyetemen jöhetett létre magyar nyelven és magyar történelmet oktató részleg.

❖ Kutatási és oktatási együttműködési szerződést kötött az Eötvös Loránd Tudományegyetem és a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola.

❖ A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán fényképiállítás nyílt a Nagyságos Fejedelemhez és az általa vezetett szabadságharchoz kapcsolódó emlékhelyekről.

❖ Ungváron **Szegelethy János** honvéd hadnagy síremlékének és **dr. Brémer László** római katolikus püspök emléktáblájának megkoszorúzásával emlékeztek a magyar nemzet gyásznapijára, október 6-ra. A Petőfi téri művészeti iskola nagyertermében megtartott emlékestén többek közt **Sziklavári Vilmos** főkonzul és **Dupka György**, a MÉKK elnöke idézte fel a vértanúk emlékét.

❖ Marosvásárhelyen tartották meg a Határon Túli Magyar Szervezetek Fórumának harmadik tanácskozását, amelynek napirendjén a határon túli magyar közösségek autonómiatörekvései, az európai integráció, a nemzeti kisebbségek jogai, a célok és prioritások elfogadása szerepelt. A tanácskozás résztvevői záronnyilatkozatban sürgették a Magyar Állandó Értekezlet mielőbbi összehívását és a

partneri viszonyra épülő nemzetpolitika kialakítását. A zárónyilatkozatot Kárpátalja képviselőjében **Kovács Miklós**, a KMKSZ elnöke írta alá.

❖ A KMKSZ központi megemlékezését a szabadságharc mártírjairól a hagyományoknak megfelelően idén is Nagyszőlősen, a vértanúhalált halt **Perényi Zsigmond** mellszobránál tartották meg. **Milován Jolán**, a KMKSZ Nagyszőlősi Középszintű Szervezete elnökének megnyitó szavai után **Sziklavári Vilmos** főkonzul és **Kovács Miklós**, a KMKSZ elnöke mondott beszédet, végül a Perényi Zsigmond Középiskola diákjai adták elő alkalomhoz illő műsorukat.

❖ Visken emlékművet avattak a sztálini koncepciók áldozatainak tiszteletére. Az emlékművet **Balázs István** faragó művész készítette.

❖ A Magyar Kultúra Alapítvány által Budapesten rendezett Őszi Kárpát-medencei Fesztivál keretében megtartották a Kárpát-medencei magyar kulturális folyóiratok szerkesztőinek tanácskozását is, amelyen az *Együtt* képviselőjében **S. Benedek András** főmunkatárs vett részt.

❖ Az 1956-os forradalom és szabadságharc évfordulójára emlékeztek az Ungvári Művészeti Iskolában. Az ünnepségen részt vett és beszédet mondott **Sziklavári Vilmos** ungvári magyar főkonzul, **Dupka György**, a MÉKK elnöke és **Gajdos István**, az UMDSZ elnöke. A rendezvényt az intézmény tanárainak és növendékeinek színvonalas műsora zárta.

❖ Beregszászban, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola disztermében az 1956-os forradalomra és szabadságharcra emlékeztek. A KMKSZ által szervezett ünnepségen **Horkay Sámuel**, a KMKSZ Beregszászi Alapszervezetének elnöke köszöntőjében arra emléktette a jelenlévőket, hogy a magyar nemzet soha nem volt annyira egységes, mint 1956-ban. A rendezvény ünnepi szónoka **Pozsgay Imre** professzor, a Károli Gáspár Református Egyetem tanára volt. Beszéde után a jelenlévők virággal köszöntötték **Milován Sándort** és **Molnár Lászlót**, az 1956-os Emlékérem kitüntetettjeit.

❖ Ösbemutatóval nyitja az új évadot a Beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház: **Háy János** *A Pityu bácsi fia* című drámájával, **Bérces László** (Budapest) rendezésében.

❖ A KMKSZ Fodó Sándor-ösztöndíjat alapított a felsőfokú tanintézmények diákjai részére.

❖ A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola nyelvészeti tanszéke Wass Albert vers- és prózamondó versenyt rendezett.

❖ Sátoraljaújhelyen lezajlott a Kazinczy Ferencről elnevezett nyelvhasználati verseny országos döntője, amelynek két kárpátaljai résztvevőjét különdíjjal jutalmazott a Patrónus Alapítvány.

D. GY.

Berniczky Éva: **A tojásárus hosszúnappja**. Novellák. *Magvető, Budapest, 2004.*

Milován Sándor: **Kárpátaljai mozaik**. *KMKSZ Kiadó, Ungvár, 2004.*

Bartha Gusztáv: **Kékben, feketében**. Versek. *Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2005.*

Becske József Lajos: **Barlangok mélyén**. Versek. *Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2005.*

Penckőfer János: **Boldogasszony-tenyere**. Versek. *Magyar Napló–Írott Szó Alapítvány–Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség, Budapest, 2005.*

Balla D. Károly: **Szembesülés**. 121 fragmentum egy regényhiány környezetéből. *Pro Pannonia Kiadó, Pécs, 2005.*

Kovács Elemér: **A Beregszász–Tatár-hágó turistaútvonalon**. *Kárpátinfo könyvek, Beregszász, 2005.*

Weinrauch Katalin: **Versek az Őszövetséghez**. *Magánkiadás, 2005.*

P. Lator Ilona: **„Kimegy a lelke, marad a test”**. Monográfia. *Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2005.*

Kárpátalja. Társadalomtudományi tanulmányok. Szerk.: Beregszászi Anikó és Papp Richárd. *MTA Nemzeti-etnikai Kisebbségkutató Intézet–II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Budapest–Beregszász, 2005.*

Acta Beregsasiensis. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola évkönyve. Vol. IV. II. *Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász, 2005.*

Riskó György: **Szemán Öcsi Ferenc festőművész**. *KMKSZ Kiadó, 2005.*

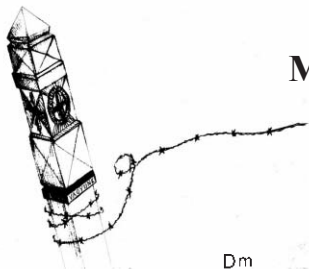
Molnár József–Molnár D. István: **Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási adatok tükrében**. *KMKSZ Kiadó, 2005.*

SZERZŐINK

Bakos Kiss Károly (1977) Beregújfalu
Bartha Gusztáv (1963) Nagybereg
Barzsó Tibor (1931) Ungvár
Becske József Lajos (1965) Visk
S. Benedek András (1947) Budapest
Berniczky Éva (1962) Ungvár
Czébely Lajos (1951) Visk
Deák Ferenc (1937) Bányó
Dienes Eszter (1949) Törökszentmiklós
Dupka György (1952) Ungvár
Ekler Andrea (1971) Budapest
Ferenczi Tihamér (1941) Badaló
Füzesi Magda (1952) Nagybereg
Horváth Sándor (1957) Ungvár
Ivaskovics József (1950) Ungvár

Iván Zsuzsanna (1977) Szeged
Karcagi M. Margit (1946) Budapest
Kádas Kati (1946) Nyíregyháza
Kudla György (1973) Ungvár
Lengyel János (1973) Beregszász
Nagy Zoltán Mihály (1949) Csonkapapi
Nyilas Attila (1965) Budapest
Penckőfer János (1959) Beregszász
Petrovtsij Iván (1945) Ungvár
Riskó Éva (1981) Bányó
Szilágyi Sándor (1986) Csetfalva
Tárczy Andor (1954) Ungvár
Tóth Ferenc (1981) Gut
Vári Fábán László (1951) Mezővári
Zas Lóránt (1938) Budapest

E számunkat Kádas Kati munkáival illusztráltuk

MIG ÁTKOZÓDVA

(In memoriam József Attila)

ZAS LÓRÁNT verse

IVASKOVICS JÓZSEF zenéje

Musical score for the song "Mig átkozódva jár a szám". The score is written in G major (one sharp) and 4/4 time. It consists of three staves of music with lyrics in Hungarian. Chords are indicated above the notes: Dm, A7, Dm, F, A7, Gm, F, A7, Dm, B, A7 (1-3), A7 (4).

Mig át - ko - zód - va jár a szám. ré - szeg ő - röm - lány lesz ha - zám.
az ám. az ám. Mig né - ze - lő - döm, bal - la - gok. bor - gőz - ben áll min -
den sa - rok. va - gyok. va - gyok. Mig // ha - zám.

*Mig átkozódva jár a szám,
részeg örömlány lesz hazám,
az ám, az ám.*

*Mig nézelődöm, ballagok,
borgőzben áll minden sarok,
vagyok, vagyok.*

*Mig verset írok és teszek,
széjjel rágnak a természetek,
ezek, ezek.*

*Mig fohászkodom, Istenem,
helyemet többé nem lelem,
egem, egem.*

*Mig félek baljós ég alatt,
vergődöm, ahogy a patak,
apad, apad.*

*Mig emlékezem, jó anyám,
harkály kopog a barna fán,
karám, karám.*

*Mig szemmel vernek is lesznek,
átjárnak kéklő kis szegek,
megyek, megyek.*

*Mig mellbe vág a szűk határ,
véres köpet és bűz kaszál,
hazám, hazám.*

JÓZSEF ATTILA

NEM EMEL FÖL

*Nem emel föl már senki sem,
belenehezültem a sárba.
Fogadj fiadnak, istenem,
hogy ne legyek kegyetlen árva.*

*Fogj össze, formáló alak,
s amire kényszerítnek engem,
hogy valljalak, tagadjalak,
segíts meg mindkét szükségemben.*

*Tudod, szivem mily kisgyerek –
ne viszonzd a tagadásom;
ne vakítsd meg a lelkemet,
néha engedd, hogy mennybe lásson.*

*Kinek mindegy volt már a kín,
hisz gondjaid magamra vettem,
az árnyékvilág árkain
most már te őrködj énfelettem.*

*Intsd meg mind, kiket szeretek,
hogy legyenek jobb szívvel hozzám.
Vizsgáld meg az én ügyemet,
mielőtt magam feláldoznám.*

EGYÜTT

